

Boris Golec

Trpljenje »celjskega Wertherja«, tosvetne skrbi njegovega sina in uvod v zaton njunega rodu

Spomini dveh Valvasorjevih potomcev baronov Dienerspergov s Celjskega

GOLEC Boris, dr., izr. prof., znanstveni svetnik,
Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2,
SI-1000 Ljubljana

929.52Dienersberg

**TRPLJENJE »CELJSKEGA WERTHERJA«, TOSVETNE
SKRBI NJEGOVEGA SINA IN UVOD V ZATON
NJUNEGA RODU**

*Spomini dveh Valvasorjevih potomcev baronov
Dienerspergov s Celjskega*

Rokopisni spomini dveh članov rodbine baronov Dienersperg, očeta Franca Ksaverja (1773–1846) in sina Antona Aleksa (1820–1889), obsegajo osebna pričevanja o obdobju od sedemdesetih let 18. do petdesetih let 19. stoletja. Franc Ksaver je spomine začel pisati leta 1835 na Dobrni, v njih pa so vključno s kratkim pripisom o usodah obeh otrok njegovega sina Antona Aleksa iz okrog leta 1910 zajete štiri generacije. Na zunaj gre za usode srednje premožne plemiške družine, ki se v tridesetih letih 19. stoletja s Celjskega preseli v Gradec in v letih po zemljiški odvezi zaradi zgrešenih potez finančno tako rekoč propade, a pod zunanjim ovojem se skrivajo življenjske zgodbe in medčloveški odnosi, o katerih bi lahko sicer le slutili. Osrednji problem obeh generacij je vloga dominantnega očeta v še vedno patriarhalno urejeni družini. Obema piscema je skupno, da prav zaradi očetov nista mogla uresničiti poklicnih želja in da kot taka v svoji generaciji nista bila edina. V spominih se še v poznih letih nenehno vračata k stvarim, ki so ju vseskozi najbolj težile, zato sta v ospredju obravnave njuna samopercepcija in doživljanje sveta okoli sebe. »Celjski Werther« baron Franc Ksaver je prebrodil mladostno krizo in ni naredil večkrat nameravanega samomora po hudem in dolgotrajnem sporu s svojim »absolutističnim« očetom Avguštinom, okoli katerega se vrti domala vsa sinova pripoved. Avguštin baron Dienersperg (1742–1814) je bil sicer pravnik kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) in je skupni prednik vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev.

Ključne besede: baroni Dienersperg/Dienersberg, osebni spomini, Dobrna, Celje, Kog pri Ormožu, Valvasorjevo potomstvo

GOLEC Boris, PhD, Associate Professor, Scientific
Counselor, Milko Kos Historical Institute, Scientific
Research Centre, Slovenian Academy of Sciences and Arts,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

929.52Dienersberg

**THE SORROWS OF "THE WERTHER OF CELJE",
THE EARTHLY CONCERNS OF HIS SON AND AN
INTRODUCTION TO THE DECLINE OF THEIR FAMILY**
*Memoirs of two descendants of Valvasor, the Barons of
Dienersberg from Celje*

The handwritten memoirs of two members of the family of Dienersperg Barons, the father Franc Ksaver (1773–1846) and his son Anton Aleks (1829–1889), comprise personal accounts about the period from the mid-1770s till the 1850s. Franc Ksaver began writing a memoir in 1835 in Dobrna. Together with a small note on the destiny of his son Anton Aleks' two children from 1910, it covers four generations. At first sight, this is a story about the destiny of a once semi-affluent noble family who moved from the area of Celje to Graz in the 1830s and practically collapsed financially after a series of wrong moves following the agrarian reform. However, a peek beneath the surface reveals stories of life and interpersonal relationships that could only be intuited. The central problem of the two generations is the role of the dominant father in what was still a patriarchal family. It is common to each of the two writers that they were unable to live their professional dreams because of the father; this was a complaint common to many in their generation. Even in old age, their memoirs return insistently to what had always burdened them the most. At the forefront lies their self-perception and their experience of the world around them. The "Werther of Celje", Baron Franc Ksaver, experienced a breakdown in his youth but never committed suicide, even though he had often considered this option after a serious and long-lasting conflict with his "absolutist" father Avguštin, who is practically central to the son's entire narrative. Baron Avguštin Dienersperg (1742–1814) was a grandson of the Carniolan polihistorian Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), and is the joint predecessor of all still living descendants of Valvasor.

Key words: Barons of Dienersperg/Dienersberg, memoirs, Dobrna, Celje, Kog pri Ormožu, Valvasor's descendants.

V idiličnem zakotju Prlekije, tik preden se zadnji od-rastki Slovenskih goric prevesijo v hrvaško Medžimurje, se je okoli velikih družbenih in političnih sprememb ob koncu prve svetovne vojne neki nadobudni deček igral z rokopisno knjigo, ki jo je našel v bogve katerem kotu domače hiše, še nedavno tega bahatega napol kmečkega dvorca Koflerjev na Kogu nad Ormožem. V nemščini napisane vsebine še ni mogel razumeti in tudi naslov mu ni mogel biti blizu: »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg. Familie«.¹ Da gre v drugem delu knjige med drugim za osebnoizpovedne spomine predzadnjih dveh baronov Dienerspergov, očeta Franca Ksaverja Kajetana in sina Antona Aleksa, so morda vedeli dečkovi starši, a le če so se poglobili v vsebino. Sprva, kot vse kaže, na knjigo niso bili pozorni. Njihov sin namreč ni bil edini otrok, ki je rokopis s trdimi platnicami in dobrimi sto stranmi uporabil za šolske vaje oziroma preprosto za čečkanje. Kjer je bil še prazen prostor, po notranji strani sprednjih platnic in na koncu knjige, so otroci vadili »računstvo«. Zagotovo je knjiga postala zasilni šolski zvezek še pred razpadom dvojne monarhije, ko so v kogovski šoli poučevali gotico in se je v tej oglati pisavi na zadnji platnici po nemško ovekovečila neka *Soretz Maria*.² Tudi dečkova družina se je tedaj in še prvo desetletje v novi državi pisala po nemški maniri *Wresnik*,³ četudi se je oče Jožef Breznik (1879–1945), davčni uradnik z izrazito nemško usmerjenega Ptuja, od nekdanj štel za Slovenca in je dal našemu tam rojenemu dečku slovansko ime Vladimir (1910). Temu je, staremu kakšnih osem let, pri koncu knjige, na strani 104, ravno še uspelo s tintnim svinčnikom vtisniti trajen spomin, ko ga je očitno nekdo prikrajšal za veselje in mu knjigo izpulil iz rok. Tako bi se vsaj zdelo glede na to, da je fant izpustil zadnjo črko svojega priimka in se ovekovečil zgolj kot *Vladimir*

Wresni.⁴ Dovolj za »forenzično« rekonstrukcijo »zločina« nad knjigo, njenega izvora in nadaljnje usode. Mali Vladimir Breznik, poznejši zdravnik (umrl 1977), je s svojim še okornim podpisom potrdil, od kod je knjiga prišla v zbirko Muzejskega društva v Ptuj in nato skupaj s to v Zgodovinski arhiv na Ptuj.⁵ Njegov oče Jožef Breznik jo je ptujskim muzealcem bodisi prodal bodisi podaril, najverjetneje hkrati z drugo pisano ostalino rodbine baronov Dienersperg,⁶ ki jo je našel v Koflerjevi hiši na Kogu, kupljeni leta 1915.⁷ To se je vsekakor zgodilo še med obema svetovnima vojnima,⁸ najbrž sredi tridesetih let, ko je Narodni muzej v Ljubljani odkupil od Breznika zbirko portretov, prej v lasti Koflerjev in po večini prav tako iz Dienerspergove zapuščine.⁹

Zadnji Kofler, Ludvik st. (1843–1914), ki je le za deset mesecev preživel svojega neporočenega sina Ludvika ml. (1876–1914), je bil namreč poročen z Antonijo baronico Dienersperg (1855–1908), vsi trije pa so drug za drugim v slabih sedmih letih umrli v svoji hiši na Kogu. Ludvik Kofler st., ki je preminil zadnji, je spomine obeh Dienerspergov dokončal s skromnim zapisom na manj kot eni strani, v katerem je implicitno navedel, da je leta 1905 v Budimpešti preminil zadnji baron Dienersperg in leta 1908 še njegova edina sestra, poročena Kofler.¹⁰ Tako so se sklenile »genealoško-biografske skice baronske rodbine Dienersperg«, kakor je rokopisno knjigo leta 1835 na Dobrni naslovil njen prvi pisec Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (1773–1846), skrajšano Franc Ksaver, kot so ga poznali sodobniki.¹¹ Pisanje je nada-

¹ Danes je knjiga v Zgodovinskem arhivu na Ptujju vodena kot: ZAP 70, Rokopisna zbirka, R-45, Zgodovina plemiške rodbine Dienersberg, Franc Ksaver C. baron Dienersberg 1835. Trde platnice iz modro marmoriranega papirja merijo 22,8 x 19,6 cm, hrbet in vsi štirje vogali so usnjeni. 53 listov, naknadno paginiranih s številkami 1–106, je velikih 22,1 x 18,5 cm, na koncu je iztrganih kakšnih 12 listov. Izvornemu naslovu na nalepki na sprednji platnici »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg. Familie« je bila pozneje, najverjetneje v muzeju, dopisana končna letnica: »–1908«, knjiga pa je nad naslovom dobila številko (Nr. 10). V levem zgornjem kotu je nalepka iz muzeja z napisom: »Rodbina pl. Dienersberg genealoško-biografski oris. 1835«, pod njo pa signatura. Knjiga je bila nedavno fotografirana in je zdaj dostopna tudi na medmrežju: http://193.95.242.215/fotografije/Rokopisne%20zbirke/SI-ZAP_00070-R-45/.

² Med letoma 1904 in 1910 se je v župniji Sv. Bolfenk na Kogu rodilo kar pet deklic s tem imenom in priimkom, od katerih sta dve kmalu umrli (Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog, MKR Kog 1896–1920).

³ Brezniki s Koga so priimek *Wresnik* uradno spremenili v *Breznik* 21. junija 1928 (Okrajno sodišče v Ormožu, Zemljiška knjiga, k. o. Kog, gl. knj. 1–60, vl. št. 46, pag. 551).

⁴ Dejansko je bila zadnja črka priimka verjetno napisana že na drugem listu, ki je bil, kot se zdi, iz knjige pozneje iztrgan. O njegovem obstoju pričajo le verjetni ostanki dveh listov za šivano vezavo med stranema 104 in 105.

⁵ Rokopis je skupaj z rokopisno zbirko Muzejskega društva prešel iz uprave Mestnega muzeja v Ptuj pod novoustanovljeni arhiv leta 1955.

⁶ ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg.

⁷ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 69.

⁸ Ker ni ohranjena akcesijska knjiga Muzejskega društva, natančen čas prevzema ni ugotovljiv. Na prvi strani knjige desno zgoraj je odtisnjen predvojni okrogel žig »Knjižnica Muzejskega društva v Ptujju«, desno spodaj pa prvi žig leta 1955 ustanovljenega Mestnega arhiva Ptuj.

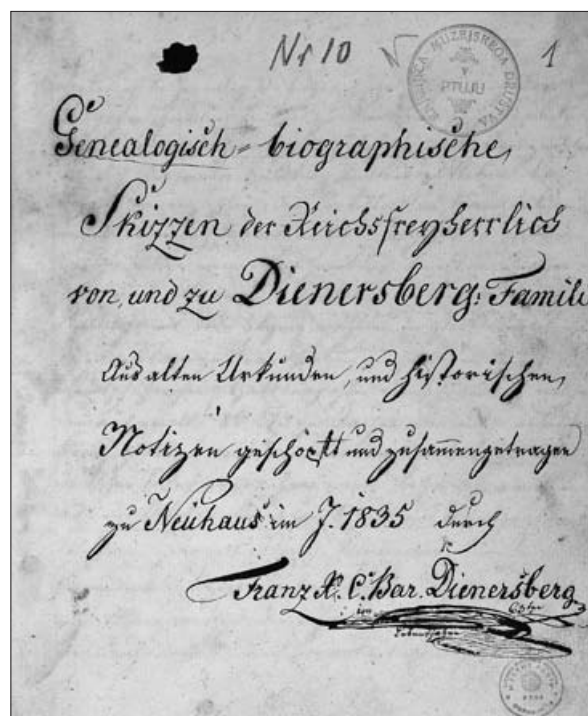
⁹ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 70–72.

¹⁰ Potrditev, da pripada rokopis Ludviku Koflerju st., je njegov lastnoročni podpis z navedbo posestniškega stanu v krstni matični knjigi župnije Sv. Bolfenk na Kogu leta 1899, ko je šel za krstnega botra (Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog, MKR Kog 1896–1920, pag. 33, zap. št. 11).

¹¹ Iz rokopisne knjige, drugače kot za nekatere druge osebe (avtorjevo sestro Barbaro – Babette ali hčerko Kajetana – Jetto) ni vidno, kako so v družini klicali Franca Ksaverja Kajetana, ki je v virih največkrat naveden z vsemi tremi osebnimi imeni. Kjer pa ni zapisano celotno ime, praviloma manjka tretje ime Kajetan. Tako se je leta 1813 oženil samo kot Franc Ksaver (NSAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 93), kakor ga na začetku nadaljevanja spominov imenuje tudi sin Anton Aleks:

ljeval njegov sin Anton Aleks (1820–1889), bolj znan samo kot Anton,¹² ki je zadnja leta preživel pri hčerki Antoniji Kofler na Kogu in umrl pri pastorki v Ormožu. S smrtjo vseh treh Koflerjev četrto stoletje pozneje je ta veja Dienerspergove rodbine izumrla in ker je bil dedič lastnika posesti, Ludvika Koflerja ml., njegov osebni zdravnik, Ludvikovi starši mrtvi, drugi sorodniki pa daleč in brez pravice dedovanja, je celoten Koflerjev inventar skupaj s hišo in posestjo čez leto dni prešel na kupce, rodbino Breznik.

Nečesa niso vedeli ne Brezniki ne ljubljanski muzealci, ki so pozneje prevzeli večji del zbirke portretov, niti ptujski ljubiteljski muzealci, ki so s pisano zapuščino med drugim prišli do naše rokopisne knjige. Ni jim bilo znano, čigavi potomci so Dienerspergi pravzaprav bili. Nihče ni pozorno prebral knjige z genealoškim orisom rodbine in spomini dveh njenih članov, iz katere je na 20. strani vidno, da je bila prababica prvega pisca Regina Konstancija pl. Dienersperg hči Janeza Vajkarda barona Valvasorja. Poleg imena njene matere, Valvasorjeve druge žene, je to vse, a povsem jasno povedano. Povrhu tega je Regina Konstancija upodobljena z obema priimkoma na enem od 39 oljnih portretov, ki jih je leta 1934 od Jožefa Breznika odkupil Narodni muzej, vendar dame na sliki tedaj ni mogel nihče identificirati s polihistorjevo najmlajšo hčerko. Obstoje te hčerke je bil namreč neznan oziroma pozabljen – zlasti po zaslugi Valvasorjevega življenjepisa Petra Radicsa –, za nameček pa je na portretu zavajajoča letnica 1688, ki ne pomeni časa nastanka slike, ampak gre za portretirankino nekoliko napačno letnico rojstva. Tako vse kaže, da je Regina Konstancija takrat obveljala za »Valvasorjevo sestro«, kot je leta 1990

»Genealoško-biografske skice rodbine baronov Dienerspergov«, naslovna stran (Zgodovinski arhiv na Ptuj, foto: M. Zaplatil, marec 2011)

po spominu izpričal Breznikov sin Bogomil (1911–1999), ob prodaji slik Narodnemu muzeju študent.¹³

V Kofler-Breznikovi zbirki je bilo med oljnimi slikami še več portretov Valvasorjevih potomcev do leta 1832, zdaj shranjenih v Narodni galeriji v Ljubljani.¹⁴ Najmlajši portretiranec je 15-letni Ferdinand baron Dienersperg, sin prvega in brat drugega pisca spominov, medtem ko se njuna portreta in fotografije mlajših članov izumrle rodbine niso ohranile. Zelo verjetno so bili nekateri upodobljeni na tistih petih oziroma sedmih slikah, ki jih Brezniki niso prodali Narodnemu muzeju in so izginile po 2. svetovni vojni po nacionalizaciji njihove posesti. Od oseb, ki nastopajo v Dienerspergovih spominih, sta poleg slike mladega Ferdinanda ohranjeni le podobi staršev prvega pisca Franca Ksaverja.¹⁵ Njegov oče Franc Ksaver Avguštin (1742–1814), ki ga bomo spoznali v ne najlepši luči, je prednik vseh (okoli sto) danes živečih potomcev polihistorja Valvasorja.

Valvasor je v naši zgodbi povsem stranski lik, o katerem so tudi njegovi potomci vedeli komaj kaj, a brez

»F. X.« (str. 88), enako pa tudi uradna korespondenca štajerskih deželnih stanov v letih 1835–1838 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 19). Najverjetneje je bil za ožjo okolico sploh samo Ksaver, kajti to ime je od vseh treh edino navedeno pri krstih vseh njegovih šestih otrok (NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 566, 628; R 1818–1840, fol. 12, 208; Dobrna, R 1783–1830, pag. 248, 354). V naslovu svojih genealoško-biografskih skic se je podpisal kot: »Franz X. C. Bar. Dienersberg« (str. 1). J. Orožen ga skrajšano imenuje Kajetan (Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 283–285; Zgodovina Celja I, str. 531), očitno ker je s tem imenom naveden v franciscejskem katastru (ARS, AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 35, k. o. Dobrna, zapisnik stavbnih parcel, 7. 3. 1826; abecedni seznam posestnikov, 16. 4. 1826). Toda kataster ga imenuje Kajetan zato, da ga razlikuje od njegovega pokojnega očeta, prav tako Franca Ksaverja, s tretjim imenom Avguštin.

¹² Prim. graške mestne naslovnike (npr. Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862, str. 15; Grazer Geschäfts- und Adress-Kalender 1880, str. 170), podpise »Anton D-g.« pod prerisi risb iz let 1836–1838 in samonaslovitev »Anton Frh. Dienersberg« v naslovu zbirke lastnih pesmi iz leta 1883 (ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg). Vojaški šematizmi v štiridesetih letih, ko je bil kadet in častnik, ga sicer dosledno imenujejo Alexius (npr. Militär-Schematismus, 1840, str. 199; 1848, str. 115).

¹³ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 71–72.

¹⁴ Prav tam, str. 71, op. 126.

¹⁵ Prav tam, str. 71. – Iz Breznikove zbirke na Kogu je Narodni muzej leta 1934 prevzel tudi portret soproge Franca Ksaverja Antonije roj. baronice Adelstein z letnico 1832, ki pa je zdaj pogrešan (Narodni muzej Slovenije, Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2, inv. št. 3764).

kranjskega polihistorja ne bi bilo zgodbe o Dienerspergovih spominih. Če namreč njen avtor ne bi sledil potomcem Regine Konstancije baronice Valvasor por. pl. Dienersperg, ki ima edina od polihistorjevih 13 otrok še danes živeče potomstvo, ne bi prišel poleti 2008 do zapuščine Dienerspergov v Zgodovinskem arhivu na Ptuj. A če spomini ne bi imeli posebne pričevanske vrednosti, jim ne bi namenil tolikšne pozornosti, ampak bi z njihovo pomočjo samo preveril in dopolnil biografske podatke o Valvasorjevih prapra...vnukih. Da je bil kranjski polihistor neposredni prednik obeh piscev spominov, očeta in sina barona Dienersperga, je pri vsej stvari bolj zanimivost kot kaj drugega. Tudi če takšne genealoške povezave ne bi bilo, pa bi bili spomini sami po sebi vredni obravnave, ki jo je ugotovljeno sorodstvo z Valvasorjem posredno samo pospešilo.

Besedili obeh baronov sta napisani s premislekom, skoraj kot čistopis z zelo redkimi popravki,¹⁶ očetova pisava je skladnejša in ličnejša od sinove. Od skupaj 104 strani rokopisa (87 strani in pol je izpod peresa očeta, druge je napisal sin) je osebnoizpovedna slaba polovica. Tudi v prvem delu, genealoškem orisu pl. Dienerspergov, od leta 1766 baronov, najdemo sicer nekaj podatkov, ki jih je Franc Ksaver črpal iz osebnih spominov, zlasti o usodah svojih stricov, toda »prava« zgodba se začneja z njegovimi bližnjimi na strani 56. V pričujočem prispevku je predmet naše obravnave naslednjih 50 strani do konca knjige, v celoti objavljenih v slovenskem prevodu. Spominski zapisi dveh generacij baronov Dienerspergov prinašajo pričevanja prve roke o treh oziroma štirih generacijah rodbine v časovnem razponu od sedemdesetih let 18. stoletja, ko se je začel sveta okoli sebe zavedati prvi pisec, do srede petdesetih let 19. stoletja, do koder je z nedokončanimi spomini prišel njegov sin. Koflerjev pripis iz okoli leta 1910 (na str. 105) je le kratek epilog z golimi genealoškimi podatki, vendar zapisi vseh treh piscev sestavljajo zaokroženo celoto. Ta se začneja z opisom družine Franca Ksaverja, v kateri se je leta 1773 rodil kot njen prvi moški potomec, ki je baronski naslov prinesel že na svet, in se konča s smrtima njegovih dveh vnukov, otrok Antona Aleksa – zadnjega barona Ferdinanda (1905) in njegove sestre Antonije por. Kofler (1908). Na zunaj gre za usode srednje premožne plemiške družine, ki v letih po zemljiški odvezi z zgrešeni-

mi investicijami v »projekte« nove dobe finančno tako rekoč propade. Pod zunanjim ovojem pa se skrivajo življenjske zgodbe in medčloveški odnosi, o katerih bi lahko sicer le slutili. Bolj oseben pričevalec je oče Franc Ksaver, pri sinu Antonu Aleksu je treba več stvari razbrati med vrsticami, pri obeh pa imeti pred očmi, da sta pisala za svoje otroke. Osrednji problem obeh generacij je vloga dominantnega očeta v še vedno patriarhalno urejeni družini. Pri drugem piscu je problem sicer manj izražen in ostaja v senci avtorjeve poklicne neuspešnosti in eksistenčnih skrbi, a nosi znatno posredno krivdo za oboje njegov oče. Obema piscema je skupno, da prav zaradi očetov nista mogla uresničiti poklicnih želja in da kot taka v svoji generaciji nista bila edina. Napačne odločitve očetov pri Dienerspergih močno zaznamujejo sinove, nič drugače sicer kot pri mnogih drugih plemiških rodbinah, le da imamo tu dve zapisani zgodbi, čeravno drugo žal nedokončano. Pisca se nenehno vračata k stvarim, ki so ju najbolj težile. Starejši Franc Ksaver ne more mimo ambivalentnega odnosa z avtoritativnim očetom, ki mu je onemogočil poklicno kariero, potem ko je že prišel do pravniškega poklica, in ki ga je dolgo oviral pri snovanju družine z izbrano nevesto. Hrepenenje po urejeni družini se piscu slednjič uresniči z velikim časovnim zamikom, svoje spomine pa sklene pomirjen z mislijo, da živi njegova družina zdaj »pravo patriarhalno življenje« (str. 88). Sin Anton Aleks, ki si ni mogel sam izbrati poklica, išče opravičila za neuspešno častniško pot, kot vse kaže, ima enako kot oče uspešen zakon, najbolj pa ga boli finančni polom rodbine, ki se ni dobro znašla v spremenjenih razmerah sredi 19. stoletja.

Kako in kdaj sta njuni pripovedi nastali in kakšna je bila usoda knjige, preden se je znašla v ustrezni arhivski hrambi? Franc Ksaver je s pisanjem začel leta 1835 v svoji graščini na Dobrni pri Celju, tedaj rastočem zdraviliškem kraju, katerega toplice je prav on posodobil in dvignil iz dolgotrajne letargije. Iz naslova na platnicah, razširjenega na prvi strani knjige, se zdi, da je najprej nameraval napisati le genealoško-biografski prikaz rodbine Dienersperg in da se je šele pozneje odločil dodati osebnoizpovedni lastni življenjepis. Lahko pa bi takšno namero gojil že na začetku, ko je pred preselitvijo družine v Gradec sam pri sebi »delal inventuro«. Razširjeni naslov na prvi strani je zgovoren tako o vsebini kot o nastanku knjige: »Genealoško-biografske skice rodbine državnih baronov pl. Dienerspergov. Iz starih listin in zgodovinskih zapisov črpal in sestavil na Dobrni leta 1835 Franc Ks. K. baron Dienersperg v 63. letu življenja«. ¹⁷ Kot je avtor zapisal sam, bi se morala

¹⁶ Maloštevilne drobne popravke sta pisca praviloma naredila že sproti (str. 15, 69, 78, 85, 103). V besedilu očeta Franca Ksaverja Kajetana je na str. 47 osebno ime Janeza Gašperja pl. Brandenaua popravljeno v Franc Sigmund, vendar popravek ne ustreza pisavi nobenega od piscev niti pisavi njunega sina oziroma brata Janeza Nepomuka, ki je dodal kratek pripis na strani 66. Pomoto je očitno popravil graški zgodovinar Karlmann Tangl, ki si je knjigo sposodil za pisanje razprave o Dobrni (1852) in ima v njej pravilne podatke (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 198). V besedilu Antona Aleksa je neznana roka na str. 89 prečrtala toponim Modena in ga nadomestila s Parmo.

¹⁷ »Genealogisch=biographische Skizzen der Reichsfreyherrlich von und zu Dienersberg: Familie – Aus alten Urkunden und historischen Notizen geschöpft und zusammengetragen zu Neuhaus im J. 1835 durch Franz X. C. Bar. Dienersberg im 63ten Lebensjahre«.

družina preseliti v štajersko prestolnico že prejšnjo jesen (str. 87), dejansko pa so Dobrno zapustili novembra 1835 (str. 85). V Gradcu se spomini tudi končajo, najverjetneje leta 1836, saj je predzadnji dogodek datiran s 1. marcem omenjenega leta, zadnji pa se je zgodil še isto ali najpozneje naslednje leto 1837 (str. 88).¹⁸

Ko je Franc Ksaver 15. avgusta 1846 umrl,¹⁹ je bila knjiga skoraj gotovo v njegovem graškem stanovanju, skupaj z rodbinskim arhivom, in precej manj verjetno v graščini na Dobrni, ki jo je po njegovi smrti prevzel najstarejši sin Ferdinand (1817–1853). O njeni nadaljnji usodi, preden je prišla v roke drugega pisca, sina Antona Aleksa (1820–1889), imamo dve dragoceni pričevanji, obe pa se nanašata na srednjega sina Janeza Nepomuka (1818–1885), neporočenega častnika, ki se mu je pozneje omračil um in je skoraj četrt stoletja do svoje smrti preživel v umobolnici. Na strani 66, kjer oče Franc Ksaver začenja lasten življenjepis s prošnjo, naj njegovi potomci in dediči pripovedi ne pozabijo nadaljevati, je sin dodal opombo: »Nadaljuje Janez Nepomuk baron Dienersperg«. Dejansko je to tudi vse, kar je ta sin neznanokdaj napisal, znano pa je, da je knjigo posodil graškemu univerzitetnemu profesorju dr. K. Tanglu, ki jo je leta 1852 uporabil za pisanje daljše razprave o gospodstvu in toplicah Dobrna od njunih začetkov do zadnjih dogodkov. Tangl imenuje Dienersperga nadporočnik v pokoju, ne pove pa jasno, kje je od njega dobil rokopis, a skoraj gotovo v Gradcu.²⁰ Nikakršnega namiga nimamo, kdaj in iz čigavih rok je rokopis prišel v posest Antona Aleksa, ki je s pripovedjo začel tam, kjer je oče nehal, v drugi polovici tridesetih let, nedokončano pa pripeljal do druge polovice petdesetih let. Zadnji datirani poda-

tek je rojstvo hčerke Antonije, pozneje poročene Kofler, 12. januarja 1855. Na dlani je, da je Anton Aleks pisal s časovno distanco, saj je napovedal, kako bo v nadaljevanju jasno viden bankrot družine. Mislil je na prodajo toplic, v katero je bil konec leta 1858 prisiljen njegov svak grof Hoyos, a do tja pripoved ne seže. Anton Aleks bi torej lahko napisal svoj del spominov v dolgem časovnem razponu med koncem leta 1858 in svojo smrtjo v začetku leta 1889 v Ormožu. Zdi se, da je tudi od zadnjih opisanih dogodkov minilo že nekaj časa, poleg tega pa je duktus njegovega rokopisa tak kot v zbirki lastnih pesmi z letnico 1883.²¹ Ni izključeno, da se je pisanja spominov lotil (pre)pozno in ga je prehitela smrt. Pisati bi lahko začel šele malo pred smrtjo pri pastorki v Ormožu ali verjetneje nekoliko prej pri hčerki Koflerjevi na Kogu, kjer se je knjiga tudi ohranila. Razlag, kako je prišla v baronove roke, je več. Morda mu jo je izročil brat Janez Nepomuk, ko jo je dobil nazaj od zgodovinarja Tangla (1799–1866) in je presodil, da je najustreznejše mesto zanj pri Antonu Aleksu, saj je imel ta edini od treh bratov potomstvo in je z moškim potomcem nadaljeval rodbinsko ime. Morda je Tangl knjigo zadržal pri sebi in jo je Antonu Aleksu izročil sam, potem ko je Janez Nepomuk psihično zbolel in se leta 1861 znašel v umobolnici.²² Posrednica med bratoma bi bila lahko tudi katera od treh sester, ne nazadnje pa bi knjiga utegnila priti v roke Antona Aleksa šele iz bratove zapuščine v umobolnici Lainz pri Dunaju (1885).²³ Tam je mlajši brat starejšega gotovo kdaj obiskal, tem laže v sedemdesetih letih, ko je z družino prebival na Dunaju.²⁴ »Genealoško-biografske skice« Franca Ksaverja barona Dienersperga so imele torej zanimivo usodo, preden so se z rokopisom igrali Breznikovi otroci na Kogu. Tam ali na Ptujju je knjiga doživela tudi edini fizičen poseg, ki je stanjšal njen obseg. Jožef Breznik ali pa kdo pri ptujskem Muzejskem društvu je namreč iztrgal zadnje liste, približno dvanajst, na katerih ni bilo najverjetneje ničesar razen sledov otroške igre in šolskih nalog.

Kdo ve, kolikokrat je bil obstoj rokopisa še ogrožen, preden ga je v ptujskem arhivu ovekovečil fotoaparatus pisca teh vrstic. Srečna naključja, h katerim je posredno pripomogel tudi slavni kranjski prednik »življenjepiscev« baronov Dienerspergov, so privedla do odkritja, da je vsebina pričevanja sama po sebi in zanimiva iz

¹⁸ Predzadnji dogodek v spominih je službena premestitev zeta Johanna grofa Hoyosa iz Celja v Gradec 1. marca 1836, zadnji pa premestitev sina Janeza Nepomuka k 27. notranjeavstrijskemu (Luxemovemu) pehotnemu polku. Po vojaškem šematizmu za leto 1836 je bil ta še kadet pri 7. ilirskem (Latermannovem) pehotnem polku (Militär-Schematismus 1836, str. 111), pri novem polku pa je naveden v šematizmu za naslednje leto (Militär-Schematismus 1837, str. 156). – Leta 1836, 15. novembra, je preminil pišček starejši brat Janez Nepomuk, ki ga Franc Ksaver kajetan na str. 62 omenja še kot živečega v Gradcu. Podatek dokazuje, da je osebne spomine (od str. 56 dalje) vsaj začel pisati še za bratovega življenja. V knjigi sicer ni piščevih poznejših pripisov o smrtih v spominih omenjenih sorodnikov. O bratovi smrti: DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Maria Himmelfahrt, Sterbefälle 1836, pag. 7.

¹⁹ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Hl. Blut, Sterbefälle 1846, s. p. prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 315.

²⁰ Tanglova razprava (Tangl, Beiträge zur Geschichte), objavljena v Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark, je v uvodu datirana Gradec, 31. oktobra 1852 (str. 165), pisec pa govori o svojem tritedenskem bivanju na Dobrni v istem letu (str. 160), ko je bil tu prvič (str. 182). Tangl daje zmoten vtis, da mu je upokojeni nadporočnik Janez Nepomuk posodil rokopis še na Dobrni, ker takoj zatem omenja svojo vrnitev v Gradec (hierher zurückgekehrt) (str. 160–161); Dienersperg je namreč tedaj živel v Gradcu in ni imel na Dobrni nobene lastnine.

²¹ ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg. »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883.«

²² ÖStA, KA, Pensionsprotokoll, Band III, fol. 244.

²³ Janez Nepomuk je preminil v zasebni umobolnici 30. januarja 1885 (prav tam; Röm-kath. Pfarramt Lainz-Speising, Sterbebuch Lainz IV 1875–1896, fol. 94).

²⁴ Na Dunaju je njegovo bivanje dokumentirano v mestnih naslovnih od leta 1874 do 1878 (Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger 12 (1874), str. 134; 14 (1876), str. 152; 16 (1878), str. 238).

Rodovnik zadnjih baronov Dienersperg

**Franc Ksaver Avguštin
baron Dienersperg**

(1742, Ponikva – 1814, Žg. Lanovž)

por. 1770 na Dobrni

ž. Jožefa pl. Brandenau Mühlhoffen

(1743, Dobrna – 1818, Celje)

1) **Barbara por. pl. Gadolla**
(1772, Dobrna – 1841, Blagovna)

2) **Terezija por. pl. Resingen**
(1776, Dobrna – 1849, Gradec)

3) **FRANC KSAVER KAJETAN
baron DIENERSPERG**
prvi pisec spominov
(1773, Dobrna – 1846, Gradec)
por. 1813 na Blagovni
ž. Antonija baronica Adelstein
(1782, Celje – 1845, Gradec)

1) **Kajetana por. grofica Hoyos**
(1815, Celje – 1892, Celje)

2) **Ferdinand baron Dienersperg**
(1817, Celje – 1853, Gradec)

3) **Janez Nepomuk baron Dienersperg**
(1818, Celje – 1885, Lainz/Dunaj)

4) **ANTON ALEKS baron DIENERSPERG**
drugi pisec spominov
(1820, Dobrna – 1889, Ormož)
por. 1849 v Jihlavi (Moravska)
ž. Karolina Heller vd. Sonnewend
(1819, Staré Hory/Jihlava – 1882, Ormož)

Ferdinand baron Dienersperg
(1850, Jihlava – 1905, Budimpešta)
por. 1905 v Budimpešta
ž. Marie Mathilde Epstein
(1873, Vészpem – ?)

Antonija baronica Dienersperg por. Kofler
(1855, Gradec – 1908, Kog pri Ormožu)
por. 1876 na Dunaju
m. Ludvik Kofler
pisec sklepnih besed spominov
(1843, Ptuj – 1914, Kog pri Ormožu)

Ludvik Kofler ml.
(1876, Gradec – 1914, Kog pri Ormožu)

5) **Ida Terezija por. Vital**
(1819, Dobrna – 1894, Celje)

6) **Marija Ivana por. Garbich**
(1824, Celje – 1890, Celje)

4) **Jožef Benjamin**
(1778, Dobrna – 1811, Dobrna)

5) **Janez Nepomuk**
(1781, Dobrna – 1836, Gradec)

povsem drugačne perspektive, kot je leta 1852 nanjo gledal Tangl, prvi zgodovinar, ki je imel v rokah takrat še nepopoln rokopis, samó besedilo prvega pisca. Tangl se je obzirno izognil vsemu osebnemu, četudi je pritegnilo njegovo pozornost, a takšne stvari tedaj niso sodile v zgodovino. Kot denimo podatek, da spomini ne bi nikoli nastali, če bi Franc Ksaver med letoma 1804 in 1809 uresničil večkratno namero, da svoje neznosno trpljenje konča s – samomorom.

**Spomini »celjskega Wertherja« Franca
Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846)**

Prvi pisec Franc Ksaver je večji del, prvi dve tretjini besedila (str. 1–56) namenil zgodovini Dienerspergovega rodu od »mitskih« začetkov do opisa graščin svojega očeta v začetku 19. stoletja. Ta del je sicer zanimiv z vidika rodbinske zgodovine, pozno ustvarjenega

»izročila« o izvoru Dienerspergov in uporabljenih virov, našo problematiko pa zadeva le posredno, zato se bomo zgolj kratko ustavili ob njegovih glavnih značilnostih. Rokopis Franca Ksaverja je zgodovinar Tangl označil za »zanesljivo gradivo« (*einen verlässlichen Stoff*),²⁵ s čimer je mislil na (naj)novejši del, ki se nanaša na Dobrno, saj ga starejša zgodovina rodu ni zanimala in je bil glede te do pisca tudi prizanesljiv. Franc Ksaver je s pridom uporabil dokumente rodbinskega arhiva na Dobrni, ki je segal v osemdeseta leta 16. stoletja,²⁶ še v čas pred Gačniki, pozneje poplemenitenimi v pl. Schlagenberge, sicer pa njegovimi predniki tako po očetovi kot po materini strani.²⁷ Podatke je črpal tudi iz del bolj ali manj uveljavljenih zgodovinarjev do historično-topografskega leksikona za Štajersko svojega sodobnika Schmutza.²⁸

²⁵ Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 161.

²⁶ Dienerspergov rodbinski arhiv, ki danes v Štajerskem deželnem arhivu obsega dve škatli (StLA, A. Dienersberg), je zapustil graščino na Dobrni ob selitvi Franca Ksaverja in njegove družine v Gradec jeseni 1835. O tem posredno pričata dva uradna dopisa štajerskih deželnih stanov iz let 1835 in 1838, od katerih je bil prvi poslan Francu Ksaverju na Dobrno, drugi pa že v Gradec (prav tam, K 1, H 19, 17. 10. 1835, 11. 1. 1838). V naslednjih letih, do leta 1840, je Franc Ksaver v Gradcu zbiral dokazno gradivo genealoške narave za postopek pridobitve naziva c. kr. komornika (prav tam, K 1, H 1 in 20). Med drugim je uporabljal tudi starejše dokumente, ki zadevajo Dobrno in jih je graški profesor K. Tangl dobil leta 1852 na vpogled pri njegovem zetu Johannu grofu Hoyosu (1808, Dunaj – 1896, Celje), nesporno v Gradcu, saj postavlja obisk pri Hoyosu v čas po svoji vrnitvi z Dobrne (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 161). I. Orožen, ki je zmotno menil, da je Tangl naletel na dokumente v dobrnski graščini, jih je tam leta 1892 seveda zaman iskal (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 346). Glede na to, da je Franc Ksaver baron Dienersberg stanoval v Gradcu skupaj s hčerko Kajetano in zetom grofom Hoyosom (gl. op. 185), je logično, da se je rodbinski arhiv znašel v Hoyosovih rokah. Gradivo, ki seže do srede 19. stoletja, je Štajerskemu deželnemu arhivu v letih 1884 in 1886 izročil Dienerspergov vnuk Franc grof Hoyos (1833, Dobrna – 1896, Dunaj), ki je tedaj sicer že dolgo živel na Dunaju, rodbinski arhiv pa je dotle gotovo vseskozi ostal pri njegovih starših v Gradcu (podatki o prevzemu v arhiv po informaciji Štajerskega deželnega arhiva avtorju).

²⁷ Franc Ksaver Avguštin baron Dienersberg, oče Franca Ksaverja, je bil prapravnuk prvega Gačnika, Matije († 1647), mati Jožefa pl. Brandenau pa njegova prapravnukinja in prapravnukinja Matijevega leta 1666 poplemenitenega sina Janeza Matije pl. Schlagenberga († kmalu po 1682). Iz genealoškega prikaza Franca Ksaverja je mogoče le v glavnih potezah povzeti očetovo neposredno sorodstvo s Schlagenbergi (str. 18 in 24), materino pa zgolj posredno (str. 43–48). O sorodstvu: Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 187–202.

²⁸ Ob koncu genealoško-biografskega dela (str. 55) je Franc Ksaver priporočil v branje dela, iz katerih je mogoče dobiti podatke o rodbini Diener in baronih Dienersberg in ki si sledijo takole (str. 56): »als v[on] Leüwen Geschichte des schwäbischen Kreises; Weigl's und Fürsten's deutsches Wappenbuch; Valvasor's Ehre des Herzogthums Krain; Graf Reichard Solm's Ursprung des Adels; Praun's adeliches Europa; Lerchü v[on] Dürnstein altes Herkommen des reichsritterlichen Adels; Hans von Willich zu Bärensau Ursprung der schwäbischen unmittelbaren Reichsritterschaft; Lerchü v. Dürnstein Verzeichniß adelicher Geschlechter des H. R. Reichs; Hübner's Genealogische Tabellen 6 folio Bände; Schmutz steyermärkisches Lexicon etc. etc.«.

Svoj priimek piše Franc Ksaver dosledno kot Dienersberg, z zvencečim *b*. Dejansko se je tako začel podpisovati šele sam v svojih poznejših letih,²⁹ a je tak način pisanja priimka prenesel na vse svoje sorodnike za dve stoletji nazaj, četudi so se praviloma pisali Dienersperg z nezvencečim *p*. Franc Ksaver pri tem niti ni ravnal povsem samovoljno, kot bi se lahko zdelo, saj je dobil njegov kranjski prednik Ditrih Diener od cesarja predikat »Diener von Dienersberg« (1636).³⁰ V 18. stoletju je tako na Kranjskem kot na Štajerskem povsem prevladala različica Dienersperg, kot jo med drugim pozna listina o povzdignitvi desetih štajerskih Dienerspergov v baronski stan leta 1766. Novi baroni so postali oče Franca Ksaverja Avguštin (1742–1814) in očetovih osem bratov s štajerske Ponikve ter njihov stric, lastnik graščin Tabor in Socka.³¹ Ker je bil baron Franc Ksaver največji del svojega življenja vendarle Dienersperg in je samo to ime uveljavljeno v plemiški genealogiji na čelu z Gothinimi genealoškimi priročniki, bomo v pričujočem prispevku priimek pisali Dienersperg, ne glede na to, da sta naslednji dve generaciji, vključno z drugim piscem spominov Antonom Aleksom, uporabljali različico Dienersberg.³² Končno so v Gothinih priročnikih tudi zadnji člani rodbine do ugasnitve rodu vodeni kot Dienerspergi.³³ Kaže, da je k spremenjenemu načinu zapisa in njegovi utemeljitvi prispeval tudi stric Franca Ksaverja, avstrijski podmaršal Peter baron Dienersperg (1746–1819), ka-

²⁹ Kot Dienersperg je Franc Ksaver naveden še pri krstih vseh svojih otrok v letih 1815–1824 (gl. op. 11). V franciscejskem katastru iz leta 1826 se pojavljata obe različici priimka, vsaka v drugem zapisniku (ARS, AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 35, k. o. Dobrna, abecedni seznam posestnikov, 16. 4. 1826, zapisnik stavbišč, 7. 3. 1826). Njegova sinova Ferdinand in Anton Aleks sta leta 1828 in 1832 v matriki celjske gimnazije vpisana kot Dienersberga (ZAC, ZAC 845, I. gimnazija v Celju, fasc. 1, 1/2 Matricula (1809–1851), s. p.), a ima Ferdinand na portretu z letnico 1832 spet prvotno obliko priimka Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 888). Morda je na zavestno spremembo zapisa priimka pri Francu Ksaverju vplival njegov brat Janez Nepomuk, ki je bil Dienersberg že leta 1817 kot konceptni praktikant celjskega okrožnega urada, pozneje v Gradcu kot drugi tajnik deželnih stanov pa se v šematizmih pojavlja enkrat z eno, drugič z drugo različico (gl. op. 88).

³⁰ Hueck, *Adelslexikon*, Band II, str. 474; prim. tudi prepis listine 1636 IX. 14., Regensburg v: StLA, A. Dienersberg, K 1, H 5. – Po istem viru je bil Ditrih sprejet kot Dienersberg tudi za deželana štajerskih deželnih stanov (1652), toda v deželanski diplomii je priimek zapisan kot Dienersperg (StLA, A. Dienersberg, K 1, H 4, 1652 III. 1, Gradec).

³¹ Hueck, *Adelslexikon*, Band II, str. 474. – O vsebini baronske diplome: StLA, A. Dienersberg, K 1, H 7, 4. 7. 1766.

³² Po rokopisu Franca Ksaverja je različico Dienersberg povzel za vse rodove nazaj tudi K. Tangl (*Beiträge zur Geschichte*, str. 161 sl.).

³³ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 12 (1862), str. 124–125; 14 (1864), str. 139; 36 (1886), str. 166; 39 (1889), str. 140–141; 41 (1891), str. 148; 43 (1893), str. 154–155; 47 (1897), str. 166; 49 (1899), str. 164; 61 (1911), str. 155.

terega priimek so sodobniki pisali Dinnersberg.³⁴ Toda isti znameniti stric se je doma na spodnjem Štajerskem leta 1811 dvakrat podpisal kot Dienersperg³⁵ in je s to različico priimka naveden tudi v Wurzbachovem avstrijskem biografskem leksikonu iz leta 1858.³⁶

Bržkone je šele generaciji tega sorodnika prišlo na misel, da izvirajo Dienerji s Švabskega, kjer so kot star viteški rod izpričani od 13. stoletja dalje, imenujejo pa da se po gradu Dienersberg pri Tübingenu. Leta 1797 naj bi Peter Dominik v Düsseldorfu večkrat govoril z zadnjim potomcem švabske rodbinske veje, umrlim naslednje leto.³⁷ Tako je njegov nečak, naš pisec genealogije, povezoval poznejši plemiški predikat Dienersberg/Dienersperg kranjsko-štajerskih Dienerjev z ruševinami gradu Dienersberg, ki naj ne bi bil nič manj kot njihov izvorni grad (*Stammburg*). Prav po tem gradu naj bi cesar Ferdinand II. leta 1636 dvema bratoma, kranjskima deželanoma, podelil predikat »von Dienersberg« (str. 11 in 17–18), česar pa v besedilu listine ni.³⁸ Na Kranjsko so se Dienerji po besedah Franca Ksaverja priselili v 16. stoletju iz verskih razlogov, in sicer prek svojega sorodnika patra Engelberta, ki je iz cisterce Heiligen Kreuz pri Dunaju prišel s pomembnimi nalogami v Stično in tam postal opat (str. 13–14). Takšno prepričanje, o izvoru z Zgornjega Pfalškega in vmesnem bivanju v Avstriji, je potrjeno tudi v rodovniku Dienerspergov, nastalem v drugi polovici 18. stoletja na Kranjskem, pri čemer se samo rodovno deblo začenja v 16. stoletju,³⁹ enako kot drugi znani Dienerspergovi rodovniki.⁴⁰ Franc Ksaver se najverjetneje ni zavedal trhlosti izročila o švabskih prednikih in je kot dokaz zanj navajal grb Dienerspergov s črnim dvoglavim orlom na zlatem polju, ki naj bi ga »neposrednim švabskim državnim vitezom« Dienerjem podelil že Rudolf I. po bitki pri Suhih Krutih (1278). Hkrati je priznal, da ni popolnih podatkov o potomstvu bratov, udeležencev omenjene bitke, vse do viteza Janeza (Hansa) Dienerja, ki je v 16. stoletju prišel na Kranjsko (str. 10–11). Tako na drugem mestu upravičeno pravi, da se natančna in zanesljiva pripoved začenja s tem začetnikom rodu (*Stammvater*) (str. 14–15), ljubljanskim

gradiščanom, ki je leta 1580 kupil bližnji grad Bokalce (str. 16).⁴¹ Tako kot ni nikoli obstajal njegov bratranec stiški opat Engelbert,⁴² je seveda tudi povezava s sicer resničnimi švabskimi vitezi izmišljena oziroma plod želja. »Naši« Dienerji so v resnici potrjeni že sredi 15. stoletja kot meščani v Ljubljani (1459 mestni svetnik Jurij Diener), grb pa je omenjenemu ljubljanskemu gradiščanu Janezu (Hansu) Dienerju leta 1587 podelil nadvojvoda Karel.⁴³

Franc Ksaver se je pisanja rodbinske genealogije sicer lotil resno, z znanjem šolanega pravnika in načitanega človeka. Vseskozi vpleta v zgodbo dogajanja s širšega zgodovinskega prizorišča, razne vladarske osebe, vojne, med drugim tudi reformatorja Lutra in »nekega Trubarja«, ta dva v času, ko naj bi prišel na Kranjsko začetnik kranjsko-štajerske veje rodu (str. 14). Skoraj celih sedem začetnih strani (str. 3–9) posveti vojni med Rudolfom Habsburškim in češkim kraljem Otokarjem, kar naj bi bilo »nujno potrebno«, preden sploh začne »biografski opis rodbine državnih baronov Dienerspergov« (*von und zu Dienersberg*). Vodilo (*Leitfaden*) v opis je po njegovem bitka pri Suhih Krutih leta 1278, ki jo po utrjujoči predzgodovini in opisu poteka le pripelje do konca – do trenutka, ko je zmagovalec Rudolf Habsburški povzdignil med viteze 200 sinov in sorodnikov svojih plemenitih vojakov, med njimi tri brate Diener (str. 8–9). Zadnji podatek opira na dva švabska zgodovinarja,⁴⁴ iz katerih črpa tudi nadaljnje skromno védenje o vitezi Dienerjih, domnevnih prednikih baronov Dienerspergov (str. 9–10).

Pri tem je zanimivo, da se Franc Ksaver v uvodnem opisu kar dvakrat sklicuje tudi na Valvasorja, obakrat kot na vir o bitki med Rudolfom in Otokarjem. Prvič ga omeni že v prvem stavku (str. 3), kjer po njem (*nach Valvasor*) navaja alternativni, sicer napačni datum bitke 23. avgust 1278,⁴⁵ drugič pa pri opisu samega spopada: »Po Valvasorju, ki je napisal znamenito Topografijo Kranjske v 4 folio zvezkih ... « (str. 8). Če je mogoče razumeti, da tu ni bilo prostora za omembo sorodstvene zveze Dienerspergov z Valvasorjem, bi na drugi strani vendarle pričakovali, da bo Franc Ksaver na pomen kranjskega polihistorja vsaj z besedo opozoril na mestu, kjer ga omenja kot očeta svoje prednice, omožene v Dienerspergovo rodbino (str. 20), a se to ni zgodilo. Polihistor je brez kakršne koli dodatne oznake naveden kot Janez Vajkard baron Valvasor, oče Regine Konstancije, dru-

³⁴ *Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee XV (1804), str. 34; XVI (1805), str. 42; XVII (1806), str. 42; XVIII (1807), str. 39; XIX (1808), str. 35; XX (1810), str. 39.* – Petra pozna kot Dienersberga tudi zgodovina (npr. http://www.napoleon-online.de/AU_Generale/html/werneck.html – 4. 4. 2011).

³⁵ StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51, 15. 10. 1811; H 52, 15. 10. 1811.

³⁶ Wurzbach, *Biographisches Lexikon* 3, str. 285.

³⁷ Franc Ksaver o tem na str. 12–13 pravi: »... da je ena veja ostala v Nemškem cesarstvu in je zadnji iz te veje umrl samski leta 1798 v Düsseldorfu, kjer sta ga leto prej večkrat videla in z njim govorila avstrijski general baron Sekendorf in [piščev stric] polkovnik Peter baron Dienersperg.«

³⁸ *Prepis viteške diplome 1636 IX. 14., Regensburg v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 5.*

³⁹ ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg.

⁴⁰ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten.

⁴¹ Po vsej verjetnosti je pisec našel podatek o nakupu Bokalc v Valvasorjevi Slavi (Valvasor, *Die Ehre* XI, str. 566).

⁴² *Prim. seznam opatov v: Mlinarič, Stiška opatija, str. 881–882.* – Ime Engelbert se ne pojavlja niti med navadnimi stiškimi menihi (*prim. prav tam, str. 891–907*).

⁴³ *Adelslexikon. Band II, str. 474.*

⁴⁴ Lerch von Dürnstein in Hans von Willich von Bärensau.

⁴⁵ Bitka se je v resnici odvijala tri dni pozneje, 26. avgusta 1278.

ge žene Volfa Sigmunda pl. Dienersperga. Takoj zatem pa sledi cela stran o njunih dveh hčerkah in soprogih, o treh možeh vnukinje, ki je ostala na Kranjskem, in njenih štirih otrocih grofi Paradeiser (str. 21). Valvasorjeva kranjska vnukinja Marija Ksaverija, piščeva stara teta, naj bi bila zapovrh, sodeč po portretu, zelo lepa, za Valvasorja samega pa, kot da bi bila vsaka beseda odveč. Njegov prapravnuk Franc Ksaver baron Dienersperg seveda ni mogel prezreti, da je imel celo med neposrednimi predniki zgodovinarja, ki ga je s pridom citiral tudi tam, kjer ne bi bilo potrebno, vendar mu v genealoškem delu ni namenil nobene besede razen golega imena. Resda se pri izvoru v Dienerspergovo rodbino omoženih žensk tudi drugje ni ustavljal oziroma samo izjemoma. Tako je za svojo mater Jožefo roj. Brandenau Mühlhoffen povedal, da je izvirala iz zelo stare viteške rodbine in je v podkrepitev tega skupaj z na moč sumljivim virom navedel poroko njenih prednikov davnega leta 1520 (str. 43). O skupnem predniku po materi in očetu, dobrnskem graščaku Matiji Gačniku, pa je zapisal, kako je [leta 1635] v Žičah lastnoročno ustrelil vodjo kmečkih upornikov (str. 45). Izvirati iz domnevno zelo stare viteške rodbine in imeti junaške prednike pač ni bilo enako pomembno kot biti (samo) pisec znamenite topografije Kranjske, četudi baron. Nemara pa je Franc Ksaver menil, da je o Valvasorju dovolj povedal že v uvodu (str. 8), kjer se je skliceval na njegovo delo. Ime Valvasor se nato pojavi v besedilu še dvakrat. Med naštevanjem kranjskih rodbin, s katerimi so bili Dienerspergi v svaštvu ali sorodu, so baroni Valvasor (*Freyherrn von Valvasor*) navedeni na ustreznem mestu družbene lestvice, torej za grofi, a med baroni kot prvi (str. 23). Nazadnje je ob koncu genealoško-biografskega dela, preden se začnejo spomini (str. 56), med deli, ki jih pisec priporoča v branje, s polnim naslovom omenjena še Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* (*Valvasor's Ehre des Herzogthums Krain*).

Podobno »Slavo« je svoji rodbini stoletje in pol za Valvasorjem napisal njegov prapravnuk Franc Ksaver. Za vse drugo razen za Dienerje in Dienersperge je v rokopisu – t. i. genealoško-biografskih skicah – razumljivo le malo prostora. Pisec nameni nekaj besed raznim zanimivostim, sicer pa skuša po dolgovoznem uvodu podati zgodovinski oris svoje rodbine v karseda bistvenih potezah in razumno omejenem obsegu. V besedilo zaidejo tudi manj »slavne« reči, kot je denimo umor v družini leta 1683, pri čemer je iz Dienerspergovega rodu žrtev – umorjena soproga (str. 26–27). V celoti pa izzveni pripoved kot hvalnica katoliški vladarski rodbini, h katere vzponu so leta 1278 pripomogli tudi »slavni« predniki Dienerspergov, švabski plemiči Dienerji.⁴⁶

⁴⁶ Katolištvo pride do izraza v odklanjanju luteranstva. Tako je »protestantski fanatizem« spremenil v ruševino izvorni rodbinski

Preden bo Franc Ksaver v slovenskem prevodu⁴⁷ z lastnimi besedami spregovoril o sebi in svojih najbližjih – ta del njegovega besedila se začne na strani 56 –, mu prepustimo besedo tudi o dveh generacijah Dienerspergov pred njegovim rojstvom. V prvem delu je na nekaj mestih podal temeljna dejstva, ki nam zdaj povezana v celoto, začnši z njegovim dedom Petrom Dominikom, povedo tole:

»[str. 29]: Četrty sin [Ditriha Friderika pl. Dienersperga in Ane Konstancije] *Peter Dominik, gospod na Ponikvi in v Sevnici, se je poročil z Jožefo Katarino, hčerko Volfa Sigmunda Dienersperga* [Valvasorjevo vnukinjo z Volavč in Gracarjevega turna pod Gorjanci].⁴⁸ *Rodil se je na Ponikvi in umrl v 64. letu 28. januarja 1764 v Sevnici.*⁴⁹ [...] [str. 30] *Sedmi sin Donat Alojzij, gospod na Taboru, Socki in Vitanju, je bil skupaj z otroki svojega pokojnega brata Petra Dominika 1. julija 1766 z diplomom povzdignjen v baronski stan.*⁵⁰ [...] [str. 36] *Od devetih sinov [Petra Dominika]⁵¹ se jih je pet posvetilo vojaškemu stanu.*⁵² [...] [str. 41] *Četrty iz civilnega stanu in pravzaprav desety sin Petra Dominika, Franc Ksaver Avguštin baron (Freyh. v.) Dienersperg [avtorjev oče], se je od desetih*

grad Dienersperg pri Tübingenu (str. 11), izmišljeni pater Engelbert se je »ob izbruhu Lutrovega krivoverstva (Irlehren)« vselej izkazal kot »najvnetejši podpornik krščansko-katoliške vere« in kot »Lutrov najhujši sovražnik« (str. 14), prednik Hans Diener se je v 16. stoletju priselil na Kranjsko »iz verskih razlogov« (str. 12), na Kranjskem pa se je tedaj »močno razširilo luteranstvo pod vodstvom nekega Trubarja (eines gewissen Truber)« (str. 14).

⁴⁷ V prevodu so poslovenjena vsa osebnna imena in plemiški nazivi članov Dienerspergove rodbine ter vseh na Slovenskem rojenih in živečih drugih oseb. Po potrebi so v oklepaju navedene izvirne oblike. V nemškem izvirniku ostajajo le imena oseb, ki so se priselile od drugod oziroma niso živele na slovenskem ozemlju. – Poleg imena kmetije Lastnak (unter dem Lastnag) in dobrnskega polja (am Doberna Feld) je Franc Ksaver napisal v slovenščini samo mikrotoponim »na Viden« (vsi na str. 66), Anton Aleks pa ničesar, če odmislimo ime Novakove kmetije »Novaksche Realität« (str. 93).

⁴⁸ Volf Sigmund pl. Dienersperg (1679–1751) je bil drugi soprog Valvasorjeve najmlajše hčerke Regine Konstancije (ok. 1690–1755), s katero je imel dve hčerki. O tej sorodstveni zvezi Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo, str. 370–372.

⁴⁹ Po enem rodovnem deblu je umrl 28. januarja 1764 v Sevnici v 64. letu starosti (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersberg: Familien Acten), sevniška mrliška matica pa mu ob pokopu 30. januarja 1764 prisoja 63 let (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p.). Zaradi leta 1782 pogorelih matičnih knjig župnije Ponikva ni znano, kdaj natanko se je rodil.

⁵⁰ V literaturi se kot datum pobaronjenja pojavlja 5. julij 1766 (Frank, Standeserhebungen 1, str. 229). Iz dopisa dunajskega dvora graškemu guberniju z dne 4. julija 1766 je vidno, da je prišlo do cesarske povzdignitve z diplomom že 5. junija (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 7).

⁵¹ Sinov je bilo dejansko deset, a pisec tu ni upošteval svojega gluho-nemega strica Antona (ok. 1733–1797), o katerem pravi, da se je do smrti leta 1807 (prav 1797) zadrževal deloma pri svojih bratih in deloma pri sorodnikih na Kranjskem (str. 40). Prim. rodovnike v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1.

⁵² O stricih v vojaški službi piše Franc Ksaver na str. 36–39.

sinov edini oženil in zapustil legitimne potomce.⁵³ V Celju je posedoval dve hiši, eno na Trgu je kupil leta 1795 od barona Contija,⁵⁴ drugo v Gosposki ulici pa je leta 1800 podedoval po svojem bratrancu Francu Antonu Führerju pl. Führenbergu skupaj z 20.000 goldinarji aktivnega kapitala in gospodvom Ranšperk.⁵⁵ Poleg tega je leta 1804 kupil tik zunaj Celja zelo lepo graščino [Zgornji] Lanovž⁵⁶ in bil torej lastnik gospodstev in graščin (Güter) Dobrna, ki jo je [str. 42] leta 1770 za 26.000 goldinarjev kupil na javni dražbi prek svoje tete Marije Terezije baronice (Freyin v.) Dienersperg s Tabora,⁵⁷ Ranšperka, ki ga je, kot je bilo že povedano, podedoval po svojem bratrancu Führenbergu, Ponikve s Selcami, ki ju je ob zelo ugodnih pogojih do-

bil za 22.000 goldinarjev v last od svojega brata Franca Serafa,⁵⁸ in končno [Zgornjega] Lanovža, ki ga je, kot že vemo, leta 1804 kupil v zelo slabem stanju (in einem sehr baufälligen Zustande) od nekega gospoda Kniebergerja za 20.000 goldinarjev.⁵⁹ Posestvo [Zgornji] Lanovž je bilo njegovo priljubljeno bivališče (Aufenthalt), v njem je preživel zelo veliko časa, čudovito je uredil tako vrt kakor stavbo, naredil [str. 43] sprehajalne poti in pri tem nasploh skrbel za koristno in prijetno. Žal je v tem svojem bivališču užival le deset let, kajti umrl je 6. maja 1814 v starosti 72 let, glede na to, da se rodil 28. avgusta 1742 na Ponikvi.⁶⁰ Njegova soproga Jožefa, rojena Brandenau Mühlhoffen, ki je izvirala iz zelo stare viteške družine, kajti Krištof pl. Brandenau se je že leta 1520 poročil z Marjeto, hčerko Jurija gospoda pl. Herbersteina (gl. Hübnerjene genealoške tabele),⁶¹ mu je sledila čez štiri leta in umrla 23. marca 1818 v Celju.⁶² Rodila se je na Dobrni 29. decembra 1743.⁶³

⁵³ Kot je izprijal Franc Ksaver sam, je imel njegov stric podmaršal Peter nelegitimnega potomca, nezakonskega sina Petra Fischerja (str. 39), ni pa omenil, da se je oženil tudi stric Maksimilijan, ki je umrl brez potomcev (Schiviz von Schivizoffen, Der Adel – Graz, str. 240 in 503).

⁵⁴ Hišo na Glavnem trgu št. 10 sta z ženo kupila konec 18. stoletja, potem ko je bil leta 1783 lastnik Janez baron Conti (J. Orožen, Posestna in gradbena, str. 23). V tuje roke je prišla pred letom 1826 (prim. ARS, AS 177, Franciscejski kataster za Kranjsko, C 563, k. o. Celje, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826).

⁵⁵ Kot lastnik hiše v Gosposki ulici 13 je leta 1783 izprijal Franc Anton pl. Führenberg. Po J. Orožnu naj bi jo od njega kupil Anton pl. Dienersperg, a gre očitno za napako v osebnem imenu, saj je bil edini Anton v družini gluhomem in tako opravilno nesposoben. Za njim naj bi hišo podedoval Franc (Ksaver) Avguštin pl. Dienersperg (dejansko baron) in jo pred letom 1814 prodal. J. Orožen, Posestna in gradbena, str. 27. – Franc Ksaver na drugem mestu v rokopisu, pri opisu Ranšperka v Rožni dolini (str. 49–50), pove, da so (vitezi) Führenbergi gospodstvo priženili. Zadnji, Franc Anton, ki je umrl brez bližnjih sorodnikov, je bil samo daljni bratranec (weitschichtigen Vetter) njegovega očeta. Temu je Ranšperk izročil z oporoko, a proti izplačilu znatnih volil. Prim. Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 201; StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 576–577. – Sorodstveno zvezo razkrije na str. 27: hči prvega štajerskega Dienersperga, njegovega prapradeda Ditriha, se je omožila z (vitezom) Führerjem pl. Führenbergom. – Franc Anton je umrl v Celju 30. avgusta 1800 v starosti 58 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 231). Za sedem let ga je preživela mati Katarina, umrla v isti hiši 31. julija 1807, stara 87 let (prav tam, pag. 334).

⁵⁶ Zgornji Lanovž, danes tako rekoč sredi Celja, je stal tedaj severo-zahodno od mesta. Prvotna pristava štajerskih deželnih stanov je sčasoma dobila stanovanjsko poslopje in podložniško posest. Franc Ksaver je skoraj vse videnje o dvorcu (str. 53–54) črpal iz Schmutza (Historisch Topographisches Lexicon II, str. 365–366). Letnico nakupa 1804 navaja poleg Schmutza tudi Pirchegger (Die Untersteiermark, str. 182), po deželni deski pa je Dienersperg postal lastnik že jeseni 1803 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 511; Hauptbuch 11, fol. 123).

⁵⁷ Marija Terezija roj. pl. Brandenau Mühlhoffen je bila v resnici žena njegovega strica Alojzija Donata z gradu Tabor pri Vojniku, sicer pa prava teta njegove žene Jožefe. Dobrno, svoj rodni grad z gospodvom, je močno zadolžena kupila na dražbi 18. septembra 1769, potem ko ju po smrti njenega brata Janeza Gašperja pl. Brandenaua (1765) ni mogel prevzeti nobeden od njegovih mladoletnih sinov. 23. januarja 1770 je posest za enako vsoto prodala Francu Ksaverju Avguštinu baronu Dienerspergu, ki se je mesec dni zatem oženil z njeno nečakinjo Jožefo (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 198–200). – Prim. tudi StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Genealogische Notizen; prav tam, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 911, F. Gadolla, Genealogische Notizen etc., fol. 11–12, 15.

⁵⁸ Franc Ksaver Avguštin je graščino Ponikva skupaj z gornino v bližnjih Selcah po navedbi v deželni deski kupil od brata leta 1787 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 5, fol. 362). Franc Ksaver na drugem mestu v svojem genealoško-biografskem orisu pravi, da je Franc Seraf prepustil graščino Ponikva in imenje Selce bratu, potem ko je tam živel več let in se naveličal življenja na deželi (str. 39–40). Franc Seraf je umrl 23. avgusta 1808 v Dienerspergovi hiši v Celju, star 60 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, str. 11).

⁵⁹ Prodajalec je bil Jurij Nepomuk Knieberger, ki ga drugje, pri opisu dvorca, imenuje z imenom Jurij tudi Franc Ksaver (str. 54). Nekaj dokumentov te rodbine je ohranjenih v: StLA, A. Dienersperg, K 2, H 55.

⁶⁰ Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg je navedenega dne umrl v graščini Zgornji Lanovž, Lava št. 13; celjska mrliška matica mu daje 73 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 76). Za datum rojstva so edini vir genealoško-biografske skice njegovega sina, ker so ponikovske matične knjige pogorele. V rodovnikih se pojavlja tudi letnica 1743 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1), v Lazarinijevi genealoški zbirki pa najdemo datum 28. marec 1743 (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg).

⁶¹ Rodbina pl. Brandenau Mühlhoffen ni imela nobene zveze z navedenim Krištofom pl. Brandenauom iz leta 1520. Njen začetnik je bil namreč Johann Brandtner, tajni svetnik in predsednik notranjeavstrijske dvorne komore, plemeniten šele leta 1651 s predikatom »v. Brandenau auf Milhofen«, ki je tedaj ali pred tem opravljal službo oskrbnika pri grofih Dietrichsteinih (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 292; Frank, Standeserhebungen 1, str. 121). Jožefa por. baronica Dienersperg je bila njegova pravnujkinja (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 292). Njenega deda Franca Sigmunda pl. Brandenaua Mühlhofna imenuje Tangl ob poroki s Klaro Terezijo pl. Schlangenberga z Dobrne (1697) sin viteza Janeza (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 198). Kot viteza ga v svojem genealoško-biografskem orisu naslavlja tudi Franc Ksaver (str. 47).

⁶² Jožefa baronica Dienersperg je preminila v starosti 75 let v Celju št. 40, po mrliški matici za oslabelostjo: »Aufloßung« (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 141).

⁶³ Marija Jožefa je bila hči Janeza Gašperja pl. (viteza) Brandenaua (1702–1765) in Maksimilijane Karoline roj. pl. Curti-Franzini; z Dienerspergom se je omožila 25. februarja 1770 v župnijski cerkvi na Dobrni (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1; prav tam, H 20, poročni list 23. 11. 1835). Datuma njenega rojstva zaradi uničenih dobrnskih krstnih matic ni mogoče preveriti. Enak datum navaja

»Spominski« del genealoško-biografskih skic je 63-letni Franc Ksaver pomenljivo uvedel s smrtjo svoje- ga očeta Franca Ksaverja Avgušтина, znanega predvsem kot Avgušтина,⁶⁴ kot ga bomo imenovali v nadaljevanju. Od očetove smrti je tedaj minilo že več kot dvajset let, a je pisca nikoli docela razčiščen odnos med njima še vedno bremenil in vodil v nenehno načenanje istega problema. V tem delu, preden je s pripovedjo prešel od svojih bližnjih na avtobiografski del, je Franc Ksaver edinokrat spregovoril tudi o namenu svojega pisanja. Komu ga je namenil, je povedal posredno, ko je izrazil željo, naj potomci in otroci njegovo pripoved nadaljujejo (str. 66).

Takole se glasi drugi del njegovega besedila:

»[str. 56] Upošteva, da se pričujoča pripoved v nadalje- vanju nanaša predvsem name, avtorja teh skic, in na moje najbližje sorodnike, [str. 57] bom tudi poslej vedno govoril v prvi osebi in začel s smrtjo svojega nepozabnega očeta. Kot že vemo, je moj oče Franc Ksaver Avguštin baron (Freyh. v.) Dienersperg umrl 6. maja 1814 na svojem posestvu [Zgornji] Lanovž in zapustil poleg žalujoče soproge štiri otroke, namreč mojo sestro Babette [Barbaro], mene, se- stro Terezijo (Therese) in brata Janeza (Johan) Nepomuka.

Moja starejša sestra Babette, rojena 24. marca 1772 na Dobrni,⁶⁵ še v starem viteškem gradu, se je leta 1795 omožila z Johannom vitezom Gadollo (Ritter v. Gadolla),

Lazarini (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg).

⁶⁴ V sodobnih virih je Franc Ksaver Avguštin največkrat naveden z vsemi tremi imeni, kjer pa katero od imen manjka, kar je redko, vedno ostaja ime Avguštin. Tako ga Schmutzov leksikon leta 1822 imenuje »Xaver Augustin« (Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon III, str. 23), poročilo dobrnskega župnika za Göthovo to- pografijo (1843) pa le: »Augustin Freyher von Dienersperg« (Kuret, Slovensko Štajersko, str. 165). Na portretu je njegovo ime okrajša- no kot: »F. A. F. v. Dienersperg«, tj. Franz Augustin Freiherr von Dienersperg (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 962).

⁶⁵ Podatki o rojstvih Dienersbergovih otrok danes niso preverljivi, ker se ohranjene krstne matice župnije Dobrna začenjajo šele z letom 1783 (NŠAM, Matične knjige, Dobrna). Popolnejši od obeh Dienerspergovih rodovnikov navaja z natančnimi datumi rojstva tri baronove sinove in dve hčerki, datumi vseh petih otrok pa so enaki kot v genealoško-biografskem orisu Franca Ksaverja (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg). Za dva otroka, Franca Ksaverja in Janeza Nepomuka, sta na voljo tudi izpiska iz krstne matice Dobrna (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 31 in 32). Mrliška matica župnije Dobrna 1771–1830 razkriva poleg tega še dve zgodaj umrli hčerki (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, M 1771–1830, fol. 77 in 78). Enak rojstni datum navaja za Barbaro tudi Gothaisches genealogisches Taschenbuch 1862, str. 125. Po uradnem rodovniku (Ahnenpaß) njenega pravnuka vnuka Josefa Gadolle (1897, Gradec – 1945, Weimar), ki se sklicuje na izpisek iz dobrnske krstne matične knjige, pa se je rodila dan prej, 23. marca 1772 (rodovnik hrani Museum für Regionalgeschichte und Volkskunde Gotha, kopijo je avtorju posredoval Barbarin prapravnuk polkovnik Egon Ehrlich z Dunaja).

gospodom gospostev Blagovna, Anderburg in Rifnik.⁶⁶ Po našem umrlem očetu je po dedni pogodbi z dne 9. janu- arja 1815 dedovala [str. 58] graščino [Zgornji] Lanovž tik ob Celju, povsem čisto, brez dolgov, ter njej [sestri] pripa- dajoči delež hišne in sobne opreme.⁶⁷ S svojim možem, ki je v 78. letu umrl na Blagovni za hipno možgansko kapjo 14. decembra 1832 ob 9. uri ponoči,⁶⁸ je imela hčer Vilje- mino (Wilhelmine) in sina Franca, ki sta oba še samska⁶⁹ in skupaj z materjo gospodarita in živita na Blagovni.⁷⁰

Moja druga sestra Terezija (Therese), rojena 24. avgu- sta 1776,⁷¹ je imela za moža Ignaca viteza (Ritter v.) Re- singena.⁷² Ta je leta 1802 od mojega strica Marije Jožefa

⁶⁶ Poroka je bila sklenjena 16. novembra 1795; zanimivo je, da ne v nevestini župniji, temveč v grajski kapeli ženinove graščine Bla- govna pri Šentjurju (NŠAM, ŽA Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 36). Ženin Johann vitez (Ritter von) Gadolla, vdovec, rojen 11. januarja 1757 v Gradcu v družini iz Švice priseljenega trgovca in domačinke, je bil povzdignjen v viteški stan enajst let pred poroko (1784) kot odvetnik štajerske deželne pravde, potem ko je prejšnje leto 1783 kupil Blagovno s pridruženim gospostvom Anderburg (Schillinger, Die Familie Gadolla, str. 1–2). O Blagovni prim. Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon III, str. 302.

⁶⁷ Zgornji Lanovž je Barbara še isto leto prodala (StLA, Steiermär- kische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 511).

⁶⁸ Enake podatke brez ure smrti navaja šentjurska mrliška matica (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, M 1785–1836, fol. 467), le da pokojniku pomotoma prisoja 73 let, Dienersberg pa 78; Ga- dolla se je v resnici blizal 76. letu.

⁶⁹ Brat in sestra Gadolla sta se oba poročila šele po materini smrti, stara že 47 let. Viljemina pl. Gadolla (14. 6. 1796, Blagovna – 3. 11. 1855, Spodnji Lanovž pri Celju) se je omožila 28. maja 1843 v Gradcu s 15 let mlajšim gospodarskim upraviteljem (Ökonom) blagovnskega gospostva Josefom Hauswirthom, viničarskim si- nom iz okolice Gradca. Umrla je 12 let pozneje v graščinici Spodnji Lanovž pri Celju, ki jo je njen mož kupil (tudi) s kupnino za Vilje- minino podedovano polovico Blagovne in Anderburga. – NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, R 1785–1805, fol. 146; DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – St. Andrä, Trauungen 1843, Nr. 23; prim. Schviz von Schvizhoffen, Der Adel – Graz, str. 359; NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, M 1851–1862, fol. 85). – Franc vitez Gadolla (26. 6. 1797, Blagovna – 20. 4. 1866, Gradec) je stopil pred oltar 29. oktobra 1844 na Dunaju z 29 let mlajšo sorodnico dobrnskih Dienerspergov, Kajetano baronico Adelstein (1826–1912), hčerko generalmajorja Jožefa barona Adelsteina, svaka Franca Ksaverja barona Dienersperga. Po prodaji Blagovne (1845) je bil do leta 1861 graščak v Turnu pri Šaleku, od koder se je z družino preselil v Gradec. – NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, R 1785–1805, fol. 160; o poroki: Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5; o smrti: DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Hl. Blut, Sterbefälle 1866, Nr. 86; prim. Schviz von Schvizhoffen, Der Adel – Graz, str. 319; o posesti: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 818; Hauptbuch 6, fol. 1181.

⁷⁰ Piščeva sestra Barbara–Babette je umrla pri 69-ih 12. avgusta 1841 za vodenico; ob smrti je bila skupaj z otrokoma še vedno solastnica Blagovne in Anderburga (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, M 1837–1864, fol. 63).

⁷¹ Enak datum rojstva navaja tudi Gothaisches genealogisches Ta- schenbuch 1862, str. 125.

⁷² Dienersperg ne pove, da se je vitez Resingen ob poroki s Terezijo 3. decembra 1799 na Blagovni imenoval še Resnik, bil najemnik Gadollovih posesti, sicer pa sin meščanskega mesarja iz Celja, tam krščen 1. februarja 1765 (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 50; prav tam, Celje–Sv. Danijel, R 1752–1772,

[str. 59] barona Dienersperga kupil za 115.000 goldinarjev gospostvo Tabor in Socka.⁷³ Poleg tega je pozneje kupil še graščino Frankolovo,⁷⁴ ki leži v bližini, in ker je moji sestri po očetovi smrti pripadlo po prej omenjeni dedni pogodbi gospostvo Ranšperk,⁷⁵ sta imela zelo lepo in donosno posest. Resingen je bil odličen gospodar (Oekonom), razumen in na vseh področjih preizkušen višji uradnik⁷⁶ ter pošten družinski oče (ein redlicher Hausvater). Umrli je 12. marca 1833 ob 4. uri zjutraj v 68. letu, prav tako kot Gadolla za nenadno možgansko kapjo.⁷⁷ Od njegovih štirih otrok je hči Jožefa vdova s štirimi otroki po Gabrielu Pauerju, [str. 60] lastniku gospostva Velenje in Šalek,⁷⁸ hči

str. 227). Njun prvi otrok, Jožefa, se je rodil že čez dober mesec (gl. op. 78), kar kaže, da Dienerspergi nad poroko nikakor niso bili navdušeni. Šele jeseni 1800 je Resnik dobil plemiški naslov pl. Resingen, po osmih letih, potem ko je tudi sam postal graščak, pa se je leta 1808 s povzdignitvijo v viteški stan statusno končno izenačil s svakom pl. Gadollo (Frank, Standeserhebungen 4, str. 163). Za viteštvo je zaprosil že leta 1800 in se v prošnji skliceval na poroko z baronico ter na namero kupiti graščino. Prošnjo je dvorna pisarna zavrnila, vendar so vnovični prošnji, tokrat naslovljeni neposredno na cesarja, presenetljivo ugodili, a tako, da je Resingen tedaj dobil le navaden predikat pl. (Edler von), nedvomno s pomočjo priporočil svoje okolice, šele osem let pozneje pa je lahko postal vitez (Brandstetter, Burgen und Schlösser, str. 71).

⁷³ O prodaji: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 8, fol. 429; Hauptbuch 11, fol. 96. Prim. Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon IV, str. 310; I, str. 311. – »Stric« Jožef Marija baron Dienersperg (ok. 1743–1821), deželni svetnik na Štajerskem, je bil tako bratranec piščevega očeta kot matere ter dedič graščin Tabor in Socka (StLA, A. Dienersperg, K I, H I, Dienersberg: Familien Acten). Živel je v Gradcu, kjer se je tudi poročil (1771) in umrl (Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 236, 342).

⁷⁴ Do nakupa je prišlo leta 1815 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 7, fol. 913; prim. Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon IV, str. 85).

⁷⁵ Terezija je dobila Ranšperk po delilni pogodbi z 9. januarja 1815 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 577; prim. tudi Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon III, str. 239).

⁷⁶ Pisec misli na uradniške službe, povezane z zakupom in pozneje lastništvom zemljiških gospostev. Resnik se je za viteštvo leta 1800 potegoval kot zakupnik in okrajni komisar gospostev Blagova in Anderburg, kot zasluge pa navajal pospeševanje šolstva, gradnje cest, oskrbe in vkvartiranja avstrijskih enot v koalicijskih vojnah (Brandstetter, Burgen und Schlösser, str. 71).

⁷⁷ Enake podatke brez ure smrti navaja mrliška matca župnije Nova Cerkev (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1784–1833, s. p.).

⁷⁸ Jožefa (13. 1. 1800, Blagovna – 13. 7. 1870, Gradec) se je rodila še s priimkom Resnik nekaj mesecev pred očetovo plemenitvijo (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, R 1785–1805, str. 190). 20. aprila 1823 se je v Celju omožila z neplemičem Alojzom Gabrijelom Pauerjem (1792–1831), lastnikom gospostva Velenje in Šalek (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 246). Po izgubi gospostva, ki je šlo že leta 1829 na dražbo (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 141, fol. 369–370) – tega Franc Ksaver ne omenja – in moževi smrti (1831) se je kot vdova drugič poročila 30. junija 1841 prav tako v Celju s podporočnikom Franzom Michaelom baronom Carmasinijem iz Prage (prav tam, P 1826–1845, fol. 127), s katerim se je preselila v Gradec. V času pisanja spominov je z otroki živila pri ovdoveli materi na Taboru (NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev, K 10, status animarum 1834–1842, s. p.). O njeni smrti

Terezija (Therese) je poročena z g. nadporočnikom Vetter von Doggenfeldom,⁷⁹ hči Fani (Fanj)⁸⁰ in sin Janez (Johann) Nepomuk⁸¹ pa sta še v samskem stanu.

Mojega brata Janeza Nepomuka, rojenega 16. junija 1781⁸² /tako kot jaz in moji sestri/ na Dobrni, je oče po letih študija⁸³ poklical domov in brat mu je moral pomagati pri upravljanju njegovih posesti. Čeprav je imel iz filozofije kakor tudi iz (oboje) prava vedno prvo klaso z odliko⁸⁴ in je zato z gotovostjo računal, da mu bo oče na njegovo željo pustil opravljati prakso pri c. kr. deželni pravdi,⁸⁵ kjer bi [str. 61] do zdaj gotovo že napredoval do predsednika, je moral vendar, tako kot jaz, ostati doma in (ni smel) ničesar početi. Po smrti mojega očeta je šel prakticirat k c. kr. okrožnemu uradu v Celju ter kmalu postal nadštevniški okrožni komisar.⁸⁶ A ker zaradi majhnih

DAG, Altmatriken, Graz-Münzgraben, Sterbebuch V 1866–1894, pag. 112; Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 504; o družini je pisal Jožefin prapravnuk Bruno Brandstetter (Burgen und Schlösser, str. 54–55, 70–72).

⁷⁹ Terezija (7. 10. 1802, Tabor – 3. 2. 1890, Celje), se je malo pred nastankom Dienerspergovih spominov 26. novembra 1834 omožila v Novi Cerkvi z nadporočnikom Antonom Vetter von Doggenfeldom (3. 7. 1803, Mestre pri Benetkah – 26. 7. 1882, Budimpešta), s katerim se je razšla najpozneje med revolucijo 1848/49, ko je ambiciozni Doggenfeld prestopil na madžarsko stran, postal celo podmaršal in namestnik ogrskega vojnega ministra; v domovino se je vrnil šele po amnestiji, potem ko je skoraj dve desetletji preživel v emigraciji (Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 54–56).

⁸⁰ Frančiška pl. (Edle von) Resingen (24. 1. 1801, Celje – 31. 3. 1869, Gradec) je ostala vse življenje samska. Krščena je bila sicer na ime Ksaverija Terezija Marija, pozneje pa so jo po zavetnici Frančiški Ksaveriji običajno imenovali Frančiška. – NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, R 1794–1801, fol. 131–132; DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Hl. Blut, Sterbefälle 1868, Nr. 71; prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 319.

⁸¹ Janez (Johann) Nepomuk vitez (Ritter von) Resingen (5. 1. 1812, Celje – 24. 3. 1885, Celje), ki je prav tako ostal neporočen, je bil druga generacija in hkrati zadnji vitez Resingen (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 437–438, M 1879–1886, fol. 256). Po prodaji očetovih graščin Tabor in Socka (1852–55) je imel nekaj časa v lasti prej Dienerspergovi graščini Dobrna in Dobrnica (Pirchegger, Die Untersteiermark, str. 221, 226, 228), bil dobrnski župan (Orožen, Zgodovina Celja II, str. 116) in kratek čas tudi štajerski deželni poslanec (Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 57–58).

⁸² Pisec je datum in kraj rojstva povzel po krstnem listu z dne 15. aprila 1789, shranjenem v domačem arhivu (StLA, A. Dienersperg, K I, H 32).

⁸³ V t. i. univerzitetni matriki graškega liceja njegovega imena ni najti (UBG, Ms. 58–2, Universitätsmatriken, Band II 1771–1826).

⁸⁴ Najvišja ocena.

⁸⁵ Deželna pravda za Štajersko v Gradcu je bila sodno oblastvo prve stopnje za privilegirano prebivalstvo in druge stopnje nasproti prvostopenjskim sodiščem za neprivilegirane prebivalce; sestavljali so jo predsednik in svetniki.

⁸⁶ Celjsko okrožje z organom okrožnim uradom je bilo eno od petih okrožij na Štajerskem in je pokrivalo skoraj vso slovensko Štajersko med Savo in Dravo. – Po besedah uradnega dopisa štajerskega stanovskega odbora Francu Ksaverju baronu Dienerspergu jeseni 1835 je bil Janez Nepomuk dotlej v državni službi skoraj dvajset let, najprej kot okrožni uradnik v Celju (StLA A. Dienersperg, K I, H 19, 17. 10. 1835). Po štajerskih deželnih šematizmih je nastopil

dohodkov graščine Ponikva, ki mu je pripadla po dedni pogodbi, sklenjeni med nami,⁸⁷ ni mogel shajati in je gojil kar najbolj vročo željo, da bi lahko kmalu napredoval na plačano mesto, pri okrožnem uradu pa za to ni imel nikakršne možnosti, je z veseljem zgrabil priložnost, da pri štajerskih deželnih stanovih zaprosi za mesto drugega sekretarja, ki je bilo ravno prosto. [str. 62] Deželni zbor je bil sklican oktobra 1826 in brez nadaljnega so brata izvolili z veliko večino glasov.⁸⁸ Kot tak se do zdaj nahaja v Gradcu, in sicer še vedno v samskem stanu.⁸⁹

Čeprav je moj drugi brat Jožef umrl že leta 1811, mi bratovska ljubezen ne dovoljuje, da bi ga molče preskočil. Brat Jožef Benjamin, rojen 28. avgusta /kot moj pokojni oče/ 1778,⁹⁰ je bil na vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu nameščen na stanovskem mestu [štajerskih deželnih stanov].⁹¹ Tam je zelo dobro napredoval, s častmi končal 8-letno šolanje in bil [str. 63] spomladi 1797 kot praporščak dodeljen linijskemu pehotnemu polku št. 27.⁹² Leta 1804 so ga potegnili že v štab generalnega kvartirmojstra in potem ko je še pri polku napredoval do poročnika, je bil tu povišan v nadporočnika. Po Bratislavskem miru [26. 12. 1805] je bil spet dodeljen prejšnjemu polku. Ker je bil zelo uporaben častnik, so ga v

mirnem času navadno uporabili za konskripcijske posle ali za sprejemanje v vojsko in risanje map. Na zadnjem področju je v veliko zadovoljstvo svojih nadrejenih delal poskuse v Dalmaciji in Vojni [str. 64] krajini. Leta 1807 so ga poklicali na Dunaj in uporabili pri c. kr. tajnem vojnem arhivu. Ta nastavitev, povezana z lepim dodatkom, je trajala do izbruha nesrečne vojne leta 1809, ko je bil ponovno dodeljen v štab generalnega kvartirmojstra, in sicer kot pravi stotnik. Ne toliko zaradi naporenega vojnega pohoda, kakor zaradi večmesečnega bivanja na Ogrskem med umikom se je nalezal tamkajšnje endemične mrzlice. Deloma oslavljen zaradi ranitve v prsi 14. junija 1800 pri Marengu⁹³ in morda zaradi napačnega in [str. 65] nepravilnega zdravljenja bolezni je, izčrpan na močeh, zapadel v nekakšno vodenico, si le toliko opomogel, da je zmogel potovanje iz Győra na Ogrskem do Celja, mislil, da mu bodo toplice na Dobrni bolezen ublažile, a ji je 26. maja 1811⁹⁴ podlegel. Tako je umrl ta dobri brat v 32. letu življenja kot pravi stotnik⁹⁵ in nam dal s svojo lepo kariero pravico [predvideti], da bi ob izjemnem talentu in nadvse dobrih lastnostih prišel nekoč še do visokih časti. Requiescat in pace.⁹⁶ Človek je navadna žoga usode.«

[str. 66] Tudi če bi si še tako želel zbrati o naši družini več podatkov in jih kot volilo zapustiti svojemu potomstvu, nisem imel na voljo sredstev, saj bi bili s tem povezani številni stroški. Tako sem pripoved prisiljen končati z lastnim življenjepisom in s prošnjo, da je moji potomci in dediči ne bi pozabili nadaljevati.⁹⁷

Rodil sem se 7. avgusta 1773,⁹⁸ namreč v letu, ko je Marija Terezija razpustila jezuite,⁹⁹ ob jutranji uri. Majhne kmečke hiše, v kateri sem zagledal luč sveta, že dolgo ni več. Stala je pod Lastnakom (Lastnag), podložnikom

službo konceptnega praktikanta pri celjskem okrožnem uradu najpozneje leta 1817 (Schematismus für Steyermark 1817, str. 137), od leta 1818 do 1820 pa je izpričan kot nadštevni okrožni komisar (Schematismus für Steyermark 1818, str. 163; 1819, str. 170; 1820, str. 188). Prim. Žižek, Upravni razvoj, str. 37–38.

⁸⁷ Gre za pogodbo z dne 9. januarja 1815 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 561).

⁸⁸ Glede na navedbo stanovskega odbora iz leta 1835, da je funkcijo drugega stanovskega tajnika opravljal 14 let, je moral biti na to mesto imenovan že leta 1821 (uradni dopis stanovskega odbora v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 19, 17. 10. 1835). Na tej funkciji je izpričan do leta 1835 (Schematismus für Steyermark 1823, str. 305; 1826, str. 263; Schematismus des Herzogtums Steyermark 1827, str. 264; 1828, str. 142; 1829, str. 147; 1830, II. Abt., str. 104; 1831, II. Abt., str. 141; 1833, II. Abt., str. 142; 1834, II. Abt., str. 130; 1835, II. Abt., str. 130). Slabo leto pred smrtjo je 30. novembra 1835 postal glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov (gl. uradni dopis v isti opombi zgoraj; Schematismus des Herzogtums Steyermark 1836, str. 134). Zadnjega podatka Franc Ksaver ne navaja, kar kaže, da je spomine pisal pred bratovim imenovanjem na novo funkcijo.

⁸⁹ Janez Nepomuk baron Dienersperg je umrl pri 55-ih 15. novembra 1836 v Gradcu, kmalu zatem, ko je njegov brat Ksaver prenehal pisati spomine; v mrliški matici je označen zgolj kot deželan (Landstand) (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Maria Hilf, Sterbefälle 1836, pag. 7; v Schiviz von Schivizhoffnovi monografiji o plemstvu v graških matičnih knjigah je njegova smrt po pomoti izpuščena (Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 343).

⁹⁰ Lazarinijeva genealoška zbirka, ki vsebuje nasploh zelo točne podatke o rojstvih in smrtih Dienerspergovih otrok, ga imenuje Jožef Marija (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII), vsi drugi viri pa zgolj Jožef. Ker so matične knjige župnije Dobrna za čas pred letom 1783 uničene, ne vemo, katera imena je dobil pri krstu, najbrž Jožef Marija Benjamin.

⁹¹ Mesto gojenja na akademiji, rezervirano (predvsem) za otroke iz družin štajerskih deželanov.

⁹² Štajerski 27. pehotni polk s sedežem v Gradcu.

⁹³ Bitka med francosko vojsko pod poveljstvom Napoleona Bonaparteja in avstrijskimi silami pri Marengu v severni Italiji.

⁹⁴ Po dobrnski mrliški matici je preminil tri dni pozneje, 29. maja 1811, in sicer za otrdelostjo trebuha (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, M 1771–1830, fol. 308).

⁹⁵ Po vojaških stopnjah je Jožef baron Dienersperg, pripadnik 27. pehotnega polka, napredoval takole: 1796 praporščak, 1801 poročnik, 1805 nadporočnik, 1809 podstotnik, isto leto stotnik; zgodovina 27. pehotnega polka ga sicer zmotno imenuje Johann (Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments, Beilagen, str. XXVIII).

⁹⁶ Naj počiva v miru.

⁹⁷ Besede je podčrtal sin Janez Nepomuk (napisala jih je roka, ki je ne srečamo nikjer drugje v knjigi) in na koncu stavka dodal znamenje *, ki napotuje na opombo na dnu strani: »* diese folgt von Joh. Nep. Freyh. von Dienersberg«. Poleg navedbe zgodovinarja K. Tangla, da si je knjigo izposodil od Janeza Nepomuka (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 160–161), je dostavek dodatni dokaz, da je bil rokopis dejansko v rokah tega sina prvega pisca Franca Ksaverja.

⁹⁸ V Dienerspergovem rodbinskem arhivu je ohranjen njegov krstni list, izdan 2. junija 1834 na Dobrni, v katerem je tudi natančna ura rojstva: ob 3. uri zjutraj (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 31); krstna matična knjiga iz tega časa je danes uničena.

⁹⁹ Jezuitskega reda ni razpustila Marija Terezija, temveč na pritisk več evropskih vladarjev papež Klemen XIV. 21. avgusta 1773.

dekanije Nova Cerkev [str. 67] na Vidnu (na Viden),¹⁰⁰ tik ob cesti z Dobrne v nekdanji Schlangenburg [stari dobrnski grad].¹⁰¹ Ta hiša je bila namenjena vsakokratnemu slu v Celje in nadzorniku gosposčinskih njiv in travnikov na dobrnskem polju (am Doberna Feld). Ker pa je moj oče začel leta 1773 graditi sedanjo Dobrno (Neuhaus), kajti staremu gradu, v katerem se je rodila moja sestra Babette [Barbara] Gadolla, je grozilo zrušenje,¹⁰² so se

starši nastanili v omenjeni hišici, da bi lahko nenehno nadzorovali delavce pri gradnji novega gradu. Pozimi 1773–74 so se vselili v stanovanje v toplicah in spomladi 1774 v novozgrajeni grad. Z osmimi leti [1781] sem šel v šolo v Šmartno v Rožni dolini, k takratnemu župniku Antonu Bürgerju,¹⁰³ ki je vedno [str. 68] poučeval 6 do 7 dečkov branja, pisanja, računanja itd. Ko pa je ta do-bri mož ob koncu tretjega leta, kar sem bil tam [1784], umrl,¹⁰⁴ me je oče odpeljal na Kranjsko, v Trebnje. Tam-kajšnji župnik Rudolf baron (Freyhr. v.) Zierheim¹⁰⁵ se je prav tako ukvarjal s poučevanjem mladih ljudi, le da je bilo treba izpite opravljati javno, in sicer na gimnaziji v Novem mestu.¹⁰⁶ Tam sem ostal neprekinjeno tri leta in počitnice navadno preživel pri grofih Barbo na Rakovni-ku ali pri baronih Schweigerjih na Otočcu.¹⁰⁷ Med dečki,

¹⁰⁰ Po franciscjskem katastru (1826) je domačija Gašperja Lastnaka (Lastnag), lesena hiša brez drugih poslopij, stala nad graščino Do-brna, nekoliko desno od ceste proti ruševinam starega dobrnskega gradu (ARS, AS 177, Franciscjski kataster za Štajersko, C 35, k. o. Dobrna, mapna lista III in IV (1825); zapisnik stavbnih parcel, 7. 3. 1826). Mikrotoponim »na Vidnu« izvirja očitno od cerkvene posesti, podložne župniji (dekaniji) Nova Cerkev.

¹⁰¹ Franc Ksaver je na straneh 46–47 sam razložil nastanek tega alter-nativnega imena dobrnskega starega gradu, ki naj bi v 17. stoletju nastalo iz priimka njegovih prednikov. »Ker Gačnik (Gatschnig) v nemščini (nach der deutschen Mundart) pomeni Schlangenberg, je takratni lastnik Janez Matija Gačnik, zato ker ima družina v grbu tudi dve kači, dosegl, da so mu z najvišjega mesta dovolili uporabljati priimek pl. (von) Schlangenberg in trdnjavo Dobrna (Neuhaus) imenovati Schlangenburg. Po I. Orožnu se je zadnje zgodilo ob Gačnikovi povzdignitvi v plemiški stan s predikatom »von und zu Schlangenberg auf Schlangenburg« (1666). Odtlej se je grad Dobrna (Neuhaus) imenoval Schlangenburg, v 18. stoletju, zlasti pod Brandenau, pa se običajno spet pojavlja z imenom Neuhaus (I. Orožen, Das Dekanat Neukirchen, str. 343). Povzdi-gnitev dobrnskih Schlangenbergov v baronski stan, ki jo omenja Franc Ksaver (str. 47), je izmišljena; v resnici je bila leta 1733 povzdignjena le koroška veja rodbine, po moški strani izumrla leta 1805 (Frank, Standeserhebungen 4, str. 250; Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 189), je pa njegov ded Janez Gašper pl. Brandenau res podedoval Dobrno kot nečak zadnjega štajerskega Schlangen-berga (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 199–200).

¹⁰² K. Tangl, ki je leta 1852 napisal zgodovino dobrnskega gospodstva in zdravilišča in je dramatično opisal nočni beg stanovalcev iz podirajočega se gradu leta 1772, je moral informacije o tem dobiti drugje. Pred navedbo začasnih bivališč Dienerspergove rodbine in rojstva Franca Ksaverja v kmečki hišici (po njegovih spomi-nih) namreč pravi: »Ker je bil grad sploh že zelo star in ker ga Volf Maks pl. Schlangenberg, ki ni imel otrok, in Janez Gašper pl. Brandenau, ki mu je za to manjkalo sredstev, nista več temeljito in trajno popravljala, je postal že zelo razmajan (baufällig), ko ga je kupil Franc Ksaver Avguštin [Dienersperg]. Ponavljajoče se pokanje v zidovju in vedno večje vidne razpoke so že dlje časa kazali na slabo stanje stavbe. Ne glede na to so stanovalci še vedno živeli v njej, podobno kot ljudje pod kraterjem Vezuva, dokler jih ni neke noči zbudilo iz spanja strahovito pokanje in jih opozorilo na bližajočo se nevarnost. Zdaj jim ni več kazalo ostati, še isto noč so pobegnili in naredili prav, kajti kmalu zatem se je del gradu zrušil.« (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 203). Dogodek, o katerem je Tanglu 80 let pozneje očitno nekdo zelo nazorno pripo-vedoval, verjetno Janez Nepomuk baron Dienersperg (1818–1885), je graški zgodovinar postavil v poletje 1772 z utemeljitvijo, da bi se Dienerspergi jeseni ali pozimi istega leta že lahko preselili v topliško stavbo (kar se je zgodilo pozimi 1773–74) in se jim ne bi bilo treba zadovoljiti z bivanjem v kmečki hiši (prav tam, str. 204). Takšna argumentacija ne vzdrži, upošteva navedbo Franca Ksaverja, zakaj so pred začasno preselitvijo v toplice prebivali v hišici pod Lastnakom. Ni nujno, da je bila preselitev iz gradu res tako nenadna in dramatična, kot so jo po Tanglu povzeli in še deloma dodatno začinili I. Orožen (Das Dekanat Neukirchen, str. 343), I. Grobelnik (Nastanek in razvoj, str. 111) in I. Stopar (Grajske stavbe, str. 33). Verodostojnejše je poročilo Franca viteza

Gadolle (1797–1866) v zgodovinskem orisu Dobrne iz leta 1861, ki je ostal v rokopisu (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 240). Njegova stara starša baron in baronica Dienersperg naj bi bila na velikonočno nedeljo 1772 (19. 4.) ravno pri zajtrku, ko je na drugi konec mize padel s stropa velik kamen, nakar so vsi prestrašeni pobegnili iz gradu (fol. 21'). Na drugem mestu pravi, da so se z begom rešili, ker jih je na nevarnost opozorilo strahovito pokanje (fol. 8'). Po pripovedovanju se je grad vdrl po letu 1772, material pa naj bi porabili za gradnjo novega gradu (fol. 21').

¹⁰³ Dienersperg si ni dobro zapomnil priimka župnika, ki se je v resnici pisal Porger oziroma Porgar. Obe različici najdemo v vizi-tacijskih zapisnikih savinjskega arhidiaconata med letoma 1756 in 1766 (Ožinger, Vizitacijski zapisniki, str. 270, 445, 464, 758), ko je kot kooperator služboval v Novi Cerkvi; leta 1766 je označen kot prizadeven in kot dober govornik, doma iz Vojnika (str. 758). Sam se je podpisoval Porger (NŠAM, Matične knjige, Šmartno v Rožni dolini, R 1760–1784, P 1761–1784, M 1760–1784). Od leta 1756 do pomladi 1768, ko je postal drugi župnik mlade župnije Šmartno (ustanovljene 1760), je bil kaplan v Novi Cerkvi (I. Orožen, Das Dekanat Neukirchen, str. 501).

¹⁰⁴ Anton Porger je po I. Orožnu umrl 9. marca 1784 (I. Orožen, Das Dekanat Neukirchen, str. 501). V mrliški matici, ki je prav za mesece okoli njegove smrti vodena zelo površno, zapis o Porgerjevi smrti ni datiran, matica pa umrlemu prisoja 51 let. Vsekakor je preminil po 20. januarju 1784 (zadnji datirani vpis smrti v isti mrliški matici, ki mu sledijo štirje nedatirani, med njimi prvi o Porgerjevi smrti) in pred 31. majem, ko se začneja naslednja mrliška knjiga (NŠAM, Šmartno v Rožni dolini, M 1760–1784, s. p.; M 1784–1826).

¹⁰⁵ Rudolf Baron pl. Zierheim (1736–1802), rojen na gradu Hmeljnik na Dolenjskem, je v Trebnjem služboval kot župnik dobrih 27 let od leta 1769 do 1797, ko je postal prošt in dekan v Novem mestu, kjer je umrl. F. Pokorn ga je označil z besedami: »Obnašal se je spodbudno, živel je zgledno, bil je ponižen in pokoren višjim.« (F. Pokorn, Šematizem ljubljanske nadškofije, str. 142).

¹⁰⁶ Novomeško gimnazijo je leta 1746 ustanovila Marija Terezija in so jo do podržavljenja leta 1870 vodili frančiškani. Glede na to, da se je Franc Ksaver leta 1787 vpisal v 3. letnik mariborske gimnazije, na sintakso (str. 69), je moral dotlej v Novem mestu opraviti izpite za prva dva gimnazijska letnika. Prav med njegovim triletnim šolanjem na Dolenjskem je dvorni odlok z dne 5. decembra 1785 odpravil možnost, da smejo privatni učenci delati izpite doma; odtlej so morali tudi privatisti dvakrat na leto opravljati izpite na gimnaziji v navzočnosti direktorja in prefekta (Dodič, Dvesto petindvajset let, str. 61).

¹⁰⁷ V času, ko se je Franc Ksaver šolal v Trebnjem, je bil lastnik Ra-kovnika pri Mirni Dizma Barbo grof Waxenstein, Otočca pa Franc Jožef Schweiger baron Lerchenfeld (Smole, Graščine, str. 339, 415).

ki so bili tam na hrani (Kostknaben), so bili neki grof Barbo,¹⁰⁸ potem [str. 69] Anton, Feliks in Benjamin baroni Schweiger,¹⁰⁹ nadalje Franc baron Jurič (Juritsch),¹¹⁰ Ladislav baron Taufferer,¹¹¹ Alojz pl. Födransberg,¹¹² Anton pl. Glosenau,¹¹³ Janez Pober¹¹⁴ in Ksaver Lilek.¹¹⁵ Septembra 1787 so pome v Trebnje prišli starši in z njimi sem šel še na [gradove] Mirno, Škrljevo, Rakovnik, Otočec, Strugo, Gracarjev turn, Volavče in Šrajbarski turn, kjer so povsod obiskali sorodnike in znanke.¹¹⁶ Preostali del počitnic sem preživel na Ponikvi,¹¹⁷ nato pa so me 2. novembra istega leta poslali v Maribor v sintakso (in die Syntax)¹¹⁸ in prišel sem na hrano k nekemu lekarnarju Miklu.¹¹⁹ V

Mariboru sem bil prepuščen posebnemu nadzoru patra Gajška (Gaischeg), [str. 70] nekdanjega jezuita.¹²⁰ Tu sem preživel dve leti, in sicer v sintaksi pod profesorjem Luko (Lucas) Millerjem¹²¹ in v retoriki¹²² pod patrom Gajškom. Naš prefekt je bil pater Janez (Johann) Ringauf,¹²³ vsi pa nekdanji jezuiti.¹²⁴ V začetku novembra 1789 me je oče odpeljal v Gradec v poezijo (in die Poesie)¹²⁵ pod profesorjem Wiesenfeldom¹²⁶ in prefektom Wertnigom.¹²⁷ Na hrani in stanovanju sem bil pri svojem stricu Mihaelu vitezu pl. Brandenauu, nadzorniku mesnega urada štaterskih deželnih stanov,¹²⁸ le da mi tam ni šlo najbolje. Stric me tudi zaradi poti na Dunaj, kjer je z ženo name-

¹⁰⁸ Verjetno Vajkard Barbo grof Waxenstein, sin rakovniškega graščaka grofa Dizme (roj. ok. 1769, † 1811), poznejši graščak, ali njegov brat Marija Janez (roj. 1771), oba rojena na Rakovniku. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 426, 429; Smole, *Graščine*, str. 415.

¹⁰⁹ Brata Anton in Feliks Schweiger barona Lerchenfeld, sinova graščaka Franca Jožefa z Otočca, sta se rodila v letih 1775 in 1776 v Ljubljani (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 116) in nadaljevala šolanje na ljubljanski gimnaziji, kjer sta izpričana leta 1790 (Črnivec, *Ljubljanski klasiki*, str. 325, 326). Benjamin je bil verjetno njun brat.

¹¹⁰ Skoraj gotovo sin Alojza Nikolaja barona Juriča z gradu Struga, rojen leta 1778 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 297).

¹¹¹ Neidentificirani Ladislav baron Taufferer bi lahko izviral z več gradov, najverjetneje s Turna pri Višnji Gori (prim. Smole, *Graščine*, str. 689).

¹¹² Očitno iz plemenitene pošarske družine s Hudega pri Višnji Gori, ki je posedovala tudi graščino Kravjek (prim. Smole, *Graščine*, str. 240).

¹¹³ Najverjetneje iz družine novomeškega okrožnega glavarja Karla Janeza pl. Klassenau (1767–1783), pozneje okrožnega komisarja v Ljubljani (prim. Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 126).

¹¹⁴ Janez Nepomuk Pober iz Črnomlja, ki je leta 1791 pri 18-ih končal novomeško gimnazijo (Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971*, str. 406).

¹¹⁵ Franc Ksaver Lilek iz Novega mesta, ki je pri 17-ih leta 1792 končal novomeško gimnazijo (Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971*, str. 406).

¹¹⁶ Leta 1787 so bili lastniki navedenih gradov: Mirne Janez Pavel Jenko pl. Jenkensfeld (Smole, *Graščine*, str. 296), Škrljevega Karolina baronica Pittoni roj. baronica Langenmantl (prav tam, str. 487), Rakovnika Dizma Barbo grof Waxenstein (prav tam, str. 415), Otočca Franc Jožef Schweiger baron Lerchenfeld (prav tam, str. 339), Struge Alojz baron Jurič (prav tam, str. 470), Gracarjevega turna Lovrenc Regulat grof Paradeiser (prav tam, str. 165), Volavč Marija Jožefa Svetlin roj. grofica Paradeiser (prav tam, str. 535) in Šrajbarskega turna Rihard Jožef grof Auersperg (prav tam, str. 491). Dienerspergovi bližnji sorodniki, prav tako Valvasorjevi potomci, so gospodarili le na dveh gradovih pri Šentjerneju, na Gracarjevem turnu bratranec Avguščina barona Dienersperga Lovrenc Regulat grof Paradeiser (1751–1823), lastnica Volavč pa je bila Paradeiserjeva sestra Marija Jožefa (1753–1810), tedaj sveže omožena na graščini Radeljca pri Bučki z neplemičem Janezom Jurijem Svetlinom (Golec, *Valvasorjevo neznano potomstvo*, str. 377–383).

¹¹⁷ Ponikvo pri Šentjurju, svojo rodno graščino, je njegov oče Avguštin baron Dienersperg prav to leto 1787 ugodno kupil od svojega starejšega neporočenega brata Franca Serafa (gl. op. 58).

¹¹⁸ Tretji gimnazijski letnik.

¹¹⁹ Lekarnar Janez Nepomuk Mikl (Mickl) je bil lastnik hiše št. 184 na Glavnem trgu, v neposredni bližini rotovža in tako rekoč na-

sproti gimnazijskega, prvotno jezuitskega poslopja (Curk, *Viri za gradbeno zgodovino*, str. 78).

¹²⁰ Pater Jurij Gajšek (Geischek), rojen 1738 v Vojniku (»Stochene-gensis« je pomota namesto »Hochenegensis«), je vstopil v jezuitski red leta 1756, prebival v različnih samostanih, v letih 1771–72 v Mariboru, razpust reda 1773 pa je doživel v Ljubljani (Lukács, *Catalogus generalis*, Pars I, str. 407; o njegovem rojstvu 29. marca 1738: NŠAM, *Matične knjige*, Vojnik, R 1737–1770, s. p.). Kot Dienerspergov bližnji rojak se je najbrž dobro poznal z njegovo družino po materini strani, vitezi Brandenau, in zlasti z očetovimi sorodniki baroni Dienerspergi s Tabora pri Vojniku, čemur gre tudi pripisati omenjeni »posebni nadzor«. Gajšek leta 1794 ni več naveden med profesorji mariborske gimnazije (Schematismus für Steyermark 1794, str. 108), v Mariboru pa tudi ni umrl (prim. NŠAM, *Matične knjige*, Maribor-sv. Janez Krstnik, M 1762–1857).

¹²¹ Nekdanjega jezuita Millerja z imenom Luka (Lukas) v avstrijski jezuitski provinci ni bilo. Verjetno gre za Franca Pavelskega Millerja, rojenega 1739 v Kočevju, ki je teologijo študiral v Gradcu in je razpust reda doživel v Trstu (Lukács, *Catalogus generalis*, Pars II, str. 1018). Profesorja Millerja leta 1794 ni bilo več na mariborski gimnaziji (Schematismus für Steyermark 1794, str. 108) in v Mariboru tudi ni umrl (prim. NŠAM, *Matične knjige*, Maribor-sv. Janez Krstnik, M 1762–1857).

¹²² Četrty gimnazijski letnik.

¹²³ Johann Ringauf, rojen 1739 v Celovcu, je doživel razpust reda kot profesor v Gradcu (Lukács, *Catalogus generalis*, Pars III, str. 1385). R. Puff, ki ga zmotno imenuje Johann Riegauf, navaja, da je bil prefekt mariborske gimnazije od leta 1776 do smrti 1806 (Puff, *Marburg*, str. 216; prim. Schematismus für Steyermark 1794, str. 108).

¹²⁴ Mariborsko gimnazijo so leta 1758 ustanovili jezuiti, ki so na njej poučevali tudi po ukinitvi reda (1773), ko je za kratek čas prenehala delovati.

¹²⁵ Peti, zadnji gimnazijski letnik.

¹²⁶ Leopold Wiesenfeld, tudi Wis(s)enfeld, rojen 1731 v Ljubljani, umrl 1810, je bil v letih 1771–73 profesor etike na teološki fakulteti graške univerze, po ukinitvi jezuitskega reda pa premeščen na gimnazijo (Lukács, *Catalogus generalis*, Pars III, str. 1857–1858; Krones, *Geschichte*, str. 441, 587). Leta 1789, ko je Dienersperg prišel na graško gimnazijo, je poučeval v najvišjem, t. i. drugem humanističnem razredu (Schematismus für Steyermark 1789, str. 165).

¹²⁷ Doktor filozofije in teologije Michael Wertnig oz. Werdnig, svetni duhovnik, je v letih Dienerspergovega šolanja v Gradcu izpričan kot prefekt akademske gimnazije (UBG, Ms. 58–2, *Universitätsmatricken*, Band II 1771–1826, pag. 71, 76; Schematismus für Steyermark 1789, str. 165; Schematismus für Steyermark 1794, str. 107).

¹²⁸ Mihael pl. Brandenau je bil poročen z Jožefo pl. Bleyberg in nadzornik višjega mesnega urada vsaj med letoma 1787 in 1790 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 178, 327, 488, 489). Bil je mlajši brat piščeve matere Jožefe, rojen okoli leta 1755, umrl 1819 v Ljubljani (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 292). Leta 1789 je v Gradcu stanoval v hiši barona Kellersperga v I. Sack št. 165 (Schematismus für Steyermark 1789, str. 145).

raval spomladi preživeti kakšna dva meseca,¹²⁹ ni mogel več [str. 71] obdržati na hrani in stanovanju in oboje sem dobil pri očetovem zastopniku (Agent) gospodu Josephu Zwölbothu, deželnostanovskem blagajniku.¹³⁰ V tej hiši (Kosthaus) sem absolviral filozofijo in fiziko,¹³¹ prvo pri profesorju Wolfu,¹³² drugo pri profesorju Biwaldu.¹³³ Tudi Taube,¹³⁴ profesor višje matematike in matematike, je bil tako kot prva dva nekdanji jezuit. Po končani filozofiji sem 5. septembra 1792 prišel na prvo leto prava¹³⁵ pri profesorju Tillerju¹³⁶ in na hrano k nekemu gospodu von Pillsteinu, uradniku c. kr. višjega poštnega urada,¹³⁷ pri katerem sem ostal tudi naslednje leto, ko sem [str. 72] absolviral celotno pravo pri profesorjih Ulbrichu, Gmeinerju in Eggerju¹³⁸ in potem 7. septembra 1794 kot absolvirani jurist¹³⁹ z najboljšimi spričevali odpotoval k svojim staršem na počitnice. Z veliko napora in s pridnostjo sem

celotno pravo, kot je bilo tedaj dovoljeno, končal v dveh letih, da bi kar se da hitro šel na prakso h kakšnemu političnemu uradu (politische Stelle), toda zelo sem se motil. Domov sem prišel z 21 leti kot absolviran jurist, moral pa sem pomagati svojemu očetu pri upravljanju (in der Administration) njegovih posesti. In tako je minilo leto za letom in svoja najlepša mladostna leta sem žal! preživel v – brezdelju !!!

[str. 73] Tako sem nadaljeval svoje življenje skoraj deset let, in sicer do 7. avgusta 1804,¹⁴⁰ ko sem moral na izrecni ukaz svojega razsrjenega očeta zapustiti očetovo hišo. Razlog je bil ta: konec leta 1800 sem začel znanstvo s svojo sedanjo soprogo,¹⁴¹ za katerega sem domneval, da je povsem v skladu z željami mojega očeta, a sem se spet zelo motil. Oče me je od trenutka, ko je za to izvedel, sovražil in me na najokrutnejši način preganjal. Prizori med njim in menoj so preveč škandalozni in presunljivi, da bi jih zmogel ponoviti in zapisati. [str. 74] Z eno besedo, po enem takih prizorov sem bil odpravljen od doma brez vsakršne podpore, brez strehe nad glavo. Največ sem se zadrževal pri svojih dveh sestrah, Gadolovi in Resingenovi, ostal 8–10 dni na Blagovni in potem spet toliko časa na Taboru.¹⁴² Da jima ne bi bil vedno v nadlego, sem se potem odpravil v Celje, živel tam več dni s podporo svoje matere, ki pa je bila pač zelo pičila, in s podporo svoje ljubljene, ki je z lastnimi rokami izdelovala kapice, oprsnike, predpasnike in rutice, [str. 75] jih prodajala neki stari kramarici in mi pošiljala prisluženi denar. V hiši grofa Grosa, sedanjem rotovžu,¹⁴³ sem imel

¹²⁹ V tem času, 28. aprila 1790, se je zakoncema Brandenau v Gradcu rodil sin Jožef, umrl 4. septembra isto leto Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 327, 489).

¹³⁰ Joseph Zwölboth, blagajnik glavne blagajne pri uradu stanovskega glavnega prejemnika, je leta 1789 prebival v Mandlovi hiši na Glavnem trgu (auf dem Platz) (Schematismus für Steyermark 1789, str. 143).

¹³¹ Dveletni filozofski študij na liceju je bil po končani gimnaziji pripravljalec za druge študije. Prvo leto je obsegal logiko in matematiko, drugo leto pa fiziko. Graška univerza je bila od leta 1782 do 1827 spremenjena v licej.

¹³² Johann Nepomuk Wolf, po ukinitvi jezuitov svetni duhovnik, doma s Kočevskega (roj. 1738), profesor logike metafizike in etike od 1774 do 1808 (Krones, Geschichte, str. 442, 588, 590). Prim. Schematismus für Steyermark 1789, str. 165.

¹³³ Leopold Biwald (1731–1805), Dunajčan, jezuit, nato svetni duhovnik, priznan naravoslovec, od 1762 na graški univerzi profesor logike in metafizike, 1763 zasedel stolico za fiziko, na kateri je deloval zelo dolgo in uspešno, vsaj do leta 1797, umrl na Dunaju (Krones, Geschichte, str. 440–441, 578, 587, 581 588; Lukács, Catalogus generalis, Pars I, str. 104). Prim. Schematismus für Steyermark 1789, str. 165; 1794, str. 104.

¹³⁴ Karl Taupe (1726–1791), sam se je podpisoval Taube, Celovečan, jezuit, nato svetni duhovnik, poučeval tudi v Ljubljani, od 1766 v graškem kolegiju profesor matematike, umrl spomladi 1791 med Dienersbergovim študijem v Gradcu (Krones, Geschichte, str. 115, 580, 587, 588; Lukács, Catalogus generalis, Pars III, str. 1691). Prim. Schematismus für Steyermark 1789, str. 165.

¹³⁵ Študij prava na liceju je trajal dve leti.

¹³⁶ Franz Alois Tiller, jezuit, profesor za naravno, mednarodno, državno in civilno pravo ter (Justinijanove) Institucije od ustanovitve pravne fakultete leta 1778 do 1797 (Krones, Geschichte, str. 102, 588, 589). Prim. Schematismus für Steyermark 1789, str. 163.

¹³⁷ Vinzenz von Pillstein, poštni uradnik v Gradcu vsaj od leta 1776, poročen od 1784 (Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 240, 246, 306, 327, 333). Stanoval je v Langovi hiši na Postgasse 270 (Schematismus für Steyermark 1789, str. 109; 1794, str. 66).

¹³⁸ Franz Xaver Ulbrich, profesor za pandektno pravo, deželno zakonodajo, kazensko pravo in cerkveno pravo od 1783 do 1823 (Krones, Geschichte, str. 588, 589); Franz Xaver Gmeiner (1752, Studenice pri Poljčanah – 1824, Gradec), svetni duhovnik, profesor cerkvenega prava 1783–1784 in cerkvene zgodovine 1782–1822 (Lukman, Gmeiner Franc, str. 223); Franz Egger, profesor političnih znanosti vsaj od 1793 do 1803 (Krones, Geschichte, str. 116, 589). Prim. Schematismus für Steyermark 1794, str. 104.

¹³⁹ Absolvirani jurist je imel zaključeno pravniško izobrazbo, pridobljeno na liceju. – V t. i. univerzitetni matriki Dienerspergovega

imena ni zaslediti (UBG, Ms. 58–2, Universitätsmatriken, Band II 1771–1826).

¹⁴⁰ Med koncem študija 7. septembra 1794 in sporom z očetom 7. avgusta 1804 je dejansko minilo skoraj deset let.

¹⁴¹ Dienersbergu je bilo takrat 27 let, njegovi izvoljenki Antoniji baronici Adelstein pa 18. Rojena ali krščena je bila 25. septembra 1782 v Celju, kjer se je rodila kot hči Antona barona Adelsteina in Kajetane roj. grofice Attems ter dobila pri krstu ime Antonija Marija Kleopa Mihelina (NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, R 1773–1784, pag. 110). Potem ko je že pri pri dveh letih izgubila očeta, je odraščala z materjo, mlajšo sestro in bratom (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5).

¹⁴² Svak Johann vitez Gadolla je posedoval Blagovno s še dvema dvema gospostvoma od 1783 (gl. op. 66), drugi svak Ignac Pavel (vitez) Resingen pa Tabor od leta 1802 (gl. op. 73).

¹⁴³ Ni izključeno, da je tedaj v isti hiši prebivala mati Dienerspergove izvoljenke Kajetane baronica Adelstein, za katero piščevec nečak Franc vitez Gadolla (1797–1866) v rokopisu o celjskih hišah pravi, da je do smrti največ živela v Celju, v hiši grofa Grosa in v Fröhlichovi hiši (StLA, Handschriften, Hss. 282 (1192), F. Gadolla, Die Hausbesitzer der Stadt Cilli etc., fol. 26'). Po istem avtorju je hišo v Celju skupaj z gospostvom Lemberg kupil leta 1767 Karl Erman grof Gros in je ostala v rokah Grosove rodbine do leta 1811 (fol. 16'–17). Po J. Orožnu je bil konec 18. stoletja lastnik hiše (Minoritski trg 1, danes Prešernova ulica 17) grof Gros, v začetku 19. stoletja pa Vincenc Langer, lastnik graščine Lemberg. Hišo je po daljših pogajanjih leta 1830 kupil mestni svet in je globoko v 20. stoletje rabila za mestno hišo (rotovž); leta 1782 je v njej prenočeval papež Pij VI. na poti na Dunaj (J. Orožen, Posestna

za stanovanje sobo po dobroti Gadollovih, ki so za svoje bivanje najeli celo drugo nadstropje. To se je nadaljevalo in tako sem živel v tihi odmaknjenosti štiri leta in pol [1804–1809]. Vsi moji poskusi, da bi se ponovno spravil z očetom, so propadli brez uspeha, moja žalost, moja zlovolja je bila brezmejna, pogosto sem bil na točki, da s premišljenim strelom končam svoje življenje, le ljubezen do moje sedanje soproge, zavest, [str. 76] da trpim po nedolžnem in da enkrat vendar mora biti bolje, me je odvrnila od uresničitve te namere. Do svojega življenja sem bil ravnodušen, bilo mi je skoraj breme in tako se je zgodilo, da sem nemudoma zaprosil za častniško mesto, ko je bilo z najvišjega mesta ukazano sestaviti deželno brambo za vojno, ki se je pripravljala s Francijo.¹⁴⁴ Njegova c. kr. visokost nadvojvoda Janez (Johann) me je 22. julija 1808 resnično postavil za stotnika 6. čete 2. celjskega brambovskega bataljona pod poveljstvom majorja von Leüzendorfa.¹⁴⁵ Pred odhodom 10. aprila 1809, ko se je spet začela vojna s Francijo,¹⁴⁶ sem se poslovil od [str. 77] očeta s pismom, polnim otroške ljubezni in obzirnosti, se mu zahvalil za vso milost in dobroto, ki mi ju je izkazal, in mu pri vsem, kar je svetega, zatrdil, da bo, če v boju s sovražnikom padem, moja zadnja prošnja Bogu, naj mojega ljubega očeta, ne glede na to, da me je izjemno napačno sodil, vendarle pusti še dolgo in srečno živeti. To pismo je učinkovalo, njegovo sicer dobro očetovsko srce se je prebudilo in z ljubeznijo me je sprejel nazaj v svoj dom. Usoda deželne brambe in te nesrečne vojne je vsem v preveč svežem spominu, da bi še govoril o tem. 9. maja 1810 sem na željo svojega [str. 78] očeta, potem ko je bila deželna bramba po Dunajskem miru z dne 20. oktobra 1809 razpuščena,¹⁴⁷ vzel odpustnico, živel v [Zgornjem] Lanovžu, kjer se je oče tedaj zadrževal,¹⁴⁸ in z njegovo privolitvijo nadaljeval znanstvo s svojo prejšnjo ljubeznijo. Ne samo, da je oče z menoj spet ravnal ljubeče, ampak je, kot že prej, pokazal tudi posebno naklonjenost do moje

bodoče soproge. 11. aprila 1813 je za pljučnico nenadoma umrla Kajetana baronica (Freyin v.) Adelstein, rojena grofica Attems, mati moje ljubljene.¹⁴⁹ Njeni trije otroci, Jožef, v času materine smrti major pri Vogelsangovem polku in službujoči [str. 79] komornik pri njegovi cesarski visokosti prestolonasledniku Ferdinandu,¹⁵⁰ ter hčerki Antonija in Barbara¹⁵¹ so mi obljubili, da mi bodo za osem let dali v zakup svoje podedovano gospostvo Dobrnica,¹⁵² da se bom lahko oženil. Ker zdaj za mojo ženitev ni bilo več nikakršne ovire, je 28. oktobra 1813 sledila poroka v grajski kapeli na Blagovni,¹⁵³ potem ko sem torej polnih 13 let vzdrževal znanstvo. Moj oče je bil do mene in moje soproge izjemno dober, pridno naju je obiskoval in v najino veliko veselje pri naju preživel sploh veliko časa, ker sva pozimi stanovala v Celju.¹⁵⁴ Žal je bilo naše/najino

in gradbena, str. 31). V prezidani stavbi je danes Muzej novejše zgodovine.

¹⁴⁴ Deželno brambo ali brambovstvo (Landwehr) je cesar Franc I. ustanovil s patentom 9. junija 1808 kot stalno in splošno institucijo za podpora avstrijski redni armadi.

¹⁴⁵ Dekret o postavitvi na stotniško mesto po odločitvi dvorne komisije z dne 22. julija 1808 je štiri dni pozneje sodepisal Dienerspergov stric Janez Nepomuk kot celjski okrožni glavar (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 18). – Major Franz Leuzendorf je poveljeval 2. celjskemu bataljonu Peilenstein (http://www.napoleon-series.org/military/organization/Austria/ArmyStudy/c_AustrianArmyInner.html). Umrli je 27. decembra 1811 v Celju kot višji stražmojster (Obristwachtmeister), star 65 let (NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 35).

¹⁴⁶ Avstrijski cesar Franc I. je Francoskemu cesarstvu napovedal (peto koalicijsko) vojno dan prej, 9. aprila 1809.

¹⁴⁷ Schönbrunnski mir med Avstrijo in Francijo je bil sklenjen 14. oktobra 1809, deželna bramba pa razpuščena šele leta 1814. Dienersperg je z razpustitvijo mislil na začasni konec njenega vojnega delovanja.

¹⁴⁸ Po navedbi Franca Ksaverja je Avgustin tam preživel zadnjih deset let svojega življenja (str. 43), tj. od 1804 do 1814.

¹⁴⁹ 56-letna Kajetana baronica Adelstein roj. grofica Attems je tega dne umrla v Celju št. 44 (NŠAM, Celje-sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 48). Rodila se je v Gorici 28. januarja 1757 (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5).

¹⁵⁰ Jožef baron Adelstein je bil rojen na Dobrnici pri Dobrni 24. avgusta 1780 kot sin Antona Karla barona Adelsteina in Kajetane Antonije roj. grofice Attems (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5). Leta 1813 je imel v Vogelsangovem polku še čin stotnika in še ni bil komornik; njegov polk je bil 47. češki pehotni polk z la-stnikom Ludvikom baronom Vogelsangom (Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee XXIII (1813), str. 154; Amon von Treuenfest, Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47, str. 479). Poročil se je 24. aprila 1820 v Gorici s Klementino Jožefo grofico Coronini-Kronberg, vdovo grofico Lanthieri, umrl pa kot zadnji baron Adelstein 13. decembra 1850 na Dunaju s činom generalmajorja in podporočnika cesarjeve telesne garde ter z nazivom c. kr. komornika (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5).

¹⁵¹ Obe sta se rodili v Celju. Antonija, Dienersbergova poznejša žena, je bila rojena ali krščena 25. septembra 1782, Barbara pa 18. novembra 1783 (NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, R 1784–1794, pag. 110, 119). Barbara (Babette) se je že priletla 5. februarja 1826 omožila v Celju z nadporočnikom Ferdinandom Car(r)iere de Tour de Campom (NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 259) in bila živa vsaj še leta 1852 (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 205). Vse kaže, da ni umrla v Gradcu, kjer je 27. aprila 1883 preminil njen 92-letni soprog, upokojeni polkovnik (Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 323).

¹⁵² Ni znano, od kdaj do kdaj natanko je trajal zakup, preden je Dienersperg Dobrnico 1. marca 1822 kupil. Trije Adelsteini so jo uradno podedovali po svoji materi šele 24. junija 1814, več kot leto po materini smrti, ko je bil Franc Ksaver že osem mesecev poročen z Antonijo (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 193).

¹⁵³ Po poročni matični knjigi župnije Šentjur pri Celju je bila poroka z dovoljenjem celjskega župniškega urada v kapeli gospostva Blagovna dan prej, 27. oktobra; navedene so kar tri poročne priče: ženinova svaka Johann vitez Gadolla in Ignac vitez Resingen ter brat Janez (Nepomuk) baron Dienersberg (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 93). Poroka je vpisana tudi v poročni matici celjske župnije, ki je poročevalcu, dramskemu župniku, izdala pooblastilo, datum in imena prič so enaki kot v šentjurski matici, vpis pa vsebuje še podatek o ženinovem bivališču pri starših v Zgornjem Lanovžu in nevestinem na Dobrnici (prav tam, Celje-sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 142).

¹⁵⁴ Od pomladi do jeseni sta zakonca živila v graščini Dobrnica pri Dobrni, ki jo je imel Franc Ksaver v osemletnem zakup in katere tretjinska lastnina je bila Antonija, ki je šla od tod tudi k poroki.

veselje (unsre Freude) [str. 80] kratkotrajno, kajti moj dobri oče je 6. maja 1814 umrl. V svoji bolečini sem napisal tale nekrolog: »Najdražji, najbolj ljubljeni, nepozabni oče! Spi blago v naročju smrti, Ti plemeniti, pošteni mož. Z venci cvetja, z neuvenljivimi spominčicami posipamo kraj, kjer počivajo ostanki Tvoje tostranske navzočnosti, s pobožnimi molitvami blagoslovljamo Tvoj sveti spomin in naše solze naj nikoli ne usahnejo, kakor ne otroška hvaležnost, ki jo dolgujemo Tvojemu nepozabnemu očetovskemu srcu. O, kruta [str. 81] smrt! Tvojemu vsemogočnemu čaščenju je morala 6. maja 1814 podleči tudi ta dragocena žrtev.« Ob 7. uri zjutraj se je njegovo življenje v 72. letu izteklo zaradi zlate žile, ki mu je veliko let povzročala hude bolečine. 23. aprila je legel v posteljo in 14 dni zatem izpustil dušo v neprekinjenem, groznem trpljenju, ki nam je trgalo srca.¹⁵⁵ Moja najzvestejša soproga, ki jo je tako srčno vzljubil, mu je zatisnila levo, jaz pa desno oko.

Rojen 28. avgusta 1742 na očetovi posesti Ponikva je [oče] že zgodaj izgubil očeta Petra Dominika, se oprijel prava [str. 82], iz katerega je imel veliko znanja,¹⁵⁶ vodil svoji materi do leta 1770 vse hišne in podložniške posle,¹⁵⁷ se potem poročil z mojo materjo Jožefo, rojeno Brandenau Mühlhoffen,¹⁵⁸ in za 26.000 goldinarjev na javni dražbi kupil gospostvo Dobrna.¹⁵⁹ V mladosti nadvse dejaven si je z lastno dediščino in z dediščino svoje soproge v višini 6.000 goldinarjev lahko pridobil le to premoženje. Brez dolga pa je zapustil posestva (Güter) Dobrna, Ranšperk, [Zgornji] Lanovž in Ponikva. Moja neutolažljiva mati, brat Nepomuk, sestra Gadollova, sestra Resingenova in jaz smo postali zakoniti dediči sadov njegovega dela, njegove marljivosti in njegovega milega očetovskega srca.

Zdaj poveljuje ta mala, neuvenljiva cvetica, posajena na Tvoj grob, hvaležnost, ljubezen in čaščenje ob veselju Tvojega sina, ki Te vselej nosi v srcu, ki si ga dlje časa povsem napačno sodil. Glej sem dol iz svojega eteričnega domovanja, iz vzklikajoče srede [str. 83] blaženih, na to malo žrtev ganljive, otroške hvaležnosti. Blaženi mir naj lebdi nad Tvojim grobom. Lanovž. 24. maja 1814.

¹⁵⁵ Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg je umrl v graščini Zgornji Lanovž, LAVA št. 13; kot vzrok smrti je v mrliški matici navedena oslabelelost: »Auflösung« (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 76).

¹⁵⁶ Avguštin se je šolal na graški gimnaziji in morda tudi na tamkajšnji univerzi. Leta 1754 je skupaj z bratom Francem izpričan v pripravnici graške gimnazije kot Ksaver pl. Dienersperg (Andritsch, Die Matrikeln, str. 242).

¹⁵⁷ Njegova ovdovela mati Jožefa Katarina je umrla na Ponikvi 5. avgusta 1769 (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Ponikovska mrliška matica iz tega časa je uničena.

¹⁵⁸ Zakonca sta se poročila 25. februarja 1770 v župnijski cerkvi na Dobrni, o čemer priča izpisek iz danes izgubljene poročne matične knjige z datumom 23. 11. 1835 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20).

¹⁵⁹ Gl. op. 57.

Moja glavna zaposlitev je bilo kmetovanje in nove gradnje, ki sem se jih moral tem bolj lotiti pri toplicah [Dobrna], saj sem jih prevzel v najslabšem stanju. Pozno jeseni 1815 je že stalo povsem novo poslopje pri vhodnih vratih in tako sem se iz leta v leto loteval novih razdelitev sob, poskrbel za nabavo postelj in za novo opremo. Vse gradnje v toplicah, na Dobrni in na Dobrnici, ki sem jo od treh zakonitih dedičev, baronov Adelsteinov, kupil 1. marca 1822¹⁶⁰ za 28.000 goldinarjev konvencijske valute,¹⁶¹ so me doslej stale že okoli 17.000 goldinarjev konvencijske valute.¹⁶² V domačem zadovoljstvu in slogi so mi prehitro minila najsrečnejša leta in sladko očetovsko veselje me je vedno osrečevalo ob rojstvih mojih šestih otrok.

[str. 84] Moj prvi otrok Kajetana se je rodila 7. aprila 1815 po 48 urah porodnih bolečin, takoj po 6. uri zvečer v Celju. Kristianelli, doma in v tujini komaj dosegljivi spretni porodni pomočnik,¹⁶³ je po stokratnih popadkih z instrumenti iz matere srečno potegnil otroka, ki je dobil pri krstu ime Kajetana Jožefa. Botra sta bili moja mati in brat Nepomuk.¹⁶⁴ Moj drugi otrok, sin Ferdinand, je prišel na svet 11. januarja 1817 proti 12. uri ponoči v Celju¹⁶⁵ in moj tretji otrok Janez Nepomuk Donat 3. februarja 1818 popoldne ob poltretji uri, prav tako v Celju.¹⁶⁶ Botra sta bila brat [Janez] Nepomuk in svakinja Babette [Barbara] Adelstein, pri Ferdinandu pa prej omenjena svakinja in njen brat Jožef baron (Freiherr v.) Adelstein. Ob pol peti uri zjutraj 21. julija 1819 je zagledal luč sveta moj četrti otrok Ida Terezija, ob pol peti uri zjutraj 17. julija 1820 moj peti otrok Anton Aleks (Anton Alexis) in končno ob pol enajstih dopoldne 12. julija 1824 moj šesti otrok Marija Ivana Nepomucena, [str. 85] zadnji trije na

¹⁶⁰ Zakoniti dediči so bili njegova žena Antonija ter njena brat in sestra, od katerih je Dienersperg navedenega dne kupil gospostvo skupaj s pripadajočim uradom Rožni Vrh (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch I, fol. 193).

¹⁶¹ Večji del kupnine je Franc Ksaver ostal dolžan vse do svoje smrti in je ostala vpisana v deželni deski kot hipoteki za neizplačano dediščino Jožefu in Barbari Adelstein, skupaj 20.000 goldinarjev z letnimi obrestmi (prav tam, fol. 197). Konvencijska valuta (Conventionalmünze) je denar, ki so ga kovali iz kurantnega srebra od leta 1753 do uvedbe avstrijske valute leta 1857.

¹⁶² Za primerjavo naj rabi podatek, da so prihodki z dravilišča znašali leta 1816 nekaj nad 3.000 goldinarjev (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 56).

¹⁶³ Janez (Johann) Kristianelli, tudi Christianelli, celjski okrožni ranocelnik, je izvirjal iz znane celjske ranocelniške družine (I. Orožen, Celska kronika, str. 191; J. Orožen, Zgodovina Celja I, str. 599). Umrl je v Celju 29. aprila 1828, star 64 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 240).

¹⁶⁴ Otrok se je rodil v Celju št. 86 in bil krščen naslednji dan (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 565–566).

¹⁶⁵ V celjski krstni matici je naveden samo datum (krsta) 12. januar 1817, krščenec z imenom Ferdinandus Rex Josephus pa se je rodil v hiši št. 42 (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 627–628).

¹⁶⁶ Otrok, ki je pri krstu dobil ime Johann Nep. (omuc) Donatus, se je rodil v Celju št. 39 in bil krščen naslednji dan (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, R 1818–1840, fol. 11–12).

Dobrni.¹⁶⁷ Pri Idi sta bila botra moja sestra Resingenova in njen soprog, pri Antonu Aleksu (Anton Alex) moj prijatelj podpolkovnik baron am Ende,¹⁶⁸ pri Mariji Ivani Nepomuceni pa Nepomucena Hohenwart in njen brat Anton.¹⁶⁹ Moja najdražja soproga, ki se je stalno ukvarjala z vzgojo otrok in se posebej posvečala predvsem tej, je imela pri hišnih opravilih zvesto oporo v svoji sestri Babette [Barbari] in sestrični Nepomuceni Hohenwart, ki je leta 1830 v naši hiši tudi umrla.¹⁷⁰ Jaz sam sem vodil gospodarstvo na Dobrni in Dobrnici, skrbel za zdraviliško korespondenco (die Bad Correspondenz), sam pobiral vse davke in gosposčinske dajatve podložnikov ter bil do novembra 1835, ko sem se z družino preselil v Gradec,¹⁷¹ od štajerskih deželnih stanov za različne zadeve 22-krat delegiran za komisarja.¹⁷² Leta 1819 je njegova cesarska visokost nadvojvoda Janez (Johann) ustanovil Kmetijsko družbo na Štajerskem [str. 86] in 17. septembra 1819 sem bil z dekretom postavljen za odbornika njene podružnice v Celju. Čeprav je ta nastavek zahtevala malo napora, je bilo treba pri tem vendarle marsikaj početi in zaradi domačih poslov sem po šestih letih [1825 ali 1826] moral odstopiti in prestopiti v vrste drugih pravih članov.¹⁷³ Svojega sina Janeza Nepomuka sem konec oktobra 1829

odpeljal na vojaško akademijo v Dunajsko Novo mesto, na stanovsko mesto [štajerskih deželnih stanov],¹⁷⁴ a sem ga moral maja 1835 vzeti ven in spravil sem ga za kadeta h koroškemu Latermannovemu polku, kjer je bil tedaj polkovnik moj svak baron Adelstein.¹⁷⁵ Njegova [sinova] tiha narava in celoten značaj sta bila namreč tako malo primerna za akademijo, da bi težko prišel ven kot častnik. Razlog, da sem se z družino preselil v Gradec, je predvsem ta, da bi najinega najstarejšega sina [Ferdinanda], ki je napredoval v višje šole,¹⁷⁶ lahko imela [s soprogo] pod starševskim vodstvom, dvema mlajšima hčerkama, Idi in Mari, [str. 87] pa omogočila primeren pouk francoščine, plesa in igranja klavirja, ter končno, da ne bi pogrešali zdravniške pomoči, ki nam je v Celju povsem manjkala. Selitev v Gradec bi izpeljali že jeseni 1834,¹⁷⁷ ko ne bi bilo v stiski nežno materino srce. Moja hči Kajetana se je namreč 28. oktobra 1832 poročila z Johannom grofom Hoyosom, konceptnim praktikantom okrožnega urada v Celju,¹⁷⁸ ter sebe, svojega soproga in nas 1. septembra 1833 osrečila s srčno ljubljnim dečkom.¹⁷⁹ Med dojenjem tega

podružnice, ki jo je kot predstojnik vodil njegov svak vitez Resingen (Personalstand, str. 9, 33).

¹⁷⁴ Mesto gojenja na akademiji, rezervirano (predvsem) za otroke iz družin štajerskih deželanov.

¹⁷⁵ Polkovnik Jožef baron Adelstein je v vojaškem šematizmu leta 1835 še zadnjič naveden kot najvišji štabni oficir (komandant) 7. ilirskega pehotnega polka, katerega »lastnik« (Inhaber) je bil od leta 1824 feldmaršal Joseph Freiherr von Lattermann (Militär-Schematismus 1835, str. 53). Kadeta Dienersberga tedaj še ni pri tem polku. Pojavi se kot Johann Frh. v. Dinersberg naslednje leto (Militär-Schematismus 1836, str. 111), ko je bil Adelstein, povišan v generalmajorja, že premeščen za brigadirja v Linz (prav tam, str. 49).

¹⁷⁶ 10-letni Ferdinand je 30. oktobra 1827 kot privatist s samimi odličnimi ocenami (sehr gut) opravil zaključni izpit tretjega razreda glavne šole v Celju (ZAC, ZAC 868, Glavna, deska in dekliska osnovna šola Celje, fasc. 2, 2/60, katalog 1827, s. p.). Naslednje leto 1828 je bil vpisan v matriko celjske gimnazije, kjer je po kraju rojstva in najbrž tudi bivanja naveden kot Celjan (Styrus Cellejensis) (ZAC 845, I. gimnazija v Celju, fasc. 1, 1/2 Matricula (1809–1851), s. p.). Po končani šestletni celjski gimnaziji se je novembra 1833 vpisal na prvi letnik filozofije na graškem liceju (UBG, Ms. 58–3, Universitätsmatriken, Band III 1827–1876, fol. 29), v drugem letniku pa ga naslednje leto 1834 pogrešamo (fol. 33').

¹⁷⁷ Pisec je popravil prvotno letnico 1833.

¹⁷⁸ 17-letna Kajetana Jožefa baronica Dienersberg in 24-letni Johann Ernst Joseph grof Hoyos sta se poročila v Celju; kot bivališče je v poročni matici navedeno Celje št. 41, tedanje Dienersbergovo stanovanje. Na isti številki je namreč osem mesecev prej umrla sorodnica Nepomucena pl. Hohenwart (gl. op. 170), za katero pravi Franc Ksaver, da je umrla »v naši hiši« (str. 85). Ženin je bil Dunajčan, sin c. kr. komornika in spodnjeavstrijskega vladnega svetnika Ernsta grofa Hoyosa in Marie roj. grofice Kueffstein. Njuni poročni pričci sta bila celjski okrožni glavar Baltazar pl. Ziernfeld in nevestin stric Janez (Nepomuk) baron Dienersberg, tajnik štajerskih deželnih stanov. NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, P 1826–1845, fol. 39. – Hoyos je kot konceptni praktikant celjskega okrožnega urada prvič naveden v deželnih šematizmih šele v letu poroke 1832 (Schematismus des Herzogtums Steyermark 1832, str. 52), prejšnje leto ga še ni v Celju (1831, str. 20).

¹⁷⁹ Dienersbergov najstarejši vnuk Franc Ksaver grof Hoyos s polnim krstnim imenom Franc Ksaver Anton Ernest Baltazar Marija se

¹⁶⁷ Prva dva otroka sta se resnično rodila in bila krščena na Dobrni; v krstni knjigi je ob njunih imenih navedeno: »p(ro) t(empore) in Neuhauf« (začasno na Dobrni). Najmlajša hči pa je sodeč po celjski krstni matici prišla na svet v Celju, v hiši št. 86. Pisec spominov se je zmotil tudi pri imenu krstnega botra svojega sina Antona Aleksa (v krstni matici Alexius Antonius), ki sta mu prav tako kot Idi Tereziji botrovala teta Terezija in njen mož Ignac vitez Resingen. Botra Antona pl. Hohenwarta je pri krstu najmlajše Dienersbergove hčerke zastopal namestnik. NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1783–1830, pag. 248, 354; Celje–sv. Danijel, R 1818–1840, fol. 207–208.

¹⁶⁸ Edini častnik s podobnim priimkom je bil leta 1820 Andreas Amende, naveden brez vsakršnega plemiškega naziva kot podporočnik pri 30. galicijskem pehotnem polku (Militär-Schematismus 1820, str. 154).

¹⁶⁹ Neporočena sestra in brat pl. Hohenwarta, Marija Ivana Nepomucena (roj. 1758) in Maksimilijan Anton (roj. 1768), sta bila z Adelsteini v sorodu po materi. Rodila sta se na gradu Podgrad pri Vranskem staršem Janezu Ludviku Mihaelu pl. Hohenwartu (1716–1785) in Mariji Tereziji roj. baronici Adelstein (1746–1811). ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth.

¹⁷⁰ Neporočena Ivana Nepomucena pl. Hohenwart je umrla 25. februarja 1832 v Celju št. 41 za vodenico, stara 72 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 310). Piščev nečak Franc vitez Gadolla (1797–1866) v petdesetih letih v svojem rokopisu o hišah v Celju navaja, da je gospodična Ivana Nepomucena dolgo živela pri (materi Dienersbergove žene) Kajetani baronici Adelstein in v Celju tudi umrla (StLA, Handschriften, Hss. 282 (1192), F. Gadolla, Die Hausbesitzer der Stadt Cilli etc., fol. 26').

¹⁷¹ Pisec je popravil prvotno letnico 1834.

¹⁷² Arhiv rodbine Dienersberg ne ponuja o tem nobenih podatkov (StLA, A. Dienersberg).

¹⁷³ Dienersbergova funkcija odbornika ni dokumentirana v rodbinskem arhivu (StLA, A. Dienersberg) in tudi sicer je o celjski podružnici Kmetijske družbe malo znanega (prim. J. Orožen, Zgodovina Celja I, str. 563). Po uradnem seznamu članstva je bil Franc Ksaver maja 1822 samo navaden član, ni pa ga v štiričlanskem odboru

otroka je mati trpela na desni dojki neznosne bolečine in je s herojsko vztrajnostjo izpolnila svojo materinsko dolžnost. Toda posledica je bila silna oslabeledost, ki sta jo lahko zmanjšala le čas in mladost.¹⁸⁰ Ker se je zdaj zgodilo to, smo se potem preselili v Gradec in bili tako srečni, da smo pri gospodu gubernijskem predsedniku grofu von Wickenburgu, poznejšem guvernerju Štajerske in Koroške,¹⁸¹ [str. 88] dosegli, da so Hoyosa s 1. marcem 1836 qua talis¹⁸² premestili v Gradec.¹⁸³ Med drugim sem se zavzel tudi za svojega sina Janeza Nepomuka, da so ga iz Latermannovega polka prestavili v domovinski polk Luxem.¹⁸⁴

Z zvesto soprogo, najinimi šestimi otroki, zetom in vnukom, živimo zdaj pravo patriarhalno življenje.¹⁸⁵ Ne-

skončno dobri Stvarnik naj nam podeli zdravja in ohrani to srečo, slogo in zadovoljstvo še dolgo vrsto let.«

S tem je Franc Ksaver, zdaj graški »upokojenec« sredi šestdesetih let, privedel svoje genealoško-biografske skice in spomine do konca. Povedal je vse, kar je nameraval, in knjigo bržkone varno shranil za tiste, ki jim je bila (po njegovi smrti) namenjena. Pozneje ni več ničesar dodal ali dopolnil, denimo o smrti starejšega brata, žene ali o spremembah pri drugih v knjigi omenjenih sorodnikih. Zapisal ni tudi tega, da so ga štajerski deželni stano- vi leta 1837 izvolili za svétnika stanovskega odbora.¹⁸⁶ Ničesar torej ni imel pripisati, zanj je bila stvar enkrat za vselej končana, pripoved je sklenil v trenutku, ki se mu je zdel vrhunec življenjskih dosežkov: za družino je poskrbljeno, živimo vsi skupaj, srečno in složno.

A pogledimo mu še enkrat pod prste, kot smo to ves čas počeli v opombah, tokrat v vprašanjema, česa ni povedal in kaj je zanamcem hote ali nehote sporočil med vrsticami. Nekaj iz pripovedi premočno bije. Vse dokler je živ njegov oče Avguštin, tj. do piščevega 41. leta, je nekakšna rdeča nit pripovedi On, brez katerega se ne zgodi nič pomembnega in čigar beseda je vedno zadnja, če že kdaj vendarle ni hkrati prva in zadnja. Konflikti z očetom, čeprav nazadnje vsaj na zunaj zgajeni, ostajajo za Franca Ksaverja breme še v letih, ko je sam že šestdesetletnik, oče odraščajočih otrok in ded. Mešanih občutkov z občutki lastne krivde se ne more otresti in jih prekriva s slavospevi očetovi dobroti, čeprav v isti sapi pove, kako zelo je zaradi očeta po nedolžnem trpel in kako ga je ta dolgo napačno sodil.

Preden pa spregovorimo o kompleksnem odnosu med sinom in očetom, se ustavimo pri glavnih ugotovitvah o prvih štirih desetletjih Franca Ksaverja in njegovih odnosih z osebami, ki nastopajo v spominih do očetove smrti leta 1814. Vloge teh oseb so zelo različne, o mnogih pisec ne pove drugega, kot da so se znašle na njegovi življenjski poti, marsikoga s podobno težo pa z večdesetletne časovne distance najbrž tudi gladko prezre.

Ni naključje, da svoj prihod na svet poveže z razpustom jezuitskega reda, do česar je prišlo samo dva tedna po njegovem rojstvu. Od 14. do 21. leta, ko je končal študij prava, so Franca Ksaverja nenehno spremljali nekdanji jezuiti, najprej na mariborski gimnaziji, nato na

je rodil v dobrnski graščini in bil istega dne krščen v tamkajšnji župnijski cerkvi; njegovi krstni botri so bili stari starši Dienerspergi (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1830–1848, fol. 19). Večino življenja je preživel na Dunaju, kjer se je leta 1859 in 1864 oženil z neplemiškima sestrama Hauck in tam umrl 25. julija 1896 kot c. kr. komornik (Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser 112 (1939), str. 233).

¹⁸⁰ Najverjetneje je bilo to razlog, da mlada, 18-letna mati Kajetana pozneje ni več rojevala.

¹⁸¹ Matthias Constantin Capello Graf von Wickenburg (1797–1880), od 1830 gubernijski podpredsednik, 1835–1848 guverner Štajerske, 1861–1863 trgovinski minister v Schmerlingovi vladi (http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Wickenburg,_Matthias_Graf_von – 4. 4. 2011). – Oznaka guverner Štajerske in Koroške je napačna, saj v tem času ni več obstajal štajersko-koroški, ampak samo štajerski gubernij.

¹⁸² Kot takšnega, torej z enakim službenim nazivom.

¹⁸³ Po deželnih šematizmih je Hoyos do leta 1835 ostajal konceptni praktikant okrožnega urada v Celju (Schematismus des Herzogtums Steyermark 1832, II. Abt., str. 52; 1833, II. Abt., str. 54; 1834, II. Abt., str. 51; 1835, II. Abt., str. 51), leta 1836 pa je na enakem uradniškem mestu naveden pri c. kr. guberniju v Gradcu (1836, II. Abt., str. 36).

¹⁸⁴ Luxem je 27. štajerski pehotni polk, od leta 1826 je bil njegov »lastnik« (Inhaber) Jakob vitez (Ritter von) Luxem. Kadet »Johann Frh. v. Dienersberg« je pri tem polku prvič naveden leta 1837 (Militär-Schematismus 1837, str. 156).

¹⁸⁵ Te besede je Dienersperg napisal v času, ko so bili vsi otroci doma in v bližini tudi Johann Nepomuk, tedaj že premeščen v Gradec. Iz štajerskih letnih šematizmov, v katerih je kot državni uradnik vseskozi naveden grof Hoyos, od 1838 do 1843 pa kot stanovski svétnik tudi Dienersperg, je vidno, da so Dienerspergi in Hoyosi živeli na istem naslovu, najprej v hiši na Hauptwachplatzu 384 (od 1838 nova h. št. 389), od leta 1845 pa na Herrengasse 211, kjer sta zakonca Dienersperg kmalu zatem tudi umrla in kamor so se glede na Antonijino smrt v začetku leta 1845, 14. januarja, vsekakor preselili že prejšnje leto. Obe hiši sta stali na prestižni lokaciji, prva, podsodna deželni stanovanj, je bila v lasti Johanna von Griendla in od 1841 Aloisa Eisla, druga, nedaleč od deželne hiše, pa last Antona Raimunda grofa Lamberga. – Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1837, str. 35 (Hoyos), 258 (lastnik hiše); 1838, str. 35 (Hoyos), 129 (Dienersperg), 262 (lastnik hiše); 1839, str. 35, 129, 260; 1840, 35, 145, 275; 1841, str. 50, 124, 323; 1842, str. 51, 125, 370; 1843, str. 37, 119, 364; 1844, str. 43 (Hoyos), 374 (lastnik hiše); 1845, str. 45, Verzeichnis etc., str. 6; 1846, str. 45, 384. – Na istem naslovu kot oče in svak je v letih 1840–1844 naveden tudi Dienerspergov sin Ferdinand, najprej konceptni praktikant pri graškem okrožju, nato pri guberniju, obakrat pri

istem uradu kot svak Hoyos (Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1841, str. 50; 1842, str. 51; 1843, str. 37; 1844, str. 43, 44).

¹⁸⁶ Izvolitev z 20. septembra 1837 je cesar potrdil 5. decembra (StLA, A. Dienersperg, K I, H 19, 11. 1. 1838). Štajerski deželni šematizmi navajajo Dienersperga med svétniki od leta 1838 do 1843 (gl. prejšnjo opombo).

graški in končno še na tamkajšnjem liceju. Vrednostnih sodb o njih ne daje, »posebni nadzor« nekdanjega patra Gajška na mariborski gimnaziji je mogoče razumeti tako ali drugače, najverjetneje pa v smislu znanstva tega vojniškega rojaka z Dienerspergovimi starši. Na splošno se zdi, da je bil mladi graščakov sin z Dobrne »ex-jezuitski« vzgoji naklonjen. Več kot štiri desetletja pozneje se predstavlja kot poslušen študent, ki ga je vodila edina želja, da bi čim prej in s čim boljšimi ocenami končal študij, kar je pri 21-ih tudi uresničil. Edina negativna pripomba iz šolskih in študijskih let je kratkotrajno bivanje v Gradcu pri stricu po materi (1789), kjer »mi ni šlo najbolje«. Tudi o začetnih šestih letih šolanja od svojega 8. do 14. leta, najprej v Šmartnem v Rožni dolini, nato v Trebnjem na Dolenjskem, in o obeh tamkajšnjih učiteljih, župnikih, ne pove ničesar določnega, le šmartenskega župnika imenuje ob njegovi smrti »dobri mož«. Prva tri leta v šoli v Šmartnem, od svojega osmega do enajstega leta, je ostal blizu doma, kamor bi se sicer težko vsak dan vračal, zlahka pa enkrat ali dvakrat na teden. Zanimivo bi bilo vedeti, zakaj so ga od tam poslali v šolo ravno na Kranjsko, k trebanjskemu župniku, in zakaj naslednja tri leta niti med počitnicami ni prihajal domov, ampak je te navadno preživel pri starših svojih sošolcev grofov Barbo in baronov Schweiger na dolenjskih gradovih Rakovnik in Otočec. Glede na poznejše očetovo zaščitniško vedenje do odraslega sina je na mestu vprašanje, kako da Franca Ksaverja, še otroka, doma ves ta čas niso pogrešali. Ker je bil dolga tri leta celo med počitnicami prepuščen tujim ljudem, je razumljivo, da mu je v trebanjskem obdobju toliko več pomenila družba plemiških in neplemiških vrstnikov. Tako našteje iz tega časa kar deset imen, pozneje pa ne omenja nobenih sošolcev ne v Mariboru ne v Gradcu in kot prijatelja imenuje le podpolkovnika barona am Endeja, ki ga zmotno navede kot krstnega botra svojega najmlajšega sina (1820).

Bržčas je bilo za štirinajstletnika posebno doživetje, ko so ponj v Trebnje (1787) po dolgih treh letih prišli starši in ga pred vrnitvijo na Štajersko vodili po obiskih k raznim sorodnikom in znancem na dolenjskih gradovih od Mirnske doline do Krškega polja. Gradove je navedel v natančnem zaporedju, bodisi po spominu bodisi s pomočjo Valvasorjeve *Slave*, iz katere je sicer črpal zgodovinske podatke o kranjskih Dienerspergih. Ne nazadnje se je pri sorodnikih na Gracarjevem turnu in Volavčah srečal s kranjsko vejo polihistorjevih potomcev: z očetovim bratrancem grofom Paradeiserjem, ki je fanta nemara poučil o zgodovini rodbine, in z njegovo sestro.¹⁸⁷ Tega v spominih ni, v genealoškem delu

(str. 21) pa so vendarle našli vsi trije možje očetove stare tete in njeni štirje otroci grofje Paradeiser, čeprav niso bili Dienerspergi. Tudi navedba, da bi bila stara teta Marija Ksaverija baronica Gall sodeč po portretu lahko velika lepota, je zelo verjetno vtis, ki ga je Franc Ksaver dobil ob gledanju njene slike na Gracarjevem turnu.¹⁸⁸ Po obiskih dolenjskih gradov je omenil le še bivanje na štajerski Ponikvi, rodni graščini svojega očeta, kjer je pred odhodom na mariborsko gimnazijo preživel preostanek jesenskih počitnic. Podobno za vsa leta šolanja pove, pri kom je stanoval in bil na hrani, kar se zdi skoraj enako pomembno kot imena profesorjev in nazivi letnikov. Pisanje o tem, kaj ga je v šolskih letih zares zanimalo in kaj mu je bilo morda odveč, pa v spominih ni našlo prostora.

Njegova prva izražena želja je šele nastopiti prakso pri kakšnem uradu, ko se je pri 21. letih z najboljšimi spričevali kot jurist vrnil iz Gradca na Dobrno. A tu so se morala vsa pričakovanja po volji avtoritativnega očeta razbliniti in nastopilo je skoraj dvajsetletno obdobje, ki mu je Franc Ksaver namenil največ prostora, sedem strani in pol, ter vtikal vanj na osebnoizpoveden način tudi svoje najbolj intimne trenutke. Namesto opravljanja uradniške službe je moral ostati doma in pomagati očetu pri upravljanju posesti. Kako je »svoja najlepša mladostna leta žal ! preživel v – brezdelju«, je podkreplil z nič manj kot tremi klicaji. Prvih šest let (do 1800) je minilo v monotonosti, naslednjih devet (do 1809) v

baronica Gall roj. pl. Diernersperg (1719–1786), Valvasorjeva vnučinja, teta Avgušтина barona Diernersperga in stara teta Franca Ksaverja. Leto pred njeno smrtjo se je omračil um njenemu sinu iz prvega zakona Kajetanu grofu Paradeiserju, frančiškanskemu patru Saleziju (1751–1812), ki je ostal do konca življenja v oskrbi pri usmiljenih bratih v Gradcu. Nekaj mesecev pred obiskom štajerskih Diernerspergov na Gracarjevem turnu in Volavčah je v graščini Radeljca pri svoji sestri preminila njegova neomogućena sestra Marija Terezija grofica Paradeiser (1748–1787). Druga sestra Jožefa por. Svetlin (1753–1810) je s tem postala edina lastnica graščine Volavče pri Šentjerneju. Na Gracarjevem turnu pa je gospodaril njihov brat Lovrenc Regulat grof Paradeiser (1751–1823), ki se je tri leta prej oženil in ni imel otrok, po petih letih zakona pa so ga leta 1789 zaradi duševne bolezni poslali v oskrbo k usmiljenim bratom v Ljubljano, kjer je 34 let pozneje umrl kot zadnji član kranjske rodbinske veje Valvasorjevega potomstva. Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo, str. 377–382.

¹⁸⁸ V zapuščinskem inventarju leta 1786 umrle Marije Ksaverije baronice Gall ni nobenih slik (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 39, fasc. XX, G–164, 17. 7. 1786), ker so že prej prišle v last njenega sina Lovrenca Regulata grofa Paradeiserja. V inventarju grofove zapuščine tri leta pozneje, ko je duševno zbolel in so ga poslali na »dosmrtno zdravljenje«, pa je skupno omenjenih 18 portretov, a brez imen upodobljenecv (prav tam, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, 1. 8. 1789, str. 17–18). Ni znano, kakšna je bila nadaljnja usoda portreta njegove matere, je pa malo verjetno, da bi kdaj prišel v roke štajerskih Diernerspergov. Vsekakor ga ni bilo v Kofler-Breznikovi zbirki na Kogu, katere glavnino je leta 1934 kupil Narodni muzej v Ljubljani (Narodni muzej Slovenije, Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2, inv. št. 3753–3791).

¹⁸⁷ Kranjska veja Diernerspergov, dejansko njihovih potomcev po ženski strani, je prav v tem času preživljala žalostne trenutke. Prejšnje leto je na Gracarjevem turnu umrla Marija Ksaverija

veliki negotovosti, od tega je bilo skoraj pet let (1804 do 1809), čas odkritega spora z očetom, obdobje hudih notranjih bojov in brezupa, sledila so štiri leta »premirja« do poroke leta 1813, ko se je 40-letni Franc Ksaver po 13 letih prijateljavanja s svojo izvoljenko končno lahko oženil.

Kaj je imel 58-letni Avguštin proti zvezi svojega 27-letnega, za zakon zrelega sina, da ga je – kot pravi Franc Ksaver – »od trenutka, ko je za to izvedel, sovražil in me na najokrutnejši način preganjal«? Glede na vse, kar o sinovi izbranki vemo, nimamo nobene racionalne razlage. Pri 18-ih je bila Antonija morda še malo premlada za možitev, za zaroko pa vsekakor ne. Prav tako kot Franc Ksaver je bila iz baronske družine,¹⁸⁹ za povrh hči lastnice sosednje graščine Dobrnica in Dienerspergom zelo dobro znana še od svojih otroških let.¹⁹⁰ Prav nič tudi ne kaže, da bi njeno zvezo z bodočim gospodarjem Dobrne ovirala kakšna družinska nasprotja, saj je Franc Ksaver vendar menil, da bo nevesta »povsem v skladu z željami mojega očeta«. Še več, vse kaže, da je bil Avguštin sosedovi »gospodični« dotlej naklonjen, kajti naš pisec pravi, da je po pomiritvi z očetom (1809) ta pokazal do njegove bodoče soproge, »kot že prej (sic!), posebno naklonjenost.« Antonija resda ni mogla pričakovati tolikšne dediščine kot Dienerspergovi otroci, saj je imela njena zgodaj ovdovela mati Kajetana, rojena grofica Attems,¹⁹¹ le graščino Dobrnica podobne vrednosti kot Dobrna¹⁹² in tri otroke – dediče, a tudi v tem Franc Ksaver ni videl težav.

V »normalnih okoliščinah« teh ne bi smelo biti, vendar »okoliščine« v Dienerspergovem domu niso bile takšne. Ko se je Franc Ksaver zbližal z Antonijo, se je pri njem že šest let vleklo »brezdelje«, potem ko ga je oče Avguštin po končanem študiju (1794) priklenil na

domačo posest in mu dovolil zgolj pomagati pri »administraciji«. Svojega najstarejšega sina je očitno hotel imeti samo zase, tako kot pozneje najmlajšega Janeza Nepomuka. Pri drugih treh otrocih je najbrž ravnal bolj diferencirano. Srednjega sina Jožefa je pač »žrtvoval« rodbinski tradiciji, ko ga je pri 11-ih (1789) poslal na vojaško akademijo, po stopinjah svojih štirih bratov častnikov.¹⁹³ Tudi hčerki je, ko sta bili godni, oddal v zakon, a vsaj mlajše ne brez hudih težav. Poroki sta si sledili prav v letih Franc Ksaverjevega »brezdelja« pri očetu na Dobrni, Barbarina z vitezom Gadollo leta 1795 in Terezijina z Resnikom, poznejšim vitezom Resingenom leta 1799. Ne ena ne druga sestra se, kar je pomenljivo, nista poročili v domači župniji, kot je velevalo nepisano pravilo, temveč v kapeli Gadollove graščine Blagovna pri Šentjurju. Terezijo je oče oddal v zakon sploh že visoko nosečo, predvsem ali le zato, da se izogne sramoti, potem ko je dekle zapeljal tedanji zakupnik Blagovne, sicer navaden mesarski sin. Dejstvo, da si je ena od hčerk, če ne kar obe, izbrala moža po svoji volji, ni moglo ostati brez vpliva na očeta Avguština in ko mu je leta 1800 predstavil bodočo nevesto še sin Franc Ksaver, je bila mera polna. Prvorojeni sin in naslednik rodu, na katerega je bil očitno najbolj navezan, preprosto ni smel ravnati po svoje. Očetov pričakovani blagoslov je izostal, po štirih letih preprirov, ki jih Franc Ksaver imenuje »preveč škandalozni in presunljivi, da bi jih zmogel ponoviti in zapisati«, je 7. avgusta 1804, na njegov enaintrideseti rojstni dan, počilo in brez vsake odpravnine je moral od doma. Jezo na »nehvaležnega« sina je šestdesetletnik Avguštin hladil pri najmlajšem sinu Janezu Nepomuku, ki se je nekako v tem času vrnil domov kot absolviran jurist, v službo k deželni pravdi pa ga oče ni pustil. Najbrž bi mu užaljeni oče dovolil oditi, a ga je imel zdaj kot pripravno nadomestilo za »odpadnika« Franca Ksaverja. Morda je mlajši brat zameril starejšemu, češ da je on povzročil takšno očetovo ravnanje, in morda prav zato neporočeni Nepomuk po smrti (1836) graščine Ponikva ni zapustil svojem trem sorojencem in nečakom, ampak jo je še razmeroma mlad, star 38 let, v oporoki (1819) volil Ani grofici Trauttmansdorf, najverjetneje svoji nesojeni soprogi.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Antonijin prednik Jurij Adel (Adl), glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov, je bil leta 1622 plemeniten s predikatom pl. Adelstein, baronstvo pa sta leta 1689 dobila njegov sinova; Antonija je bila tako že peta baronska generacija rodbine (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5; Frank, *Standeserhebungen I*, str. 4).

¹⁹⁰ Adelsteini so po F. Gadolli posedovali Dobrnico že od leta 1630, Antonijin oče Anton Karel baron Adelstein pa je poleg tega imel še gospodstvo Gorica in Švarcenštajn pri Velenju, ki ju je njegova vdova kmalu prodala, tako kot tudi pogorelo hišo v Celju (StLA, *Handschriften*, Hss. 282 (1192), F. Gadolla, *Die Hausbesitzer der Stadt Cilli etc.* fol. 26–26'; prav tam, Gruppe 2, Hss. 911, F. Gadolla, *Genealogische Notizen etc.*, fol. 1–2; prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 209, 224).

¹⁹¹ Kajetanin soprog Anton Karel baron Adelstein je umrl 29. septembra 1784 v Celju št. 42, star 45 let, ko je bil na poti njegov tretji otrok (NŠAM, *Matične knjige, Celje-sv. Danijel*, M 1784–1807, pag. 1).

¹⁹² Po deželni deski je Dobrnica konec osemdesetih let 18. stoletja izkazovala dobrih 247 funtov dominikalnega in 125 funtov rustikalnega donosa, Dobrna pa nekaj nad 223 funtov dominikalnega in 122 rustikalnega (StLA, *Steiermärkische Landtafel*, LT II, *Hauptbuch I*, fol. 153, 156).

¹⁹³ O svojih stricah častnikih piše Franc Ksaver na str. 36–39.

¹⁹⁴ Podrobnosti o dedovanju: StLA, *Steiermärkische Landtafel*, LT II, *Urkundenbuch* Tom 165, fol. 435–436'. – Anino identiteto je razkril podatek v Göthovi topografiji, da je bila kot ponikovska graščakinja poročena z Vincencem grofom Trauttmansdorffom (ZRC SAZU, ISN, Göthova topografija, št. 286.1, Ponikva). Bila je hči celjskega meščana, pivovarja in lektarja Adalberta Fischerja in Julijane, roj. Drechsler, z grofom Trauttmansdorffom pa se je poročila 28. februarja 1808 v Gradcu, stara 21 let (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 244). Odprto ostaja vprašanje, ali bi si Nepomuk sploh upal stopiti pred svojega očeta s prošnjo, naj mu dovoli poroko z meščansko hčerko, zapovrh v času, ko je bil njegov brat Franc Ksaver pri očetu v taki nemilosti.

Ravnanje Franca Ksaverja po očetovi vehementni odsloovitvi je z današnje perspektive težje razumeti kot v okviru takratnih danosti. Štiri leta in pol blodi brez dela po Celju in okolici, se dober teden zadržuje pri eni sestri na Blagovni, spet toliko časa pri drugi na Taboru in vmes vegetira v Gadollovem najetem stanovanju v Celju. Tu ga gmotno podpirata mati in izbranka Antonija, prva najverjetneje skrivaj, zato je njena podpora »pač zelo pičla«, druga z zaslužkom od izdelovanja okrasnih delov ženskih oblačil, ki jih prodaja neki kramarici. In zakaj si on, dobrih trideset let star jurist, vendar ne poišče vsaj kakšne uradniške službe? Končno ima daleč naokrog veliko besede očetov brat Janez Nepomuk, tedaj celjski okrožni glavar (1797–1808),¹⁹⁵ za katerega Franc Ksaver pravi, da je prišel daleč zaradi svoje stroge pravičnosti in preizkušenega poslovnega znanja (str. 40). Je stric za nečakovo osamosvojitve dodatna ovira, ker je zvest svojemu bratu, ali ga Franc Ksaver niti ne poprosi za pomoč? Tako kot opisuje svoje tedanje življenje, za kaj takega ni imel moči. Očetovo nejevoljo bi s tem samo še povečal, v najslabšem primeru bi ga oče razdedinil, mati njegove izbranke baronica Adelsteinova hčerke ne bi dala v zakon nepreskrbljenemu zetu, Antonija je sprva sploh še mladoletna, vsako nasprotovanje družbenim normam je vnaprej obsojeno na propad. A zakaj si Franc Ksaver ni sam vsaj malo pomagal čez vodo? Štiri leta in pol živi »v tihi odmaknjenosti«, žalosten in zlovoljen. Vzrok pasivnosti je v nemoči, vse svoje sile očitno usmerja v poskuse, da bi se spravil z očetom, a brez uspeha. Pisma očetu ali ustna sporočila prek posrednikov bodisi ostajajo neodgovorjena bodisi naletijo na zavrnitev. Vseh razsežnosti spora z očetom ne poznamo, da bi lahko o njih objektivno sodili. Nečesa nam namreč pisec ni razkril, in sicer vsebine »preveč škandaloznih in presunljivih« prizorov med njim in očetom. Oče ga sovraži in preganja, a kako se do usodnega 7. avgusta 1804 brani sin, s kakšnimi dejanji in s kakšnimi besedami? To je tisto, kar Franca Ksaverja dodatno nažira, čeprav je prepričan, da trpi po nedolžnem. V letih, ko se preklada med Celjem in graščinama svojih sester, ni le enkrat, ampak pogosto razmišljal o samomoru. Od »wertherjanske smrti« s premišljenim strelom (v glavo) ga odvrčata le ljubezen do Antonije in zavest, da trpi po nedolžnem in da bo nekoč bolje. »Celjski Werther« iz naslova naše obravnave tako ni postal drugi Werther, naslovni lik iz romana, ki je v Goethejevi glavi zorel v letu Dienerspergovega rojstva in nastal v začetku naslednjega leta 1774. Tudi tega ne vemo, koliko se je Franc Ksaver navdihoval pri literarnem »antijunaku«, o katerega obstoju je kot izobražen in načitan človek vse-kakor moral biti poučen. Trikotnik oče–sin–izvoljenka je le na videz primerljiv z ljubezenskim trikotnikom

Werther–Lotte–Albert, občutki Franca Ksaverja pa so vendarle precej podobni doživljanju Goethejevega »uspelega« samomorilca.¹⁹⁶ »Celjski Werther« torej ni odigral svoje vloge in tudi če bi jo, ta najverjetneje ne bi nikogar motivirala za kakšno literarno stvaritev, tako kot je znančeva smrt navdihnila Goetheja.¹⁹⁷ Nastal bi kvečjemu kak retorično nabuhel nekrolog ali pozneje omemba nesrečne smrti v kateri od lokalnih zgodovin.

Rešitev za Franca Ksaverja je pravzaprav prišla od zunaj, iz tiste Napoleonove Francije, ki je bila Goetheju precej ljuba, mlademu baronu pa mrzka. Iz ravnodušnosti se je prijavil k deželni brambi, brž ko so to zaradi bližajoče se vojne nevarnosti ustanovili. Dekret o postavitvi za stotnika pri celjskem bataljonu je po sklepu komisije 22. julija 1808 sopodpisal stric Janez Nepomuk baron Dienersperg kot okrožni glavar, malo preden se je poslovil s tega mesta.¹⁹⁸ Ko se brambovski bataljon naslednjo pomlad, dan po izbruhu vojne s Francijo, pripravlja na odhod iz mesta, stori Franc Ksaver še zadnji obupni poskus za pomiritev z očetom. S poslovnim pismom, »polnim otroške ljubezni in obzirnosti«, doseže odločilni preboj. Zaobljuba, da bodo, če v boju pade, njegove zadnje besede prošnja Bogu za očetovo dolgo in srečno življenje, čeprav je sina »izjemno napačno sodil«, doseže pri 67-letnem Avguštinu želeni namen: »izgubljenega sina« velikodušno sprejme nazaj v svoj dom.

S pleč Franca Ksaverja je zdaj odpadlo najtežje breme – odkrit spor z očetom, problem pa s tem še zdaleč ni bil rešen. Sin naslednjo pomlad 1810 na očetovo željo (!) zapusti deželno brambo in se nastani pri Avguštinu v Zgornjem Lanovžu, dvorcu, ki ga je ta medtem kupil in se mu ves posvetil. Drugi korak je očetova privolitev, da sme zdaj že 37-letni sin nadaljevati zvezo z Antonijo, toda prihodnost te zveze ostaja še naprej zelo negotova. Oče je zdaj s sinom sicer »spet ravnal ljubeče« in »pokal posebno naklonjenost« do njegove izbranke, vendar minejo tri leta, preden se ponovno kaj premakne. Stari Avguštin s taktiko »usmiljenega pravičnega sodnika« nikomur ničesar ne jamči ali obljubi, prijaznost pa je vse, kar izkazuje bodočima zakoncema, če si ju sploh že kdo drzne tako naslavlja. Franc Ksaver še vedno nima zagotovljene eksistence, da bi se lahko oženil, očetovega blagoslova za poroko ni, sin si zanj očitno ne upa prositi. Spremembe ne prinese niti smrt srednjega brata Jožefa, obetavnega častnika, umrlega leta 1811 v zdravilišču na Dobrni. Šele ko spomladi 1813 nepričakovano umre Antonijina mati Kajetana, ovira za sveti zakrament poroke

¹⁹⁶ O nastanku in vplivnosti romana prim. Goethe, *Die Leiden*, str. 172–175.

¹⁹⁷ Prav tam, str. 127–134.

¹⁹⁸ Cesar ga je odpoklical s tega mesta 7. oktobra 1808 in ga imenoval na mesto gubernijskega svetnika v Gradcu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 17, 1. 11. 1808).

¹⁹⁵ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 17, 1. 11. 1808. Prim. tudi Žižek, *Upravni razvoj*, str. 25, 35–36.

končno odpade. Antonija podeduje tretjino Dobrnice, druga dva lastnika, prav tako še samska sestra in brat, pa pristaneta, da gospostvo za osem let izročijo v zakup Francu Ksaverju. Stisko torej rešijo Adelsteini, poroka sledi pol leta po materinem oziroma taščinem pogrebu, 27. oktobra 1813, pri čemer je pomenljivo, da se je tudi Franc Ksaver oženil na Blagovni, kot že pred njim obe njegovi sestri. Po trinajstih letih znanstva sta Franc Ksaver in Antonija postala mož in žena, on pri štiridesetih, ona pri enaintridesetih.

Mladoporočenca stanujeta čez leto na Dobrnici in pozimi v Celju, kjer ju zdaj oče pridno obiskuje. V zadnjih mesecih Avguštinovega življenja in ob njegovi smrti prideta samo še bolj do izraza njegova posesivnost in čustvena odvisnost Franca Ksaverja od očeta. Avguština je do sina in snahe »izjemno dober« in kot pravi nadalje naš pisec, »je v najino veliko veselje preživel pri naju sploh veliko časa«. Navedba dneva, ko je obležal v postelji, empatija do njegovega hudega predsmrtnega trpljenja, opis, kako sta mu z ženo zatislila vsak eno oko, in sinova kar dva baročno solzava nekrologa dajo misliti. V drugem nekrologu, nastalem v Zgornjem Lanovžu dobra dva tedna po Avguštinovi smrti, Franc Ksaver sicer navrže, da je oče svojega sina »dlje časa povsem napačno sodil«, vse drugo pa deluje kot pretiravanje: »Najdražji, najbolj ljubljeni, nepozabni oče«, »ti plemeniti, poštenu mož«, »otroška hvaležnost, ki jo dolgujemo tvojemu nepozabnemu očetovskemu srcu« itd. Niti po več kot dvajsetih letih ne more šestdesetletni pisec teh besed skriti svoje obremenjenosti z očetom. Vse se vrti okoli Njega, nobena pomembna odločitev ni bila sprejeta mimo Njega, še pri bratovem rojstnem dnevu Franc Ksaver ne pozabi omeniti, da se pokriva z rojstnim dnevom očeta.

Da bi lažje razumeli ravnanje Avguština barona Dienersperga, Valvasorjevega »absolutističnega« pravnika in enega polihistorjevih ključnih potomcev, pogledimo nekoliko še v ozadje, v njegovo življenjsko zgodbo. Marsikaj je povedal že Franc Ksaver, graški zgodovinar Tangl pa je leta 1852 na podlagi njegovih pisnih pričevanj in zgodovinskih virov podal tole oceno: »Franc Ksaver Avguština baron Dienersperg je spadal med tiste ljudi, ki so svoje majhno premoženje s pametnim izkoriščanjem razmer, neutrudno delavnostjo, železno vztrajnostjo in veliko varčnostjo podeseterili, in sreča stori zelo prav, ko takšne prizadevne narave podpira.«¹⁹⁹ Notorično dejstvo, da Avguština ni vlagal v toplice, ki so ostale skoraj dve stoletji take kot leta 1624, je Tangl opravičil z besedami, da se je njegovo premoženjsko stanje izboljšalo šele, ko je bil že star, stari ljudje pa praviloma ne začno nič novega

in velikega.²⁰⁰ Toda na drugi strani si je šestdesetletni Avguština prav v svojih zadnjih letih dal veliko opraviti s preurejanjem kupljenega dvorca Zgornji Lanovž tik ob Celju. Zdi se, da si je takrat prvič privoščil večje razkošje, ne po naključju na pragu okrožnega glavnega mesta, kjer ga je lahko občudovalo kar največ ljudi. Moral je imeti precej razvejano mrežo znanstev in zvez, če denimo pomislimo na obiske dolenskih gradov leta 1787 in na njegovega graškega »zastopnika«, od zdraviliških gostov na Dobrni pa si očitno ni obetal posebne koristi in družbe, zato je zdravilišče pod njim spalo.

Avguština si je svoje čedno premoženje res pridobil sam, nekaj s prizadevnostjo, nekaj s spretnostjo v širšem pomenu besede. Tako ne gre prezreti sinove navedbe, da je oče od svojega neporočenega brata kupil rodno graščina Ponikva ob zelo ugodnih pogojih (str. 42) ali da je postal oporočni dedič svojega daljnega bratranca (str. 41, 49–50). Rodil se je leta 1742 v družini srednje premožnega graščaka na Ponikvi pri Šentjurju,²⁰¹ v očitno ne ravno posrečenem zakonu staršev, ki sta si bila v sorodu in oba pl. Dienersperga. Na svet je prišel nekje na sredi med trinajstimi otroki, od desetih preživelih bratov se jih je kar pet posvetilo vojaškemu poklicu, poročila sta se le dva, legitimne otroke pa je imel samo on.²⁰² V navedbah Franca Ksaverja, da je njegov oče Avguština »že zgodaj izgubil očeta« in da je do smrti svoje matere tej »vodil vse hišne in podložniške posle«, se najbrž skrivajo več kot le dejstva. Oče Peter Dominik ni umrl tako kmalu, ampak šele ko je bilo Avguštinu 22 let (1764), toda zadnja leta je preživel (napol) ločeno od družine v svoji graščini v Sevnici ob Savi, kjer so ga tudi pokopali.²⁰³ Mati Jožefa Katarina, umrla pet let in

²⁰⁰ Prav tam, str. 206.

²⁰¹ Njegov oče Peter Dominik je po svojem očetu podedoval majhno graščino Ponikva z napovedjo dobrih 78 funtov dominikalnega in 31 funtov rustikalega donosa (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 3, fol. 329; prav tam, Einlagenbuch 5, fol. 362). Približno tri desetletja je bila nato v njegovih rokah še večja posest, gospostvo Spodnja Sevnica ob Savi (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 3, fol. 367; Schmutz, Historisch Topographisches III, str. 431), imenje Selce (Gült Selzach) nedaleč od Ponikve pa so Dienerspergi verjetno pridobili šele po njegovi smrti (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 57, 15. 12. 1780; StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 5, fol. 362).

²⁰² Najzanesljivejše podatke o tej generaciji Dienerspergov navaja Franc Ksaver v svojem genealoško-biografskem orisu (str. 35–43). Med drugim pove, da sta bila Peter Dominik in Jožefa Katarina v krvnem sorodstvu, ki pa ga precej poenostavi (str. 35–36). Dejansko sta imela skupne prednike tri oziroma štiri generacije nazaj – Jurija pl. Dienersperga in Anno pl. Forrest, ki sta bila njegova prastarša in njena praprarša (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg, StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1).

²⁰³ O ločenem življenju zakoncev Dienersperg posredno, a dovolj prepričljivo priča sevnška krstna matična knjiga, v kateri kot krstnega botra precej pogosto srečujemo Petra Dominika, nikoli pa njegove žene, čeprav so bile prav plemiške soproge iskane botre (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, R 1727–1765, 13. 2. 1760, 14. 12.

¹⁹⁹ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 202.

pol zatem na Ponikvi (1769), je Avgušтина nemara precej priklepala nase in podobno najbrž tudi njegovega starejšega, neporočenega brata Franca Serafa (ok. 1738–1808), dediča Ponikve.²⁰⁴ Avguštin je s skromno dediščino in prihranki začel graditi svoj »imperij« neposredno po materini smrti, ko je šlo na dražbo Brandenauovo gospostvo Dobrna. Kupila ga je domača hči Marija Terezija, žena njegovega strica Donata Alojzija, in ga naslednje leto 1770 za enako vsoto prodala Avguštinu, ki se je tedaj oženil z njeno nečakinjo Jožefo pl. Brandenau. Sčasoma je Avguštin poleg Dobrne pridobil še tri graščine: bratovo Ponikvo, sorodnikov Ranšperk in dvorec Zgornji Lanovž pri Celju, kjer si je uredil prijeten dom za stare dni. Njegovo je bilo tudi dobrnsko zdravilišče, ki pa ga je, kot že številni lastniki pred njim, zanemarjal. Ko so toplice med Napoleonovimi vojnami doživljale povečan obisk, tudi pomembnih gostov in med njimi dvakrat celo Napoleonovega brata Ludvika po abdikaciji z mesta holandskega kralja, je bil Avguštin za vse novotarije že prestar in nedovzeten.²⁰⁵ Ni pa se čutil toliko starega in opešanega, da bi svoj »imperij« pred smrtjo razdelil med štiri otroke. K temu so gotovo še dodatno prispevale zamere do (nekaterih) svojih otrok, ki jih je na ta način najlaže držal v strahospoštovanju. Za vsakega je imel graščino, a je do zadnjega prav vse imetje tiščal v svojih rokah. Glede na vse, kar vemo o njem, ni bil človek, ki bi »predčasno« izpregel in se umaknil za zapeček. Zapustil ni niti oporoke, ampak je sinovoma in hčerkama prepustil, naj se o delitvi dogovorijo sami.²⁰⁶ Francu Ksaverju je šel malo pred svojo smrtjo samo za poroka, ko sin še ni imel lastnega premoženja in je najel 1.000 goldinarjev zasebnega posojila.²⁰⁷

Kaj bi na to porekel baron Avguštin, družinski »absolutni vladar«, ki je kljub težavam z otroki in njihovim občasnim uporom sklenil svoje življenje trdno na prestolu in si v sinovi interpretaciji rodbinske zgodovine pridobil osrednje mesto kot »pravični razsvetljeni ab-

solutist«? Čeprav je bil eden redkih med svojimi brati, ki se ni posvetil vojaškemu poklicu, bi mirno lahko zatrdil, da je bil v tej vojni edini zmagovalec on sam. Ne nazadnje je imel edini od desetih bratov legitimno potomstvo,²⁰⁸ vsi danes živeči Valvasorjevi potomci, okoli sto po številu, pa izhajajo iz njega, natančneje iz njegovih dveh hčerk Gadollove in Resingenove.²⁰⁹ Dienerspergovo ime je Avgušтина preživelo za manj kot stoletje (do 1905),²¹⁰ rod njegovega sina Franca Ksaverja, nesojenega »celjskega Wertherja« pa je izumrl leta 1936 v Gradcu,²¹¹ natanko sto let zatem in v mestu, kjer je mož končal pisanje svojih genealoško-biografskih skic in spominov. »Wertherjeva« samomorilska krogla, ki v začetku 19. stoletja ni bila izstreljena, je omogočila življenje še trem generacijam, četrta je izostala.

Piščeva mati Jožefa (1743–1818) ima v njegovih spominih v primerjavi z očetom povsem obstransko, tako rekoč nepomembno vlogo. Če odmislimo podatek, da so po štirinajstletnika prišli v Trebnje starši, je mati v ožjem avtobiografskem delu omenjena vsega trikrat, od tega dvakrat le mimogrede. V letih, ko mu je bilo najteže (1804–1809) in je v brezdelju in obupu, odvisen od miloščine sorodnikov, taval med Celjem, Taborom in Blagovno, je tiste dni, ko je stanoval v Celju, živel z »zelo pičlo« podporo svoje matere in od dela rok svoje izbranke. Drugič se mati pojavi ob očetovi smrti, kot »moja neutolažljiva mati«, tretjič pa leto pozneje kot krstna botra piščevi prvorojenki. Več kot presenetljivo je, da za mater ne najde nobene druge pridevniške oznake razen »neutolažljiva«, povsem drugače kot za očeta, ki je »moj dobri oče« z »dobrim očetovskim srcem«, »najdražji, najbolj ljubljeni, nepozabni oče«, ali za »dobrega brata« Jožefa, »dobrega moža« župnika Porgerja, »dobroto« Gadollovih in »poštenega družinskega očeta« svaka Resingena. Celo materina smrt je omenjena samo v genealoškem delu (str. 43): očetova žena, iz zelo stare viteške družine, je umrla štiri leta za očetom, 28. marca 1818 v Celju. Ko v avtobiografskem delu opisuje pomiritev z očetom in v Avguštinovih zadnjih mesecih življenja njegove obiske v Celju pri sinu in snahi, ni nikjer matere.

1761, 21. 12. 1762, 20. 9. 1763). O pokopu: prav tam, M 1742–1782, s. p.

²⁰⁴ Franc Seraf je umrl 23. avgusta 1808 v Celju, star 60 let (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 11).

²⁰⁵ O toplicah: Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 206–207.

²⁰⁶ Da je moralo biti v Dienerspergovu družini nekaj narobe – glede na neporočenost Janeza Nepomuka, Terezijino izsiljeno poroko in štirideset let samskosti Franca Ksaverja –, je avtor tega prispevka ugotavljal, še preden je našel knjigo spominov dveh članov družine, kako hude so bile zadeve, pa bi lahko kvečjemu slutil. Potrditev, da je bil zaviralec marsičesa oče Avguštin, je dobil v popotnem dnevniku nadvojvode Janeza (Johanna) Habsburškega, ki je o slabem stanju zdravilišča na Dobrni zapisal: »Lastnik Dienersperg vse ovira. Njegov sin in zet bi rada prevzela, on ima vsa sredstva pri roki, ne da pa ničesar od sebe.« (Schlossar, Erzherzog Johans Tagebuchaufzeichnungen, str. 68).

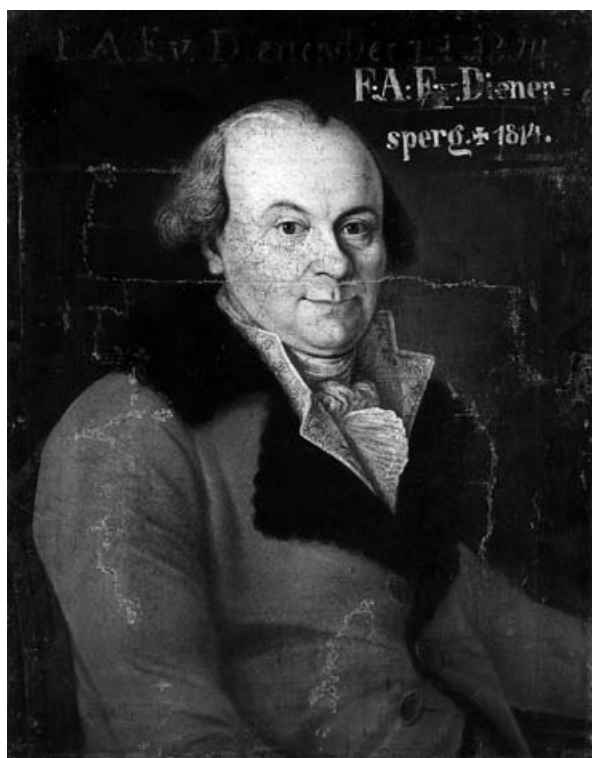
²⁰⁷ Zadolžnica je bila vpisana kot hipoteka na gospostvo Dobrna 20. maja 1814 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol.1341).

²⁰⁸ Kot je izpričal Franc Ksaver, je imel Avguštinov brat Peter, avstrijski podmaršal, nezakonskega sina Petra Fischerja (str. 39). Ta je pozneje postal polkovnik (1801–1896), od njegovih dveh hčera pa je odrasla hči Alice por. Preininger (1844–1941), ki je umrla brez potomcev. O tem gl. skorajšnjo objavo 2. dela razprave Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo (Zgodovinski časopis 65 (2011), št. 3–4).

²⁰⁹ O tem gl. 2. del razprave o Valvasorjevem potomstvu (kot v prejšnji opombi).

²¹⁰ Dienerspergova rodbina je po moški strani izumrla z njegovim pravnikom Ferdinandom (Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser 61 (1911), str. 155).

²¹¹ Zadnja ženska potomka je bila Avguštinova prapravnukinja in Franc Ksaverjeva pravnukinja Eugenie Hermine grofica Hoyos (Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser 112 (1939), str. 233).

Portreta zakoncev Avgušтина in Jožefe Dienersperg, neznani avtor, okoli 1800 (Narodna galerija v Ljubljani)

Glede na ganljiv, že kar patetičen opis očetove smrti leta 1814, pospremljen z dvema nekrologoma, deluje več kot nenavadno popolno neomenjanje materine smrti. Tam, kjer bi ga v kronološkem zaporedju dogodkov pričakovali, ga ni, da ne govorimo o omenjanju kakšnega materinega veselja ob rojstvih vnukov. Le suho, kot »moja mati« je omenjena v vlogi krstne botre vnukinji Kajetani, prvrojenki Franca Ksaverja. Drugič in tretjič je niso več vabili za botro sinovih otrok ali pa sama ni več hotela botrovati, čeprav je bil moški boter pri drugem otroku isti kot pri prvem, njegov stric Janez Nepomuk. Mati Jožefa je imela v sinovem življenju očitno zelo neizrazito vlogo, sin ji je morda tudi zameril preveliko pasivnost ob dominantnem očetu, čigar »absolutizem« se je tako lahko samo še krepil. Pri tem ne gre pozabiti, v kakšnih okoliščinah sta se Avguštin baron Dienersperg in Jožefa pl. Brandenau leta 1770 poročila. Dienersperg je s svojo dediščino in prihranki rešil propadajoče Brandenauovo premoženje, ko je prek stričeve žene kupil Dobrno, ki se je znašla na dražbi, z gospodvom pa je pravzaprav »kupil« še nevesto, s katero je bil v daljnem krvnem in veliko bližjem priženjenem sorodstvu.²¹² Če pomislimo, da je prevzel močno zadolženo gospodvo z gradom, ki se je dobesedno podiral, čez tri desetletja in pol pa se je lahko bahal s štirimi graščinami, je njegova dominantnost v zakonu tem bolj razumljiva. Ko sta se zakonca

okoli svojega šestdesetega leta dala portretirati, zre Jožefa s platna precej brezbarvno in odsotno v primerjavi z ognjevitim pogledom svojega moža. Njena sivomodra obleka in Avguštinov živordeči plašč s črnim ovratnikom bi si bila težko bolj nasprotna.²¹³

Prav tako kot odnos z materjo ostajajo tudi odnosi Franca Ksaverja z njegovimi štirimi sorojenci v senci »vroče-hladnega« razmerja z očetom. Očitno mu je bil najbližje pet let mlajši brat Jožef, s katerim v otroštvu sicer nista mogla biti veliko skupaj, saj je Franc Ksaver zapustil dom, ko je bilo bratu komaj šest let, pred tem pa je bil sam tri leta v šoli v Šmartnem. Z enajstimi leti je Jožef odšel na vojaško akademijo v Dunajsko Novo mesto in se do konca svojega kratkega 33-letnega življenja vračal domov kvečjemu na dopust. A Franc Ksaver nameni temu očitno zelo nadarjenemu bratu, nazadnje stotniku, več besed kot drugim trem sorojencem skupaj. Bil je dobro poučen o njegovi karieri in dejavnostih, imenuje ga »dobri brat«, poleg izjemnega talenta mu pripisuje »dobre lastnosti«, sklicuje se na »bratovsko ljubezen« in iskreno prizadeto piše o njegovi prezgodnji smrti. Tedaj, leta 1811, je bil očitno sam zraven ali v bližini, saj je Jožef preminil v domačih toplicah na Dobrni.

²¹² Gl. op. 27 in 57.

²¹³ Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 962 in S 965.

O svojem drugem bratu, osem let mlajšem Janezu Nepomuku morda nima toliko pohvalnih besed tudi zato, ker brat med pisanjem spominov še živi. Nepomuku, kot ga skrajšano imenuje in kot so ga klicali, je podobno kot njemu grenila življenje očetova posesivnost. Čeprav odličen študent je moral ostati doma in je začel prvo uradniško pripravništvo šele po očetovi smrti, star okoli 35 let. Pisec spominov ga ne naslavlja z nobenim pridevkom, ampak zgolj opiše njegovo nadaljnjo uradniško pot in ga omeni kot krstnega botra svojih prvih dveh otrok. Leta 1832 je šel tudi za poročno pričo bratovi prvorojenki, ko pa je Franc Ksaver končal spomine, je brat morda že preminil (15. novembra 1836 v Gradcu). Kaj bi utegnil biti razlog, da je Nepomuk zapustil podedovano graščino Ponikva »tujki«, in ne kateremu od sorodnikov, smo že omenili.

Ko je umrl, sta poleg Franca Ksaverja še živeli tudi obe sestri, Barbara – Babette, vdova po vitezu Johannu Gadolli, in Terezija, vdova viteza Ignaca Pavla Resingena, prva na Blagovni pri Šentjurju, druga na Taboru pri Vojniku. V ožjem avtobiografskem delu ju pisec omeni kot sodedinji po očetu, Babette–Barbaro kot zadnjo, ki se je še rodila v starem viteškem gradu Dobrna (1772), Terezijo in njenega moža kot krstna botra njegovi hčerki Idi (1819), sicer pa obe sestri kratko pri opisu svojega najtežjega življenjskega obdobja (1804–1809). Ko se je znašel brez sredstev, se je največ zadrževal zdaj pri eni, zdaj pri drugi, a skupaj samo 8–10 dni, da jima ne bi bil preveč v nadlego. Še največ pove o njiju v prvem delu spominov, kjer opisuje člane svoje ožje družine, vendar jima, enako kot bratu Nepomuku, ne daje nobenih pridevkov. Zdi se, da sta mu bila bliže njuna moža, katerih nenadni smrti v razmiku samo treh mesecev (pozimi 1832/33) navaja do ure natanko. O vitezu Gadolli kot takem sicer ne govori, razen ob njegovi poroki in smrti, toda »po dobroti Gadollovih« je pisec v letih spora z očetom stanoval v njihovem najetem stanovanju v Celju.²¹⁴ Svaka viteza Resingena pohvali kot odličnega gospodarja, razumnega, na vseh področjih preizkušenega uradnika in poštenega družinskega očeta, kar je posebej

pomenljivo. Omenja tudi vseh šest nečakov in nečakinj, brez navedbe imen pa še štiri pranečake, vnuke sestre Resingenove. Pri tem ne moremo mimo ugotovitve, da so se vsi nečaki razen najstarejše nečakinje Jožefe Resingen poročili pozno ali sploh ostali samski, čeprav jim za poroko ni moglo manjkati primernih »partij«. Najstarejša nečakinja Resingenova je bila ob nastanku stričevih spominov že vdova s štirimi majhnimi otroki, zdaj spet doma na Taboru. Malo prej se je poročila njena že 32-letna sestra, a zelo nesrečno, medtem ko sta njun edini brat, zadnji vitez Resingen, in druga sestra ostala vse življenje samska. Na Blagovni so ob nastanku spominov leta 1835 gospodarili piščeva ovdovela sestra Barbara – Babette Gadolla in njena dva otroka, ki sta se bližala že štiridesetemu letu in sta se drug za drugim omožila šele po materini smrti, oba stara 47 let. Še več, hči Viljemina je vzela za moža blagovskega ekonoma, celih 15 let mlajšega viničarskega sina, sin Franc vitez Gadolla pa 29 let mlajšo nevesto baronico Adelstein, pravo nečakinjo soproge Franca Ksaverja Dienersperga. Precej nenavadne življenjske zgodbe prejkone pričajo, da odnosi niti v Gadolli niti v Resingenovi družini niso bili idilični. Svak Resingen je označen kot »pošten družinski oče«, sestri Barbara in Terezija se izkažeta kot (dobri) gostiteljici svojega od očeta zavrženega brata, ki jima vendar noče biti predolgo v breme, vsemu drugemu pa se Franc Ksaver zavestno izogne. Najbrž bi moral obema sestrama pripisati kakšno lastnost njunega očeta, namreč pretirano ljubosumnost do svojih otrok. Posesivnost lahko skoraj zagotovo prepoznamo pri Barbari, ki se oklepa svojih dveh otrok in jima očitno pusti zadihati šele, ko leta 1841 sama izdihne.²¹⁵

O Antoniji baronici Adelstein, svoji devet let mlajši »najzvestejši soprogi« (1782–1845), govori Dienersperg ljubeče. Trinajst let je skupaj z njim vztrajala in upala, da bo nekoč drugače in da se bosta le lahko vzela. In medtem je morda kakšnega snubca tudi zavrnila. Očitno se Franc Ksaver pri šestdesetih ne sramuje, da ga je v letih, ko je moral zapustiti očetov dom in mu je bilo že dobrih trideset let, med drugim prav »moja ljubljena« gmotno podpirala, in to z delom lastnih rok. Njeno žrtev je znal ceniti in jo ob »zelo pičli podpori« svoje matere pravzaprav postavlja za zgled. A njegov odnos z Antonijo je v spominih vedno v senci odnosa z očetom. Franc Ksaver ne pove, kje in kako je pri 27-ih s tedaj 18-letno Antonijo »začel znanstvo«, ampak tega takoj naveže na očetovo sovraštvo, brž ko je za zvezo izvedel. Glede na vse posledice mu toliko več pomeni, da je oče po desetih letih »pokazal posebno naklonjenost do moje bodoče soproge« in da »jo je tako prisrčno vzljubil«. V

²¹⁴ O živahnem življenjskem utripu na Blagovni, Gadolli naravi in značaju, družini in družabnem okolju je v svojih dnevnikih pisal nadvojvoda Janez (Johann) Habsburški (1782–1859), brat cesarja Franca I., sicer znan predvsem po svoji nekonvencionalnosti in raziskovalnem duhu. Gadollove in njihov dom je spoznal v letih 1810–1812, ko je tri poletja zapored letoval v Rogaški Slatini in bil vsakič njihov gost. Blagovskega viteza Gadollo, ki ga sicer imenuje le »Herr Gadolla«, je označil kot pametnega, razgledanega in do vseh gostoljubnega moža, izvrstnega poznavalca okolice, lastnika lepe knjižnice in več zbirk. V družbi z njim, ženo, hčerko in nekaj obiskovalci Blagovne je nadvojvoda po lastnih besedah že prvič užival v sproščenosti, tem bolj ker ni bilo čutiti nikakršne »dunajske prisiljenosti«, ob svojem drugem obisku pri Gadollovih leto pozneje pa je zapisal: »Es sind so gute Leute.« Schlossar, Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen, str. 28–30, 75, 81–82, 85, 86–89, 116.

²¹⁵ Pomenljivo je tudi, da je še danes ohranjeni nagrobnik staršem na šentjurskem pokopališču marca 1842 ali 1843 (letnica je poškodovana) postavila samo hči Viljemina, ne pa tudi sin Franc.

letih zakona – ko piše spomine, je z Antonijo poročen 22 let, njuna zveza pa traja že 35 let – Franc Ksaver samo dvakrat omeni svojo soprogo, prvič pri težkem porodu prvorojenke in drugič, ko ji nameni pol stavka: »moja najdražja soproga« se je stalno ukvarjala z vzgojo otrok in imela pri hišnih opravilih zvesto oporo v svoji sestri in sestrični.

Ženina družina, baroni Adelsteini, se v šestdesetletnikovih spominih pojavljajo na več mestih, a nikjer povezano. Franc Ksaver ne pove ničesar o rodu in družini svoje v Celju rojene izvoljenke, saj celo njenega imena ne zasledimo, razen med imeni Adelsteinovih treh otrok, ki so piscu dali v zakup gospostvo Dobrnica. Tudi priimek Adelstein je omenjen šele v stavku pred tem, ob nenadni smrti njihove matere spomladi 1813. Dejansko sta bodoči svak, častnik Jožef baron Adelstein, in njegova sestra Babette (Barbara) Francu Ksaverju omogočila, da se je lahko poročil z njuno sestro Antonijo, ko so mu vsi trije za osem let prepustili zakup Dobrnice. Spomini pričajo o piščevih dobrih odnosih z Adelsteinoma in njunima sorodnikoma pl. Hohenwartoma – s sestrično Ivano Nepomuceno in bratrancem Antonom. Vsaj eden od njih je bil vedno krstni boter Dienerspergovim otrokom, razen pri prvem in četrtem krstu, in nanje se je Franc Ksaver lahko očitno vedno zanesel. Tako je s pomočjo svaka Jožefa sinu Janezu Nepomuku leta 1835 priskrbel premestitev z vojaške akademije v svakov polk, samski sestra in sestrična pa sta, kot rečeno, v Dienerspergovi hiši pomagali pri gospodinjstvu. V spominih je omenjena smrt sestrične Hohenwartove leta 1830, ne pa tudi poroka sestre Babette štiri leta prej. Z njenim možem, častnikom francoskega rodu, bo imel pozneje slabe izkušnje drugi pisec spominov Anton Aleks. Dobri stiki med Adelsteini in Dienerspergi pa bodo slednjič, leta 1844, privedli do navzkrižne poroke. Antonija baronica Adelstein (1826–1912), hči zdaj že generalmajorja Jožefa (1780–1850), se bo omožila s skoraj trideset let starejšim blagovnskim graščakom Francem vitezom Gadollo (1797–1866), nečakom Franca Ksaverja.²¹⁶ Iz njenega zakona bo v Gadollovih poznih letih izšla ena od dveh danes živčih vej Valvasorjevega potomstva.

Potomstvo je vsekakor tisto, ki je našemu avtobiografu pomenilo največ, saj je rojstvom svojih otrok odmeril več prostora kot vsem svojim dejavnostim, še enkrat toliko pa poznejšim družinskim dogodkom. Ni razloga, da bi dvomili v iskrenost njegovih besed, ko pravi: »V domačem zadovoljstvu in slogi so mi prehitro minila najsrečnejša leta in sladko očetovsko veselje me je vedno osrečevalo ob rojstvih mojih (!) šestih otrok.« Zakon je bil resnično blagoslovljen, če pomislimo, da so prav vsi otroci odrasli. Pri vseh otrocih, ki jih Franc

Ksaver skrbno oštevilči (prvi, drugi ...), zapiše še uro rojstva in imena krstnih botrov, pri rojstvu prvorojenke dokaj natančno opiše tudi hude porodne težave. Nepomembna podrobnost je pomota pri kraju rojstva najmlajše hčerke, precej nenavadno in pomenljivo pa je dejstvo, da pisec vsakega otroka imenuje samo »moj«, nikoli »njin«, torej šestkrat »moj«. Tudi če odmislimo retoriko in sodobne avtobiografske vzorce, se ni mogoče otresti občutka, da je šel Franc Ksaver v tem pogledu po poti svojega očeta. V primerjavi z Avguštinom je bil seveda dobrohotnejši, zavedajoč se lastnih slabih izkušenj, otrokom je hotel dobro, ni pa vedno pravilno presodil, kaj je dobro tudi zanje. Storjeno napako je napol priznal pri srednjem sinu Janezu Nepomuku. Dienerspergova vojaška rodbinska tradicija je bila očitno tako močna, da je bilo enega od sinov nujno treba še v rosnih letih poslati na vojaško akademijo. Tako je 11-letnega Janeza Nepomuka odpeljal v Dunajsko Novo mesto, a ga je moral po šestih letih vzeti ven, ker bi glede na tiho naravo in celoten značaj težko postal častnik. Pa vendar 17-letniku ni dal boljše priložnosti, kot da ga je poslal za kadeta v polk svojega svaka Adelsteina, kjer mu očitno ni šlo veliko bolje, saj ga je oče po kakšnem letu spravil v domači štajerski polk v Gradec, kjer je tedaj že živela vsa družina. O Nepomukovem zavoženem življenju, ki se je po skoraj četrto stoletja bivanja v umobolnici tam tudi končalo, bomo govorili v nadaljevanju, pri obravnavi spominov njegovega brata Antona Aleksa. Tudi tega, svojega zadnjega sina, je Franc Ksaver poslal v vojsko, sicer šele pri 19-ih, česar njegovi spomini ne zajamejo več, a poteza je bila podobno ponesrečena kot pri Nepomuku, za povrh v nasprotju s sinovimi poklicnimi željami. Kot da Francu Ksaverju ne bi bila dovolj že napaka, storjena pri srednjem sinu deset let prej.

Skoraj gotovo je tudi poroka najstarejše hčerke, sedemnajstipolletne Kajetane (1832), zrastle v očetovi glavi. 24-letni izbranec, konceptni praktikant pri okrožnem uradu v Celju, bi bil slaba izbira, ko se ne bi rodil na Dunaju in imel pred imenom grofovskega predikata. Imeti za zeta grofa je prevladalo nad pomisleki, da je Johann grof Hoyos pravzaprav ubožen sin ubožnega očeta. Kajetana je Dienerspergovo družino naslednje leto osrečila z edinim sinom oziroma vnukom, nato pa hudo zbolela, ob čemer se je srce pisca spominov spet raznežilo. Zakonca prva leta, dokler je bil Hoyos v službi v Celju, bržčas niti nista živela skupaj, ampak je mladi grof ženo samo obiskoval na Dobrni, kjer je rodila, zbolela in okrevala. Z zetom grofom Hoyosom, ki je prišel pozneje do položaja svétnika štajerskega namestništva, si Dienerspergi sicer niso posebej opomogli. Anton Aleks ga predstavlja kot nepremišljenega intriga, kar je v svojem bistvu tudi bil. Tik pred tastovo smrtjo (1846) je Hoyos tega prepričal, da mu je prodal dobrnske toplice, pet let zatem pa pregovoril še svaka

²¹⁶ Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 5.

Ferdinanda v prodajo graščine Dobrna (1851), kar je bilo po spominih Antona Aleksa »razlog za bankrot (*Ruin*) naše družine« (str. 98).

Zgovoren je stavek Franca Ksaverja, zakaj so se vsi skupaj, Dienerspergi in Hoyosi, leta 1835 preselili z Dobrne v Gradec. Poleg zdravniške oskrbe, ki se je kot razlog pridružila zadnja, je bil prvi razlog ta, da bi imeli »pod starševskim vodstvom« najstarejšega sina Ferdinanda, ki je napredoval v višje šole, in da bi hčer-kama Idi in Mari omogočili primeren »damski« pouk (francoščine, plesa in klavirja). Poudarek je vsekakor na »starševskem vodstvu«, tega pa seveda »vodi« oče Franc Ksaver. »Starševsko vodstvo« je bilo sicer upravičeno, saj Ferdinand, kot vse kaže, šolanja na liceju po prvem letniku filozofije ni nadaljeval. Na koncu spominov je pisec življenje svoje družine v Gradcu očitno zelo upravičeno označil kot »pravo patriarhalno življenje«. Nihče se mu ne prej ne zdaj ni upal zares ugovarjati ali pa ni s tem ničesar dosegel; niti žena ni imela veliko besede, podobno kot ne svoj čas njegova mati pri očetu. Zdi se, da je znal Franc Ksaver res obvladovati svojo okolico prav »patriarhalno«, drugače kot njegov oče brez večjih konfliktov.

Njegova siceršnja zanimanja in dejavnosti so že od opisa šolskih let dalje nekaj postranskega, kot bi ga nič zares ne pritegovalo. Potem ko zaradi očeta ni smel in mogel v uradniško službo, tako ali tako pa mu je bil namenjen večji delež Dienerspergove dediščine, se je sicer stežka vdal v usodo, a se je z njo nekako sprijaznil. Prvo pravo odgovornost si je naložil šele pri 35-ih kot brambovski stotnik, bolj iz obupa kakor veselja, nato pa pri 40-ih, ko so mu Adelsteini malo pred poroko dali v zakup gospodstvo Dobrnica v neposredni bližini rodne Dobrne. Ko je dobro leto pozneje, po očetovi smrti, dobil dobrnsko gospodstvo z močno zanemarjenimi toplicami (1815), se zdi, da novi soprog in gospodar še vedno ni vedel, kaj bi pravzaprav počel. Z mlado družino je prva leta živel v Celju, očitno v najetih stanovanjih,²¹⁷ od tam upravljal Dobrno in Dobrnico, ki jo je leta 1822 od Adelsteinov kupil, toplic pa se je kmalu po začetni obnoviteljski vnemi nameraval znebiti. Čemu? Tega v spominih sploh ne omeni, ko v treh stavkih povzame vso svojo gospodarsko dejavnost zadnjih dvajsetih let. Ne pove niti, kako si je z bratom in sestrama v začetku leta 1815 z dedno pogodbo razdelil očetovo zapuščino,

ampak lahko te podatke najdemo raztresene samo pri obravnavi sorojencev, kjer za vsakega pove, kaj mu je pripadlo. Franc Ksaver se je zdaj po lastni navedbi največ ukvarjal s kmetovanjem in z novogradnjami v zdravilišču. Sam je upravljal gospodarstvo obeh gospostev, pobiral davke in podložniške dajatve ter vodil t. i. zdraviliško korespondenco. Do leta 1835 naj bi ga prenova zdravilišča, Dobrne in Dobrnice stala skupaj že okoli 17.000 goldinarjev, kar je znašalo toliko kot tri petine kupnine za Dobrnico (28.000 goldinarjev). A pri tem ne gre prezreti dejstva, da svaku in svakinji Adelsteinovi vse do svoje smrti (1846) ni izplačal njunih hipotek na dobrniškem gospodstvu v višini 22.000 goldinarjev, tj. večjega dela kupnine.²¹⁸ Sodeč po tem, da so bile v štajerski deželni deski hipoteke na njegovih posestvih za najeta zasebna posojila po večini kmalu izbrisane,²¹⁹ so mu šle stvari sicer dobro od rok. Zdravilišče, ki je od 17. stoletja do smrti očeta Avgušтина (1814) ostalo tako rekoč nespremenjeno in ga sodobniki v začetku 19. stoletja opisujejo kot zanemarjeno,²²⁰ je vzcvetelo in dobilo svetovljanski pridih.²²¹ Toda po Tanglovi zaslugi nimamo samo natančnega opisa novogradenj²²² in podatkov o narasli vrednosti zdravilišča, ampak tudi pomenljiva podatka, da je Franc Ksaver topliški kompleks kar dvakrat ponudil v odkup štajerskim deželnim stanovom. Prvič leta 1819 za 36.000 goldinarjev in drugič štirinajst let pozneje, leta 1833, že za 50.000, kar so stanovi sicer ocenili kot realno vrednost, do kupoprodaje pa vseeno ni prišlo.²²³ Je torej Franc Ksaver velikopotezno gradil samo zato, da bi prodal, ali ni vedel, kaj naj pravzaprav počne? Ravno v času prve ponudbe stanovom se je iz Celja začasno preselil v dobrnsko graščino in v drugi polovici dvajsetih let za stalno,²²⁴ pri čemer pa so Dienerspergi najverjetneje vse do zadnjega, do preselitve v Gradec, obdržali v mestu najeto stanovanje za občasno

²¹⁷ Hišne številke pri rojstvih njegovih otrok se razlikujejo, enaka je le št. 86 (na Glavnem trgu) pri rojstvu prvega in zadnjega otroka (1815 in 1824), spet drugačna je hišna številka ob smrti Nepomucene Hohenwart, ki je po besedah Franca Ksaverja umrla »v naši hiši« (gl. op. 164–167 in 170). Ob nastanku franciscejskega katastra leta 1826 ni bila v lasti Dienerspergov nobena hiša v mestu (ARS, AS 177, Franciscejski kataster za Kranjsko, C 563, k. o. Celje, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826).

²¹⁸ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 197. – Dolg do Adelsteinov je kot del kupnine za zdravilišče prevzel leta 1846 zet Johann grof Hoyos (prav tam, Urkundenbuch Tom 199, fol. 223).

²¹⁹ Prav tam, Hauptbuch 1, fol. 195–198; LT II, Hauptbuch 11, fol. 1340–1347.

²²⁰ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 180, 206–207. – Prim. Schlossar, Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen, str. 68.

²²¹ O občutnih spremembah na Dobrni pričajo med drugim dva ime-nika gostov iz let 1816 in 1827 ter tiskan cenik storitev iz leta 1827 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 56).

²²² Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 207–208.

²²³ Prav tam, str. 208.

²²⁴ Ko sta bila leta 1819 in 1820 na Dobrni rojena dva njegova otroka, je v krstni knjigi navedeno »začasno bivanje« Dienerspergov v dobrnski graščini (gl. op. 167). Referenci za ugotavljanje, kje je bila Dienerspergova družina dejansko »doma«, ponujata najstarejši knjigi status animarum dobrnske in celjske župnije. V statusu animarum za župnijo Dobrna 1831–1840 je navedena vsa družina s služničadjo vred, medtem ko njene člane zaman iščemo v sočasnem celjskem statusu animarum 1830–1839 (NŠAM, Zapisniki duš, 0030 Dobrna, K 01 status animarum 1831–1840, str. 117; prav tam, 0016 Celje-sv. Danijel, K 01, status animarum 1830–1839).

bivanje, zlasti za sinova, ki sta tam obiskovala gimnazijsko.²²⁵ Družina se je več zadrževala na Dobrni, potem ko se je leta 1824 še v Celju rodila najmlajša hči in je Franc Ksaver očitno že pred letom 1822 – in ne šele tri leta pozneje – odložil mesto odbornika celjske podružnice Štajerske kmetijske družbe, kot kaže, svoje edine javne funkcije. Kot deželana štajerskih deželnih stanov so ga ti sicer prenekaterikrat pooblastili za komisarja v različnih nalogah, ki pa se mu jih ni zdelo vredno opisovati, le preštel jih je, skupaj 22. Vse to daje občutek, da je bil mož sicer precej dejaven, a kot da ne v Celju ne pozneje na Dobrni ne bi našel pravega miru in zadovoljstva. Novogradnje ga, kot smo videli, niso zares veselile, z zdraviliščem ni imel resnih načrtov, iz vsega znanega lahko razberemo nestanovitnost.

V začetku tridesetih let, ko je omožil svojo prvorojenko Kajetano in je dozorevala misel, da bi se z družino preselil v Gradec, se je Franc Ksaver začel zavedati svojih let. Približevanje šestdesetemu, kar je bilo v tem času že spodobno visoka starost, ga je spodbujalo, da ustrezno poskrbi za ohranjanje rodbinske tradicije in spomina ter še pravočasno naredi »bilanco svojega življenja«. Tako sta v teh letih med pripravami na selitev v deželno prestolnico, okvirno med letoma 1832 in 1835, nastali dve njegovi »veliki deli«. Prvo je znano, avtorsko – lotil se je študija zgodovine Dienerspergove rodbine in pisanja spominov –, drugo pa »anonimno« oziroma naročniško: urediti in obnoviti je dal zbirko portretov svojih prednikov in sorodnikov. Zbirka, katere največji del je leta 1934 od Breznikov s Koga odkupil Narodni muzej v Ljubljani, vsebuje več skritih sporočil, ki še dodatno odstirajo tančico nad osebnostjo in značajem njenega lastnika Franca Ksaverja Kajetana barona Dienersperga. Enotni napisi na slikah, enaki napisu na oljni sliki sina Ferdinanda iz leta 1832,²²⁶ skupaj s samim tipom črk pričajo, kdaj so bili obnovljeni napisi na starejših portretih. Ne le obnovljeni, ampak deloma tudi samovoljno dopolnjeni, s čimer pa je naš pisec spominov na nekaterih mestih le pregrobo »popravljal« zgodovino. Če je dvema svojima stricema s Ponikve, upodobljenima leta 1738 kot otrokoma, še upravičeno pripisal baronski naslov,²²⁷ saj sta bila oba kot odrasla res povzdignjena med barone (1766), tega nikakor ne bi smel storiti pri sorodnikih, ki nikoli niso imeli takega predikata, tj. pri svojem dedu Petru Dominiku († 1764), babici Jožefi Ka-

tarini († 1769), starem stricu Ditrihu († 1719) in starem polstricu po babičini strani Jožefu Avguštinu († 1737).²²⁸ Pri starejših prednikih in sorodnikih takšne »napake« ni, tako tudi ne na sliki Valvasorjeve hčerke Regine Konstancije pl. Dienersperg in na upodobitvi njenega soproga Volfa Sigmunda, ki sta oba le »von und zu«.²²⁹ Pravi ponaredek pa si je Franc Ksaver privoščil z napisom na sliki neobstoječega stiškega opata Dienersperga iz 16. stoletja. Ta nima niti osebnega imena,²³⁰ gre pa seveda za namišljenega opata Engelberta, ki naj bi Dienersperge pripeljal na Kranjsko in o katerem piše Franc Ksaver na straneh 13–14 svojih genealoško-biografskih skic. Čeprav je priimek vseh generacij v knjigi dosledno pisal kot Dienersberg, je ta na vseh portretih vendarle napisan v skladu s tradicijo – Dienersperg, vključno z najmlajšim, sinovim portretom (1832). V slogu »novega višjega plemstva«, ki mu je pripadal – z baronskim naslovom je namreč prišla na svet šele njegova generacija –, je bil Franc Ksaver pač zelo ponosen na svoj rod. V »rodbinski kroniki« ga je temu ustrezno povzdigoval, a kolikor se je dalo, še v okvirih verjetnega. Več so mu pomenili »slavni« vojščaki med predniki in sorodniki, kot kranjski polihistor Valvasor, ki si je omembo svojega dela kot »znamenitega« zaslužil samo na drugem mestu v knjigi, ne pa pri prednikih. Pri teh je štelo, če so bili »stara viteška rodbina« (str. 43), visoki častniki, kot stric Peter baron Dienersperg (str. 37–39), ali če so umrli »junaške« smrti na bojiščih oziroma za posledicami ranitve, tako kot trije drugi strici, očetovi bratje (str. 35–37). V tem kontekstu sta razumljiva hčerkin možitev z grofom, pa čeprav samo konceptnim praktikanom Hoyosom, in molk o meščanskem rojstvu sva-kov Gadolle in Resingena, ki sta prišla v Dienerspergov prikaz rodbine le kot viteza, četudi je bil Franc Ksaver sam priča, s kakšnimi težavami je mesarski sin Resnik vstopil v njihovo – baronsko družino.

V Gradcu, kjer so Franca Ksaverja leta 1837, dve leti po preselitvi v štajersko prestolnico, izvolili za svétnika deželnih stanov, je spodnještajerski baron opravil še tretje nadvse pomembno delo za spoznavanje zgodovine svoje rodbine, ki pa so ga vodili povsem pragmatični razlogi. Omenjenega leta je namreč cesarja Ferdinanda I. prosil za podelitev častnega naziva c. kr. komornik (k.

²²⁵ Pomenljiva je navedba v spominih Franca Ksaverja (str. 85), da je ženina sestrčna Nepomucena pl. Hohenwart »leta 1830 v naši hiši tudi umrla«; preminila je 25. februarja 1832 v Celju št. 41 (gl. op. 170), pa tudi o zdravniški pomoči, ki jim je v Celju (!) pred selitvijo v Gradec povsem manjkala (str. 87). – O sinovih gimnazijcih gl. op. 176 in 286.

²²⁶ Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 888.

²²⁷ Prav tam, NG S 907. Na sliki sta tedaj 5-letni Sigmund in 4-letni Jožef.

²²⁸ Upodobitve: Peter Dominik (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 909), Jožefa Katarina (prav tam, NG S 910), Jožef Avguštín (prav tam, NG S 905), Ditrih (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17796).

²²⁹ Regina Konstancija (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 906), Volf Sigmund (Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17797). Na sliki Volfa Sigmunda je zavajajoč napis »† 1680«, dejansko pa se nekoliko napačna letnica nanaša na njegovo rojstvo (rojen 1679). Natančen datum rojstva navaja Franc Ksaver v genealoško-biografskem orisu na str. 21.

²³⁰ Narodni muzej Slovenije, inv. št. 15855. Napis na sliki se glasi: »V: Dienersperg Abt in Sittich. 1580.«

k. *Kämmerer*). A ker je bilo za dosego te časti potrebno predložiti neizpodbitne dokaze o ustreznem poreklu za več generacij prednikov, je urad najvišjega komornika prosilcu naložil, naj jih zbere in s tem odpravi določene pomanjkljivosti. Nekaj overjenih izpiskov iz matičnih knjig je Franc Ksaver pridobil že prej, v prvi polovici tridesetih let, ko je zbiral gradivo za svoje »genealoško-biografske skice«, zdaj pa je po sili razmer sledilo še skoraj tri leta dopisovanj z župnijskimi uradi po Kranjskem in Štajerskem, z graškim Joanneumom, kranjskim deželnim muzejem in tudi z Jožefom Kalasancem baronom Erbergom, lastnikom bogatega zasebnega arhiva v Dolu pri Ljubljani. Dopolnjeno vlogo za pridobitev komorniškega naslova je Franc Ksaver skupaj s 43 prilogami oddal leta 1840,²³¹ vendar mu zelenega naziva iz za zdaj še neznanega razloga niso podelili.²³² Zato pa je zanamcem zapustil v svojem arhivu nadvse dragocene verodostojne dokaze o izvoru svojih prednikov (krstne in poročne liste, rodovnike idr.), med drugim tudi take, ki jih danes zaradi uničenih matičnih knjig ne bi več našli.²³³ Še posebej zanimivo je dejstvo, da je Franca Ksaverja spravljal v zadrego nedokazani baronski naziv njegovih prednikov iz rodbine Valvasor. V glavnem spisu vloge za pridobitev komorništv, »Deduction der Ahnenprobe«, se je lahko v zvezi s tem skliceval le na Valvasorjevo *Slavo*, njegovo poročno pogodbo, v kateri se polihistor izrecno imenuje baron, in na to, »da je družina Valvasor splošno znana«. Tako mu ni preostalo drugega, kot da je izrecno prosil za spregled (*Dispens*) predložitve nadaljnjih dokazov.²³⁴ Nemara je bil prav nezadostno dokumentirani baronski naziv Janeza Vajkarda Valvasorja eden od razlogov, da Franc Ksaver slednjič ni mogel postati komornik. Polihistorjeva prilaistitev baronskega naziva, ki mu v resnici ni pripadal, ampak so ga dobili le nekateri člani njegove rodbine,²³⁵ bi se v takem primeru po poldrugem stoletju vrnila kot bumerang njegovemu prapravnuku.

Ob ujetosti v družbene norme in hierarhijo je bil Franc Ksaver baron Dienersperg na drugi strani precej ranljiva in romantična duša. Potomcem v spomnih ni zamolčal okrutnosti, ki jih je doživljal s strani svojega očeta. Ne da bi se spuščal v podrobnosti, je omenil škandalozne prizore med njima in celo večkratno namero, da v obupu konča življenje s strelom. O tem je preprosto

moral pisati, da si je pri 63-ih olajšal breme, ki ga je še vedno težilo. Tudi oba izumetničena nekrologa očetu, napisana iz bolečine ob njegovi smrti (1814), je »celjski Werther« dve desetletji zatem dobesedno vključil v svoje spomine. Potem ko je prepisal prvega in že prešel na očetov kratek življenjepis, si ni mogel kaj, da ne bi dodal še drugega, nastalega dobra dva tedna po očetovem pogrebu. Ali je tedaj res tako zelo žaloval za Avguštinovim »milim očetovskim srcem« ali ga je mučilo (še) kaj drugega, je vprašanje zase. »Neutolažljiva mati«, kot jo imenuje, se je bržkone v resnici težko pustila potolažiti, kdo drug pa je tudi zadihal, čeprav se prvih zajemov sape morda še ni zavedal. Pet tednov po Avguštinovem pogrebu je bila 13. junija 1814 na Dobrni zbrana vesela družba. Prvič so praznovali god še sveže poročene baronice Dienersperg, domačinke Antonije, ki ji je razigrana »kopališka družba« (*Badgesellschaft zu Neuhaus*) ob tej priložnosti dala natisniti voščilno pesem.²³⁶ Kot sta razkrila rokopis in slog druge, bolj intimne pesmi ob Antonijinem godu,²³⁷ je bil nepodpisani avtor kar »celjski Werther« sam.

Njegova »romanca« z Antonijo je trajala skoraj 45 let, od leta 1800 do njene smrti 14. januarja 1845 v Gradcu, kjer je v 63. letu preminila za možgansko kapjo. Čez dobro leto in pol ji je na mestno pokopališče sledil še 73-letni Franc Ksaver, umrl 15. avgusta 1846 za vodenico.²³⁸ Za njim je ostala knjiga »genealoško-biografskih skic« z dragoceno avtobiografsko pripovedjo in izraženim upanjem, da bo kdo od potomcev le nadaljeval s pisanjem.

»Tosvetni« spomini Antona Aleksa barona Dienersperga (1820–1889)

Željo Franca Ksaverja po nadaljevanju genealoško-biografskih skic je, ne da bi jo docela izpolnil, začel ureničevati njegov najmlajši sin Anton Aleks. Potem ko je neznanokdaj po letu 1852 dobil v roke očetov rokopis, je, verjetno podobne starosti kot oče, ko je napisal svoj del, nadaljeval natanko tam, kjer je predhodnik prenehal – v

²³¹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20, 10. 8. 1840.

²³² Dienersperga noben poznejši vir ne navaja kot komornika (gl. op. 185, 238) niti ni njegove mape v arhivskem fondu Urad najvišjega komornika v Hišnem-, dvornem in državnem arhivu na Dunaju (ÖStA, HHStA, Oberstkämmereramt, Indices). Ali je tam ohranjena vsaj njegova vloga za komorništv, še ni ugotovljeno.

²³³ Zbrano dokazno gradivo o prednikih iz let 1833–1840 je v Dienerspergovem rodbinskem arhivu raztreseno na več mestih: K 1, H 1, 20, 27–33.

²³⁴ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Deduction der Ahnenprobe, s. p.

²³⁵ Golec, Neznano in presenetljivo, str. 305–309.

²³⁶ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 8, Zum Namensfeste der Hochwohlgebohrnen Frau Antonia Freyinn von Dienersperg etc.

²³⁷ Nedatirana pesem, napisana na listku z drobno pisavo, ki izdaja Franca Ksaverja, se začneja z vzklikom: »13ter Juni!«, deveta vrstica »Sanft wie die ersten Frühlingskränze« pa je skoraj identična s prvo vrstico v tiskani pesmi: »Sanft wie bey dem jungen Frühlungsglanze«. Druga roka, nekdo od Dienerspergov ali Hoyosov, je rokopisno pesem pozneje datiral kot nastalo pred Antonijino smrtjo 14. januarja 1845, vendar izvira pesnitev sodeč po papirju in vsebini še iz časa kmalu po poroki.

²³⁸ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Hl. Blut, Sterbefälle 1845, s. p.; Sterbefälle 1846, s. p.; prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 315. – Lokacija groba zakoncev Dienersperg iz današnjih pokopaliških evidenc ni ugotovljiva (po informaciji Hauptverwaltung des Zentral-, St. Peter-Stadt- und Steinfeldfriedhofes, Graz).

drugi polovici tridesetih let, ko naj bi Dienerspergova družina po besedah Franca Ksaverja živela v Gradcu srečno in složno, »pravo patriarhalno življenje«. Sinov pogled na tisti čas se je od očetovega vendarle nekoliko razlikoval. Četudi se ni potožil, je namreč že v prvem stavku povedal, da so mu poklicno pot začrtali drugi.

»[str. 88] Nadaljevanje – Napisal Anton Aleks (Alex), najmlajši sin svojega očeta Franca Ksaverja barona Dienersperga.

Moja želja je bila, da bi se posvetil tehniki, toda stric, soprog sestre moje matere, gospod Ferdinand vitez (Ritter v.) *Carriere de Tour de Camp*, takrat stotnik [str. 89] pri 47. pehotnem polku,²³⁹ je pregovoril mojega očeta, naj me dá v vojsko, in tako sem bil leta 1839 v svojem 19. letu kot polkovni kadet sprejet v omenjeni polk, tedaj nastanjen v Bologni v Papeški državi.²⁴⁰ Kmalu zatem je polk prejel ukaz o premiku v Milan. V Parmu²⁴¹ je prispel nasproten ukaz, naj se napotimo v Padovo, in tako nisem bil deležen sreče, da bi videl najlepše mesto v Italiji. Čez nekaj časa po prihodu v Padovo sem s transportom korakal v Maribor na Štajerskem, kmalu zatem pa sem se vrnil v Padovo, sodeloval tam na velikih manevrih pod feldmaršalom grofom Radetzkyem,²⁴² bil leta 1844 povišan v poročnika 2. razreda²⁴³ pri pehotnem polku nadvojvode Ludvika št. 8²⁴⁴ [str. 90] ter prišel v garnizijo v Jihlavi na Moravskem. Kmalu po prihodu tjakaj sem iz Gradca prejel žalostno vest o smrti svoje zelo spoštovane matere gospe Antonije

baronice Dienesperg, rojene baronice Adelstein, 4. februarja 1844.²⁴⁵

Moj srednji brat Janez Nepomuk baron Dienersperg je vstopil v vojaški stan še pred menoj in bil v času smrti dobre matere poročnik dragonskega polka princa Johana na Saškega št. 4.²⁴⁶

Zaradi dvoboja z nekim gospodom kolegom (Kamerad)²⁴⁷ sem bil prestavljen v Znojmo k 1. bataljonu polka nadvojvode Ludvika in kmalu nato, jeseni 1845, sem z istim bataljonom odkorakal na Poljsko, kjer so izbruhnili nemiri.²⁴⁸ [str. 91] Zaradi hudega prehlada, ki sem ga dobil med vojaškimi vajami, me je napadel strašen revmatizem in začasno se je pri meni pojavila zelo močna naglušnost. Ko sem bil v Biali na Poljskem²⁴⁹ v garniziji, sem od svojega najstarejšega brata Ferdinanda prejel sporočilo, da je dobri oče zbolel, in prosil sem za dopust. Že osem dni po mojem prihodu v Gradec se je oče 16. avgusta 1846 poslovil od življenja.²⁵⁰

Moj oče je bil posestnik posesti (Güter) Dobrna, Dobrnica, Ranšperk, nekega imenja pri Konjicah in mineralnih toplic Dobrna.²⁵¹ Te je oče malo pred svojo smrtjo prodal za 80.000 goldinarjev konvencijske valute Johannu grofu Hoyosu, soprogu moje najstarejše sestre Kajetane.²⁵² [str. 92] Posesti je dedoval moj najstarejši brat Ferdinand, zato pa je moral svojima bratoma in sestram izplačati dedne deleže, in sicer sestri Kajetani 18.000 goldinarjev, drugi sestri Idi 17.000, najmlajši sestri Mariji 15.000, bra-

²³⁹ 47. štajerski pehotni polk je imel leta 1839 glavno naborno postajo v Mariboru, štab pa v Italiji (Militär-Schematismus 1839, str. 197); eden njegovih stotnikov je bil Ferdinand vitez (Ritter) Car(r)iere de Tour de Camp (prav tam, str. 198), ki se je kot nadporočnik istega pehotnega polka 5. februarja 1826 v Celju oženil z devet let starejšo 43-letno Babette [Barbaro] baronico Adelstein (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 259). Po J. Orožnu je bil »francoski plemiški begunec« in grof (J. Orožen, Donese k zgodovini Dobrne, str. 284), vendar zadnje ne drži. Poročna matica ga pravilno imenuje »Chevalier«, Anton Aleks Dienersperg pa »R. v.« (Ritter von). Z Barbaro se je gotovo seznanil preko njenega brata Jožefa, s katerim sta že leta 1813 skupaj služila v 47. pehotnem polku (Amon von Treuenfest, Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47, str. 479).

²⁴⁰ Glede na podatek, da je imel Anton Aleks 31. oktobra 1847 za seboj 8 let, 9 mesecev in 16 dni vojaške službe, je v vojsko vstopil 15. januarja 1839 (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1847).

²⁴¹ Prvotno »Modena«, pozneje prečrtano in z drugačno pisavo nadpisano »Parma«.

²⁴² Josef grof Radetzky von Radetz (1766–1858), od 1831 do 1857 vrhovni poveljnik avstrijske armade v Italiji, od 1836 feldmaršal.

²⁴³ Čin podporočnika je dobil 16. septembra 1844 (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845).

²⁴⁴ »Lastnik« 8. moravskega pehotnega polka je bil od leta 1801 nadvojvoda Ludvik Jožef, Dienersperg pa je v vojaških šematizmih do leta 1845 naveden pri 47. pehotnem polku in šele od 1846 dalje pri 8. moravskem (Militär-Schematismus 1845, str. 205; 1846, str. 115).

²⁴⁵ Anton Aleks se je glede materine smrti zmotil skoraj za celo leto. 62-letna Antonija baronica Dienersberg je namreč umrla šele 14. januarja 1845, in sicer za možgansko kapjo v Dienerspergovem stanovanju v Gradcu na Herrengasse 211 (gl. op. 238).

²⁴⁶ Napačni sta tako številka polka kot ime njegovega »lastnika«. Janez Nepomuk je bil namreč v tem času kadet 5. češkega dragonskega polka (barona Mohra) (Militär-Schematismus 1844, str. 311; 1845, str. 312). Šele leta 1846 ga najdemo v 3. češkem oklopnem (kirasirskem) polku, katerega lastnik je bil saški kralj Friedrich August, in ne Johann (Militär-Schematismus 1846, str. 296, 297).

²⁴⁷ V Dienerspergovi letni častniški karakteristiki tega podatka ni (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1844, 1845, 1846).

²⁴⁸ Mišljena je krakovska vstaja februarja 1846.

²⁴⁹ Danes Bielsko-Biala nedaleč od poljsko-češke meje, tedaj del leta 1772 Avstriji priključene Galicije.

²⁵⁰ Franc Ksaver baron Dienersberg je umrl na istem naslovu v Gradcu kot leto in pol prej njegova žena, v mrliški matici pa je kot datum smrti naveden 15., ne 16. avgust 1846; kot vzrok smrti navaja matica vodenico in pokojnika netočno označuje kot zemljiškega gospoda na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem (gl. op. 238).

²⁵¹ Anton Aleks je pisal na pamet, saj njegov oče nikoli ni posedoval kakšnega imenja pri Konjicah niti Ranšperka, ki ga je po delilni pogodbi leta 1815 dobila njegova sestra Terezija por. pl. Resingen (gl. op. 75). Bržčas je pisec z Ranšperkom (Rabensberg) zaradi podobnega imena pomešal urad Rožni Vrh (Rosenberg), ki je pripadal gospodstvu Dobrnica (gl. op. 160).

²⁵² Kupoprodajna pogodba z zgoraj navedeno kupnino je bila podpisana 10. junija 1846 na Dobrni (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 583; Urkundenbuch Tom 199, fol. 222–224').

tu Janezu in meni pa vsakemu 10.000 goldinarjev. Dedna deleža najstarejše sestre Kajetane in brata Janeza ter moj delež je ob obljubi izplačila prevzel grof Hoyos na račun kupnine za toplice, za katero je ostal dolžan še 42.000 goldinarjev. Po kupni pogodbi, sklenjeni maja 1846 med mojim očetom in Hoyosom, se je zadnji zavezal, da bo izplačal hipoteke (Tabelarposten) na posestih mojega očeta, in sicer ob pogoju, da za varnost teh hipotek ne sme najeti za gradnjo toplic več kot 25.000 goldinarjev bančnih posojil (Sparkassegeld).²⁵³ [str. 93] Za gradnjo, s katero je Hoyos začel, mu je moj brat Ferdinand po očetovi smrti dobavil potrebni gradbeni material v skupni vrednosti 23.500 goldinarjev, za kar je dobil pisno potrdilo.²⁵⁴ Poleg tega je brat kupil t. i. Novakovo posestvo (Novaksche Realität),²⁵⁵ a ga je pozneje prepustil

Hoyosu in prejel od njega menico za 10.000 goldinarjev. Grof Hoyos prej omenjene obveznosti ni izpolnil, ampak je namesto 25.000 goldinarjev, kot je določil oče, najel za okoli 170.000 goldinarjev bančnih posojil,²⁵⁶ zaradi česar ni bilo več nobene varnosti za hipoteke na posestih mojega brata Ferdinanda, ki jih je Hoyos prevzel.²⁵⁷ Še naprej so morale ostati kot jamstvo na posestih, [str. 94] za kar je grof Hoyos mojemu bratu moral dati menico za 31.500 goldinarjev, s tem pa je preskočil nekaj zahtev sorodnikov.²⁵⁸

Med dopustom²⁵⁹ sem bil premeščen k 3. bataljonu polka nadvojvode Ludvika št. 8,²⁶⁰ kjer sem ostal približno tričetrlet. Jeseni 1847 je bataljon odkorakal iz Komárna²⁶¹ nazaj v Jihlavo. Kmalu po prihodu tja pa so na Dunaju že izbruhnili nemiri,²⁶² zato je bilo treba stotnije polka, katerega oba prva bataljona sta bila na Dunaju, okrepiti z 80 na 180 mož. Tako so bili vpoklicani dopustniki (Urlauber) in s transportom poslani na Dunaj. Skoraj vsi [str. 95] častniki bataljona so zboleli za komárnsko mrzlico (Comorner Fieber),²⁶³ meni in dvema mojima tovarišema pa je bilo prizaneseno in tako me je doletelo vodenje dopolnitvenega transporta 370 mož, s katerim sem sredi novembra 1847 odkorakal proti Du-

²⁵³ Anton Aleks je s časovno distanco nekatera dejstva pomešal oziroma razlagal po svoje. Natančne vsebine izročilne pogodbe za gospostvo Dobrna z dne 18. septembra 1846, mesec dni po smrti Franca Ksaverja, ne poznamo in tako tudi ne višine dednih deležev njegovih hčerk Ide in Marije. Pogodba je zgolj omenjena ob prepisu posesti na Ferdinanda 5. decembra istega leta (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 199, fol. 477'–478'). Marija por. Garbich je po Ferdinandovi smrti leta 1853 dala v deželno desko v breme že prodanih gospostev Dobrnica in Dobrna vpisati terjatev 13.000 goldinarjev dediščine po očetu, za katero ji je Ferdinand 23. oktobra 1852 izdal zadolžnico (prav tam, Hauptbuch 1, fol. 200; Hauptbuch 11, fol. 1352). Višina dednih deležev Kajetane, Janeza Nepomuka in Antona Aleksa, skupaj 38.000 goldinarjev, je navedena v izbrisni pogodbi z dne 5. decembra 1846, ko je dolg od Ferdinanda Dienersperga prevzel njegov svak Johann grof Hoyos na račun 38.700 goldinarjev kupnine za gospostvo, ki jih je dolgoval njegovemu očetu, svojemu pokojnemu tastu (prav tam, Urkundenbuch Tom 199, fol. 483'–484). Po kupni pogodbi za toplice (gl. v isti opombi zgoraj) je Hoyos obljubil poplačati tastove dolgove v višini 41.300 goldinarjev (predvsem dediščina svaku baronu Adelsteinu in svakinji Barbari – Babette Car(r)iere de Tour de Camp), tako da je znašal preostanek kupnine le 38.700 goldinarjev. Tega bi moral Hoyos izplačati tastu še za življenja s 4 % obrestmi, zato je nameraval najeti 25.000 goldinarjev posojila, kar je v kupoprodajni pogodbi tudi navedeno, ni pa Dienersperg postavljaj pogoja, da Hoyosova posojila ne smejo preseči omenjene vsote. Prim. tudi J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 286.

²⁵⁴ Menico za 23.000 goldinarjev z dne 1. septembra 1851 so vpisali kot hipoteko na dobrnske toplice že po Ferdinandovi smrti (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 593). Do izbrisa leta 1860 je ta dolg terjala njegova vdova, ki ji je po Ferdinandu pripadala zapuščina 44.000 goldinarjev (prav tam, fol. 594, 595, 596, 597, 598, 382, 386, 470).

²⁵⁵ Mišljena je Novakova domačija s posestjo v neposredni bližini toplic, Topličarjeva kmetija, nastala iz treh kmetij in več parcel, ki ji je pomen dajala starodavna gostilna, namenjena predvsem kopaliskim gostom. Zadolžena Novakova posest ni bila nikoli last Ferdinanda Dienersperga, ampak jo je po nenadni smrti Bernarda Novaka (1847) kupil 26. in 27. aprila 1848 na dražbi grof Hoyos in enonadstropno hišo z gostilno prezidal v hišo za goste (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 284–287). Anton Aleks je nakup Novakove posesti očitno pomešal s Ferdinandovim prehodnim lastništvom druge, Zidarjeve kmetije, ki jo je njuna teta Babette Car(r)iere de Tour de Camp leta 1846 preko Ferdinanda odstopila Hoyosu in mu tako gmotno priskočila na pomoč (prav tam, str. 286; prim. StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1338; Hauptbuch 29, fol. 581).

²⁵⁶ Prvemu, največjemu posojilu za 25.000 goldinarjev, najetemu v začetku leta 1847 pri Štajerski hranilnici v Gradcu, so sledila predvsem posojila zasebnikov. Brez dolga bratu Ferdinandu (23.000), bratu Antonu Aleksu (11.500) in ženi Kajetani (20.000) se jih je v nekaj letih nateklo kar za okoli 160.000. V bremenskem delu deželnodeskega vločka je leta 1856 zmanjkalo prostora za vpisovanje novih hipotek in do leta 1859 so jih vpisovali še na štirih drugih mestih v glavni knjigi (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 585–601, 380–382, 386–388, 437–447, 463–472). J. Orožen (Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288) je o tem zapisal: »Kakorkoli je bil Hoyos podjeten, je bil vendar lahkomišel. Človek se čudi številu in velikosti dolgov, ki jih je delal. Bilo jih je toliko, da se sam v njih ni spoznal. Upniki so jih večinoma dajali vknjižiti na njegovo posest. Med njimi je bilo posebno mnogo Gradčanov, plemičev in meščanov, in tudi nekaj domačinov. Žena, grofica Kajetana, je bila toliko previdna, da se je za svojo doto dala vknjižiti na prvo mesto.«

²⁵⁷ Anton Aleks je svojo terjatev 10.000 goldinarjev in dodatnih 1.500 goldinarjev dal 9. avgusta 1848 vpisati kot hipoteko na dobrnske toplice, malo pred poroko 1849 je vpisal še petosotne obresti in takoj po njej poročno obveznost do svoje žene, ki bi po njegovi smrti iz skupne vsote 11.500 goldinarjev prejemale letno rento 300 goldinarjev; hipoteke so bile izbrisane 22. oktobra 1860 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 587, 588).

²⁵⁸ Antonu Aleksu se je pomotoma zapisala desetkrat višja vsota 315.000 goldinarjev, a je iz zadnjega stavka njegovih spominov vidno, da je šlo le za 31.000 goldinarjev (str. 104), kar je tudi logično. Takšna vsota in menica med bremenem v deželni deski ni vknjižena. Mišljen je izbris Ferdinandovega dolga za dedne deleže bratoma in sestri (38.000 goldinarjev), ki ga je Hoyos prevzel v zameno za dolgove dobrnskih toplic, kupljenih od tasta leta 1846.

²⁵⁹ Dopust v času očetove bolezni in smrti leta 1846.

²⁶⁰ Gre za premešitev znotraj polka, v katerem je služil že dotlej.

²⁶¹ Komárno/Komárom na levem bregu Donave, danes na Slovaškem.

²⁶² Revolucija na Dunaju je izbruhnila 13. marca 1848 po hudi gospodarski stiski in lakoti pozimi 1847/48.

²⁶³ Ime po mestu Komárno/Komáron.

naju. Tja smo prišli po osmih dneh marša na popolno zadovoljstvo poveljnika polka in takoj sem dobil ukaz, naj odpeljem nazaj v Jihlavo transport rekonvalenscentov in odpuščenih vojakov (Abschied). Na tem pohodu sta nas pri Stockerauu²⁶⁴ presenetila strašen mraz in snežni metež, ki sta trajala ves čas pohoda. Po prihodu v Jihlavo sem moral [str. 96] velik del moštva z zmrznjenimi rokami, nogami, nahodom ipd. pustiti v špitalu [bolnišnici], sam pa sem se prijavil za bolniški dopust. In ker se je spet pojavila naglušnost, sem prosil za upokojitev. Zaradi intrig mojega strica, gospoda viteza (H. Ritters) Carriere de Tour de Campa, takrat majorja,²⁶⁵ so mi upokojitev preprečili. Ker pa mi zaradi propadlega telesnega stanja in naglušnost ni bilo več mogoče služiti, sem iz jeze, ob ohranitvi čina (mit Beibehalt des Charakters), zapustil visoko (allerhöchste) vojaško službo.²⁶⁶

Takoj po odhodu marca 1849²⁶⁷ sem se oženil z vdovo Wilhelma Sonnewenda, višjega »amtmana« (Oberamtmann) pri grofu Dietrichsteinu, umrlega v Pribislavu na Češkem, gospo [str. 97] Carolino Sonnewend, rojeno von Heller, hčerko lastnika papirnice.²⁶⁸ 7. januarja 1850 je prišel na svet moj sin Ferdinand in 12. januarja 1855 hči Antonija.²⁶⁹ S svojo srčno ljubljeno soprogo sem živel

v sreči in zadovoljstvu, četudi pozneje v hudih skrbih in žalosti, ki mi jih je povzročala samo ravnodušnost mojih dragih sester.

Jeseni leta 1851 [prav 1850]²⁷⁰ sem s soprogo, sinom in pastorko Marie Sonnewend²⁷¹ obiskal svojega najstarejšega brata Ferdinanda na posesti Dobrna. Ker mi je brat povedal, da ga Hoyosi silijo k prodaji podedovanih posesti, s čimer se sam nikakor nisem strinjal, in ker so Hoyosi to izvedeli, so napeli [str. 98] vse moči, da me spravijo iz bratove bližine. Žal jim je ta nizkotna intriga uspela in brat je prodal posesti za 86.000 goldinarjev s pridržkom zemljiške odveze njegovi ekscelenci grofu Kolowrathu Liebsteinskemu (Libsteinsky).²⁷² To je bil razlog za bankrot (Ruin) naše družine, kot bo v nadaljevanju še jasno vidno.²⁷³

Takoj po prodaji posesti se je moj brat Ferdinand ukvarjal z dobavljanjem ladijskega lesa, a ta posel je bil zanj glede na neznanske nadloge prenaporen. Pozneje je sklenil poslovno zvezo za tovarno furnirja z nekdanjim doktorjem (ex-Doctor) Aloisom Smerekerjem,²⁷⁴ zaradi

²⁶⁴ Stockerau v Weinviertlu, okoli 25 kilometrov severozahodno od Dunaja, tedaj trg, do katerega je od leta 1841 vodila z Dunaja železniška proga, tretja v Avstriji.

²⁶⁵ Ferdinand vitez Car(ri)ere de Tour de Camp je bil leta 1848 že upokojeni polkovnik in je živel v Gradcu (Militär-Schematismus 1848, str. 63). Pozneje se je Antonu Aleksu še dodatno negativno vtisnil v spomin kot zadnji kratkotrajni upravitelj zdravilišča Dobrna v času Hoyosovega lastništva ter kot sekretar pri njegovi javni dražbi konec leta 1858 (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288–289).

²⁶⁶ Natančnega datuma odhoda iz vojske ne poznamo. Anton Aleks sam je 26. februarja 1849 v prošnji škofijskemu konzistoriju v Brnu, da bi mu dovolili poroko brez navedenega spričevala za nevesto – to je zamujalo –, navedel, da je vojsko zapustil prejšnje leto, ohranitev čina pa potrjuje poročno dovoljenje vojaških oblasti v Brnu z dne 1. marca 1849 (MZA SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno). Pomenljivo je, da je Anton Aleks zadnjič naveden v vojaškem šematizmu leta 1848, vendar ne med častniki, ampak povsem na koncu v posebni skupini (Militär-Schematismus 1848, str. 115).

²⁶⁷ Gl. prejšnjo opombo.

²⁶⁸ Anton Aleks je izpustil datum poroke, 20. marec 1849, in kraj, Jihlavo na Moravskem, kjer je dotlej služboval. Žena Karolina – Charlotte (Carolina Josepha Martha) je bila vdova po uradniku Wilhelmu Sonnewendu, sicer pa hči papirničarja Karla Hellerja in Walburge roj. Liener, rojena 13. oktobra 1819 v bližnjem kraju Staré Hory (MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Rim.-kat. farni úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika oddaných sv. VI, pag. 535; matrika narozených pro Staré Hory sv. BO II, pag. 64).

²⁶⁹ Tudi tu pogrešamo navedbi krajev. Ferdinand Carl Franz Cayetan Anton) je prišel na svet še v Jihlavi, v Špitalskem predmestju (Spital-Vorstadt) št. 154 (MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Rim.-kat. farni úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika narozených sv. XVI, pag. 295), Antonija (Antonia Maria Carolina Johanna Walburga) pa v Gradcu na Schiesstattgasse 338 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78; prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 494). Njena krstna

botra je bila teta Ivana Marija Garbich roj. Dienersperg, živeča v Trstu, Ferdinandu pa sta botrovala stric Ferdinand baron Dienersperg, »graščak na Štajerskem« in stara mati Walburga Heller. V zadnjem stavku v knjigi Dienerspergovih spominov (str. 105) je tretja roka, Antonijin mož Ludvik Kofler st., navedla, da se je Antonija rodila v Gradcu, ne pa tudi Ferdinandovega rojstnega kraja.

²⁷⁰ Glede na to, da je bil brat Ferdinand v času obiska še lastnik gospostva Dobrna in je tega prodal junija 1851, je Anton Aleks obiskal Dobrno jeseni prejšnje leto 1850. O prodaji gospostva: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1339.

²⁷¹ Maria Sonnewend se je rodila 11. septembra 1847 v Pribislavu na Češkem (ZAP, ZAP 8/1.1, Mestna občina Ormož – knjige, št. 81, Popis prebivalcev Ormož 1880). Očitno se je uradno imenovala Maria Margaretha, v dokumentih je povsod imenovana Maria, le ob krstu sina Milana 13. avgusta 1874 je navedena kot Margareth (ŽU Ormož, status animarum 1860–1885, s. p., Stadt No. 17; prav tam, status animarum 1889–1913, Stadt No. 17, Obere Vorstadt No. 38; NŠAM, Prepisi matičnih knjig, Ormož, R 1870–1899, fol. 76, 123, 149, 165). Vsaj mož dr. Ivan Geršak jo je klical Marjeta, kakor jo imenuje v svojih spominih (Geršak, Ormoški spomini, str. 9).

²⁷² Kupec je bil Franz Graf Kolowrat Liebsteinsky, kupoprodajna pogodba pa je datirana 20. in 26. junija 1851 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1339). Podrobnosti o kupoprodaji ne poznamo, ker se knjiga listin k deželni deski ni ohranila (Urkundensammlung 1851, Fasz. IV).

²⁷³ Pravna zadeva novega lastnika dobrnskega gospostva grofa Kolowrata Liebsteinskega proti grofu Hoyosu zaradi dolga 27.000 goldinarjev je sprožila javno dražbo toplic konec leta 1858 (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288).

²⁷⁴ Gre za Aloisa Smrekerja, doktorja prava, ki je končal študij v Gradcu in je tam leta 1848 izprijčan kot odvetniški kandidat (Handbuch des Herzogthumes Steiermark 1848, str. 238). Dienersperg je z oznako ex-Doctor hotel opozoriti, da Smreker tedaj ni več opravljal pravniškega poklica. Leta 1855 je bil lastnik tovarne furnirja in parketa (Handbuch von Steyermark 1855, str. 260). Kot dr. prava je naveden v graškem mestnem naslovniku leta 1867 (Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1867, str. 229), ne pa tudi pet let

svoje podlosti zelo zoprnim človekom, pred čemer sem brata [str. 99] na vso moč svaril, toda zaman. V posel je moj brat pristopil z zalogo furnirja v vrednosti več kot 50.000 goldinarjev, medtem ko je Alois Smereker prispeval le nekaj sto plovov črvice orehovine. Brata sem pogosto spremljal pri kupovanju lesa, ga silil tudi k žigosanju njemu pripadajočega lesa in zato vem, kako visoko vrednost je imela zaloga furnirja, ki jo je prinesel v posel. Nadalje je dal moj brat na razpolago štiri rezalne stroje za furnir v vrednosti več kot 12.000 goldinarjev. Pisarna trgovine s furnirjem (das Fournier-Geschäfts-Compoir) je bila v Gradcu, na Annenstrasse št. 48 v pritličju.

[str. 100] Konec oktobra 1852 je moj brat Ferdinand zaradi izsleditve nekega lokala za skladiščenje furnirja odpotoval na Dunaj in v Brno in me prosil, naj med njegovo odsotnostjo skrbno nadzorujem pisarno. To prošnjo sem takoj tudi izpolnil in se naslednji dan po bratovem odhodu navsezgodaj, okoli pol sedme ure, odpravil v pisarno. Tam sem našel [bratovega] družabnika Aloisa Smerekerja, zaposlenega s tem, da je iz glavne knjige in dobavnega protokola izrezoval cele liste in drugače zapisoval, ter njegovega brata Raimunda Smerekerja²⁷⁵ pri radiranju blagajniškega dnevnika, kajti ko sem dnevnik držal pred lučjo, sem prepoznal cele stolpce zradiranih in drugače napisanih števil. O tem poslovanju [početju] Aloisa Smerekerja [str. 101] sem obvestil svojega svaka Johanna grofa Hoyosa, svétnika pri namestništvu, nakar so bile nabavljene žigosane in s tiskanimi oštevilčenimi stranmi opremljene poslovne knjige.²⁷⁶

8. februarja 1853 je moj ljubljani brat Ferdinand umrl.²⁷⁷ Za dobroto, ki mi jo je izkazal na smrtni postelji, se čutim [do njega] do konca življenja zavezanega h globoki hvaležnosti. V svoji oporoki z dne 4. februarja 1853 je mojemu sinu Ferdinandu volil 25.000 goldinarjev in meni zagotovil iz te vsote dosmrtno uživanje (Fruchtgenuß).²⁷⁸ Kot najmlajši sin svojega očeta sem imel

le majhno premoženje, katerega obresti niso zadoščale za preživljanje in vzdrževanje družine, zato sem bil že pred [str. 102] bratovo smrtjo več mesecev nameščen kot diurnist²⁷⁹ pri graškem železniškem uradu in ker sem tedaj trpel za hudo putiko, je bila izkazana dobrota mojega brata »dvojna« (eine »doppelte«).

Maja 1846 je moj oče gospod Franc Ksaver baron Dienersperg za 80.000 goldinarjev prodal mineralne toplice Dobrna svojemu zetu Johannu grofu Hoyosu, so-progu moje najstarejše sestre Kajetane. Ker grof Hoyos ni zmožal izplačati kupnine, je prevzel več hipotek na toplicah in na očetovih posestvih Dobrna, Dobrnica in Ranšperk v skupni višini 41.300 goldinarjev, preostalih 38.700 goldinarjev pa je ostal dolžan. Moj oče je zato [str. 103] izrecno vnesel v prodajno pogodbo pogoji, da kupec pri prezidavi toplic ne sme jamčiti s toplicami za več kot 25.000 goldinarjev kapitala.²⁸⁰ 16. avgusta 1846 je moj dobri oče umrl²⁸¹ in takoj po njegovi smrti je grof Hoyos začel s prezidavo kupljenih mineralnih toplic, in sicer v veliko bolj sijajnem slogu, kot je bila očetova želja,²⁸² za to pa seveda ni zadoščalo 25.000 goldinarjev bančnega posojila, kot je pogojeval oče. Prej omenjeni preostanek kupnine 38.000 goldinarjev je grof Hoyos poravnal z dediščino (Erbschaftscapital) svoje žene, moje sestre Jette [Kajetane], v višini 18.700 goldinarjev,²⁸³ z dediščino mojega srednjega [str. 104] brata Janeza Nepomuka in z mojo, obakrat 10.000 goldinarjev. Glede na to, da je grof Hoyos za novogradnjo toplic namesto 25.000 goldinarjev, kot je bil pogoj, najel za skoraj 100.000 goldinarjev bančnih in drugih posojil,²⁸⁴ ni bilo zdaj nobene gotovosti več za hipoteke, ki se jih je obvezal izplačati. Ostale so še naprej zajamčene na posestvih Dobrna, Dobrnica in Ranšperk, zdaj pripadajočih mojemu najstarejšemu bratu Ferdinandu, za kar je grof Hoyos po dogovoru izročil bratu menico za 31.000 goldinarjev.²⁸⁵

prej, v naslovniku iz leta 1862, v katerem je njegov brat Raimund Smreker (Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862, str. 95).

²⁷⁵ Po graškem mestnem naslovniku za leto 1862 je bil Raimund W. Smreker lastnik poslovne pisarne za industrijo in merkantilne zadeve (Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862, str. 95). V naslovniku za leto 1867 ga ni več (Adress und Geschäfts-Handbuch 1867, str. 229).

²⁷⁶ Ni jasno, ali je nabava novih poslovnih knjig povezana s Hoyosovo intervencijo.

²⁷⁷ Ferdinand baron Dienersperg je umrl v 37. letu v Gradcu na Annenstrasse 633, in sicer za tifusom, ki v štajerski prestolnici tedaj sicer ni razsajal; v mrliški matici je označen kot zasebnik (Privat) (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – St. Andrä, Sterbefälle 1853, fol. 3). Zanimivo, da Anton Aleks ni niti omenil, da se je brat manj kot pol leta pred smrtjo poročil (o tem v nadaljevanju).

²⁷⁸ Vsota je dokumentirana v častniški karakteristiki nečaka Ferdinanda barona Dienersperga leta 1887: »Ima premoženje 25.000 goldinarjev, katerega uživanje pa pripada njegovim staršem« (ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216). V zapuščinskem

spisu za stricem Ferdinandom, ki obsega le peščico dokumentov iz let 1854–1856, ni omenjena (StLA, Bezirksgericht Graz I, D5/1853, Ferdinand Freiherr v. Dienersperg). Datum oporoke potrjuje delna deska (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 594).

²⁷⁹ Upravni uradnik, ki kot uradni pisar opravlja pisarska dela, vodi protokole, sestavlja odgovore in prepise.

²⁸⁰ Gl. op. 252 in 253.

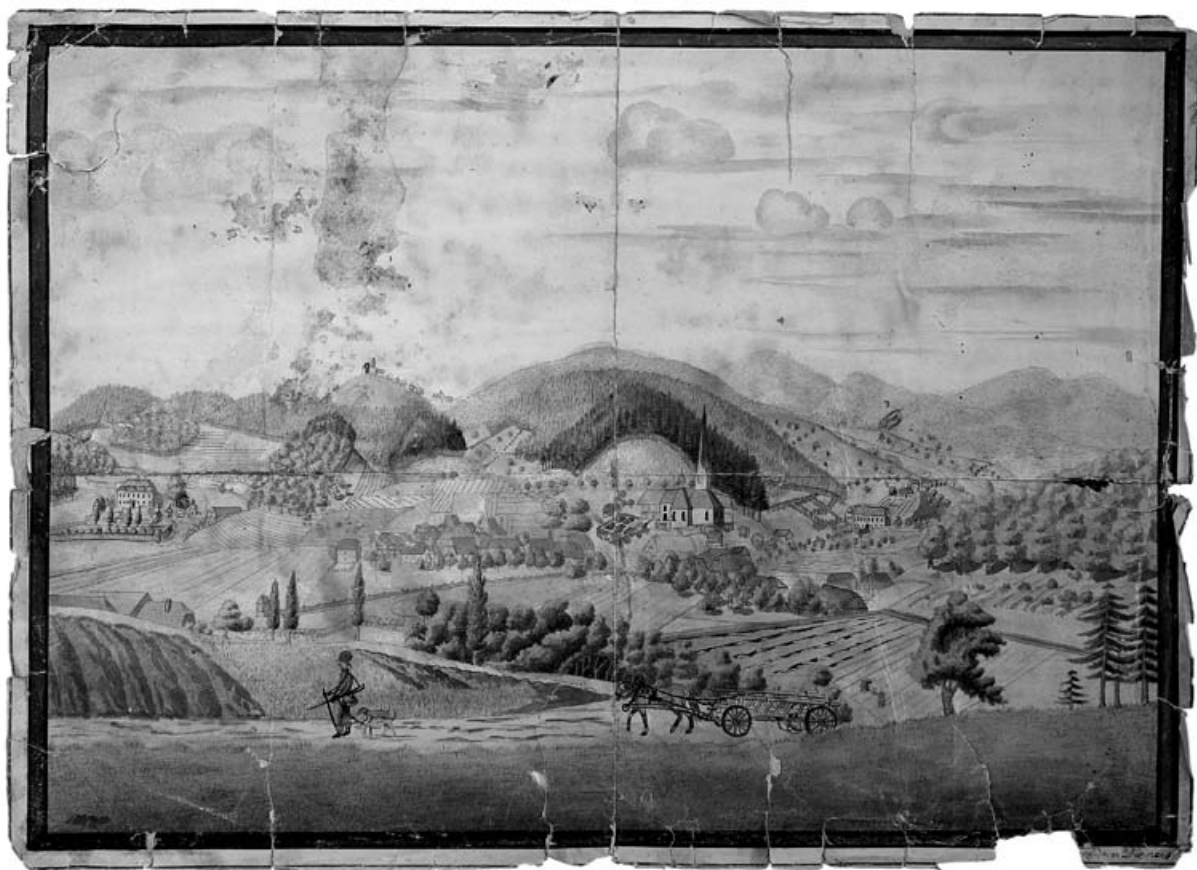
²⁸¹ Gl. op. 250.

²⁸² O velikopoteznih prezidavah in posobitvah na toplicah gl. Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 209–212; J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 287–288.

²⁸³ Po izbrisni pogodbi z dne 5. decembra 1846 je znašal Kajetanin dedni delež 18.000 goldinarjev (gl. op. 253), preostalih 700 goldinarjev pa so očitno prinesle obresti. Kajetana je svoj delež zavarovala tako, da je dala 21. marca 1856 vpisati kot hipoteko na toplice zastavno pravico za 20.000 goldinarjev s 5 % obrestmi (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 601).

²⁸⁴ Na drugem mestu (str. 93) navaja Anton Aleks vsoto okoli 170.000 goldinarjev. O tem gl. op. 256.

²⁸⁵ Gl. op. 258.

Anton Aleks baron Dienersperg, slika Dobrne iz leta 1838: levo graščina Dobrna, nad njo ruševine starega dobrnskega gradu (Schlangenburg), v sredini vas z župnijsko cerkvijo, desno prenovljene toplice (Zgodovinski arhiv na Ptuj)

Tu se spomini barona Antona Alekxa nenadoma končajo, kot bi nekaj poseglo v njegovo pripovedovanje in ne da bi končal vsaj z opisom bankrota zakoncev Hoyos, ki ga je že napovedal in ki mu je tako zelo ležal na duši. O razlogih za nenadni konec pisanja lahko zgolj ugibamo. Morda je pisec preprosto izgubil voljo za nadaljevanje ali pa ga je celo prehitela smrt, če se je pisanja res lotil tako pozno. Zanimivo bi bilo videti, kaj vse bi še povedal, a tudi iz zapisanega si je mogoče ustvariti precej jasno sliko o piščevi osebnosti.

Bolj kot kar koli drugega sta Antona Alekxa bolela lastna poklicna neuspešnost in finančni polom Diener-spergove rodbine, ki je njega in njegovo mlado družino za nekaj časa pahnil celo v eksistenčno stisko. Razloge oziroma opravičilo za svoje poznejše brezdelje je implicitno iskal v napačni izbiri poklica in iz te izhajajoči bolezni. Ni naključje, da je pripoved začel z neuresničeno mladostno željo, da se posveti tehniki. Drugače kot njegov oče se ni niti dotaknil otroških in šolskih let, ampak je kronološko nadaljeval tam, kjer je oče prenehal. Želja po študiju tehnike je namreč dozorevala prav v tistih letih, potem ko se je družina leta 1835 preselila v Gradec. Antonu Alekxu je bilo tedaj petnajst let in je

imel predvidoma za seboj štiri letnike celjske gimnazije, na katero je vstopil po privatnem elementarnem šolanju in opravljenem zaključnem izpitu na glavni šoli v Celju.²⁸⁶ V Gradcu, kjer njegovo ime pogrešamo tako na gimnaziji kot na liceju,²⁸⁷ bi imel odlične možnosti za usmeritev v tehniko, seveda ob ustrezni podpori družine. Ni odveč spomniti, kako je njegov oče v spominih zapisal, da se je družina preselila v deželno prestolnico zlasti zaradi izobrazbe otrok – da bi imeli pod starševskim nadzorom najstarejšega sina Ferdinanda, ki je napredoval v višje šole, in da bi se hčerki lahko učili francoščine, plesa in igranja klavirja. Zakaj torej svojemu najmlajšemu sinu ni privoščil želene in v Gradcu tem lažje dosegljive tehnične izobrazbe? Zelo verjetno tudi zaradi predsodkov, da poklic tehnične stroke ni

²⁸⁶ V gimnazijski matriki je leta 1832 vpisan kot Dobrnčan (*Stirus e Neuhaus*) (ZAC 845, I. gimnazija v Celju, fasc. 1, 1/2 *Matricula* (1809–1851), s. p.). Leto prej, 10. avgusta 1831, je kot eden od štirih privatistov (privatim) opravil tretji razred celjske glavne šole, v glavnem s prav dobrimi in deloma odličnimi ocenami (ZAC 868, Glavna, deška in dekliška osnovna šola Celje, fasc. 2, 2/66, katalog 1831, s. p.).

²⁸⁷ *Prim. UBG, Ms. 58–3, Universitätsmatriken, Band III 1827–1876, fol. 36–61.*

primeren za plemiškega sina, ali pa je bil ta pri izražanju svojih želja preveč pasiven.

Zanimanje za tehniko lahko pri Antonu Aleksu zaznamo na panoramski barvni sliki Dobrne, ki jo je izdelal kot 18-letnik leta 1838 in se je ohranila v njegovi zapuščini. Nekoliko shematska, risarska obravnava krajinskega izseka priča, da je imel mladi baron posluh za tehnično risanje in perspektivo, hkrati pa posebno nagnjenje do tehničnih predmetov, kar kaže zvesta upodobitev konjske vprege z lojtrskim vozom.²⁸⁸

Toda Antonu Aleksu so določili drugačno življenjsko pot. Treba mu je bilo zagotoviti ustrezno eksistenco, potem ko v Gradcu očitno ni nadaljeval šolanja in je bil nekaj let brez pravega dela. Očetova odločitev, da sinu ne omogoči tehnične izobrazbe, ampak ga pri 19-ih pošlje na šolanje za častniškega kadeta, naj bi bila sicer posledica prigovarjanja materinega svaka, stotnika Car(r)iere de Tour de Campa, zato Anton Aleks zanj ne krivi neposredno očeta. Tudi sicer je v svojih spominih precej manj oseben od očeta Franca Ksaverja in svojega odhoda v vojsko ne opisuje kot zgrešene poteze, kar je ta vsekakor bil. Nezainteresiranost za častniški poklic zakrije z izgovarjanjem na slabo zdravje, ki je slednjič, po devetih precej neuspešnih letih kadetstva in častniške službe botrovalo odhodu iz cesarske vojske, in to ravno v času, ko bi ga ta sredi revolucionarnega vrenja leta 1848 najbolj potrebovala. Tako kot se je neuspešna častniška kariera mladega barona začela s francoskim stricem viteзом Car(r)iere de Tour de Campom, naj bi bil zdaj taisti kriv, da so Dienerspergu zavrnilo prošnjo za upokojitev. Vojsko je tako pri 28-ih letih zapustil iz jeze in brez pravice do pokojnine.

S časovno distanco Anton Aleks v spominih precej na kratko opravi s svojim devetletnim obdobjem, preživelim v vojski, z leti, ki so ga glede na mladost vsekakor precej zaznamovala in oblikovala. Bržčas se častniška dresura odraža tudi v slogu pisanja, ki je bolj suh kot očetov, tu in tam na meji vojaškega raportiranja, zelo drugačen od onega v njegovih liričnih pesnitvah z letnico 1883.²⁸⁹ Toda veliko bolj kot vojska so njegovo umeetniško dušo zanimala druge stvari. Tako takoj na začetku kadetstva obžaluje, da ni videl Milana, »najlepšega mesta v Italiji«, kamor je bil njegov polk že namenjen. O svojih nadrejenih, tovariših, izzivih častniške službe ali kakršnih koli zanimivostih molči, bežno omeni le dvoboj z nekim tovarišem. Monotonost službe, kot jo je zaznati iz celotne pripovedi, prekineta materina in očetova smrt (1845 in 1846) ter daljši opis očetove

prodaje dobrnskih toplic svaku grofu Hoyosu (1846) s posledicami, ki so sledile. Zdi se, kot bi bila vojaščina Antona Aleksa barona Dienersperga eno samo premeščanje s transporti zdaj sem zdaj tja. Svoje obveznosti je sicer brez posebne vneme opravljal, napredoval po petih letih v čin podporočnika (poročnika 2. razreda), vse njegovo pripovedovanje pa se vrti okoli zdravstvenih težav, ki si jih je pri tem nakopal. Hud prehlad, ki ga stakne na Poljskem, povzroči revmatizem in močno naglušnost in ko se ta čez dve leti ponovi, jo skuša 28-letni častnik izkoristiti za upokojitev in odrešitev vloge, ki mu nikakor ni ležala. Kako malo primeren je bil za vojaški poklic, priča njegova častniška karakteristika, ki ga sredi štiridesetih let, ko je bil že podporočnik pri 8. pehotnem polku, opisuje kot človeka mirne narave in srednje nadarjenega, kar je zelo pomenljivo ob dejstvu, da naj bi imela večina častnikov njegovega polka veliko darov. Medtem ko kažejo drugi veliko ali zelo veliko vneme, je pri njem skromno navedeno, da si prizadeva (*hat Eifer*). Poleg nemščine je znal nekoliko italijansko in slovensko (*krainerisch*), sicer pa ni imel nikakršnih posebnih znanj, obvladal ni niti jezdenja. Prizadeven, urejen, skromen in drugače kot častniški tovariši brez napak (ni kartal, pil, se prepiral ali zadolževal) je označen kot »uporaben«, očitali pa so mu, da je do podrejenih preveč popustljiv in da potrebuje pri urjenju vojakov še veliko vaje.²⁹⁰ Iz njegovega lastnega opisa častniške kariere je mogoče povzeti, da se ni nikoli, niti leta 1848, spopadel s sovražnikom. Tudi dvoboj z nekim častniškim tovarišem, zaradi česar naj bi ga iz 47. prestavili v 8. pehotni polk, v karakteristiki ni omenjen. Nemara le ni šlo za tako hud prekršek, kot se je zdelo njemu samemu, ali pa je hotel nanj posebej opozoriti zato, ker v njegovi vojaščini ni bilo veliko omembe vrednega. Pomenljivo je, da je Anton Aleks namenil toliko prostora opisu dveh transportov pozno jeseni 1847. Razloga sta dva: prvič, oba pohoda je ob pomanjkanju častnikov vodil on, kar je očitno pomenilo tudi njegov največji poklicni dosežek in odgovornost sploh, in drugič, posledice, ki jih je mraz pustil na njegovem zdravju, so bile »elegantno« opravičilo za odhod iz vojske leto pozneje.²⁹¹

Konec leta 1848 in v prvih mesecih leta 1849 se je v njegovem življenju zgodil odločilni zasuk. Zapustil je avstrijsko vojsko in se z dovoljenjem vojaških oblasti 20. marca 1849 v Jihlavi na Moravskem poročil z leto dni starejšo vdovo Karolino Sonnewend roj. Heller. O tem, kako in kje sta se spoznala, ni v spominih nobenega podatka ali vsaj namiga. Anton Aleks zgolj po vojaško kon-

²⁹⁰ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845, 1846, 1847.

²⁹¹ Tudi častniška karakteristika iz leta 1847, še pred transportoma, navaja, da je telesno zelo oslabel in naglušen, potem ko je bil še dve leti prej dobrega zdravja (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845, 1847).

²⁸⁸ ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg.

²⁸⁹ Prav tam, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883«.

statira, da se je neposredno po odhodu iz vojske oženil, in kdo je bila nevesta, hči lastnika papirnice in vdova po Wilhelmu Sonnewendu, ki je kot višji »amtman« grofa Dietrichsteina umrl v Pribislavu na Češkem. S Karolino, imenovano Charlotte, se je podporočnik Dienersperg vsekakor seznanil v Jihlavi, najbrž šele leta 1848, potem ko je ovdovela in se z dojenčkom, hčerko Mario, s Češke vrnila v rodno mesto na zahodnem Moravskem.

Dejstvo je, da nevesta ni bila niti posebej petična niti plemenitega rodu, za kar jo je samovoljno naredil Anton Aleks, ko je njen dekliški priimek zapisal kot *von Heller*. Hellerji so bili v resnici meščanska podjetniška rodbina, ki se nikjer ne pojavljajo kot »von«. Plemiški predikat tako razumljivo pogrešamo tudi pri Karolini–Charlotte v poročni matični knjigi in spremljajoči dokumentaciji.²⁹² Da pa statusni razkorak med baronom in njegovo soprogo ne bi bil prevelik, je Anton Aleks svojo Charlotte »poplemenitil« sam. In v okoljih, kjer je družina potem živela – v Gradcu in na Dunaju –, je njegova soproga očitno veljala za baronico, ki je tudi sama plemenitih staršev.²⁹³ Vprašanje je, kako natanko je bilo o njenem poreklu poučeno Dienerspergovo sorodstvo, ne nazadnje njena dva otroka. V Ormožu, kjer je Charlotte leta 1882 umrla in kjer o njenem izvoru pač nihče ni vedel ničesar, so ji na nagrobnik zlahka napisali: »geb. Edle von Heller«.²⁹⁴ Rodila se je 13. oktobra 1819 v kraju Staré Hory, tik zraven Jihlave, kot hči papirničarja (*Papierfabrikant*) Karla Hellerja in njegove žene Walburge, hčerke jihlavskega meščana in vinskega trgovca Karla Lienerja.²⁹⁵ Ob poroki je živela v Jihlavi, v Špitalskem predmestju, in imela še žive starše, oče Karl Heller pa je še vedno naveden kot papirničar v Starih Horah.²⁹⁶ Toda v resnici je družina Heller, ki je papirnico sicer zelo uspešno posodobila, prenehala s proizvodnjo že prejšnje leto 1848. Glede na to, da je obrat prodala drugemu podjetniku, ki ga je postopoma preuredil v veliko suknarno, se papirništvo očitno ni več splašalo. Poleg tega Charlottin oče ni bil glavni lastnik, ampak kvečjemu solastnik, saj se kot lastnika omenjata Joseph

Anton Heller in za njim njegov sin Joseph ml.²⁹⁷ Charlotte Heller torej podporočniku baronu Dienerspergu ni mogla prinese v zakon posebne dote. Ko se je Anton Aleks ženil, navaja v prošnji za poročno dovoljenje zgolj svojo dediščino,²⁹⁸ in tudi v spominih ne omenja, da bi si lahko prva leta pomagal s kakšnim ženinim prispevkom. Morda je soproga po starših kaj podedovala pozneje, po njihovi smrti, ali pa že ob poroki in je Anton Aleks (tudi) z njenim denarjem kupil hiš(ic)o v Gradcu, katere lastnik je bil leta 1853 in kjer se mu je dve leti pozneje rodila hči.²⁹⁹

V zvezi s poroko kaže omeniti še dve zanimivosti. Prva so Dienerspergove skrbi, kako vzdrževati družino, zaradi česar se je bržkone resno ukvarjal z mislijo, da se po samo nekaj mesecih odhoda iz častniške službe vanjo vrne. V prošnji škofijskemu konzistoriju v Brnu za poročno dovoljenje, napisani 26. februarja 1849 v Jihlavi, namreč pravi: »Ker je zdaj [v času revolucionarnega vrenja] še posebej častno služiti v c. kr. vojski, je moja goreča želja, da bi zopet vstopil vanjo, s tem pa bi se občutno izboljšala tudi moja eksistenca v zakonskem stanu, čeprav posedujem dedni delež po očetu v višini 11.500 goldinarjev konvencijske valute. Ob ustanovitvi novih rezervnih bataljonov je zdaj najugodnejši trenutek za ponoven vstop.«³⁰⁰ Poleg tega pritegne pozornost dejstvo, da se je Anton Aleks oženil kot poročnik in se v prošnjah za poročna dovoljenja tako tudi podpisoval, v resnici pa je bil samo podporočnik³⁰¹ ali, kot pravi v spominih, »poročnik 2. razreda«. Ker ta »nepomembna« razlika ni nikogar motila, je baron Dienersperg do konca življenja ostajal »poročnik« oziroma »neaktivni poročnik« (*Lieutenant außer Dienst*), kar je bila njegova običajna poklicna oznaka v graških naslovnih pred preselitvijo v Ormož.³⁰² Če lahko plemiški predikat njegove žene označimo kot izmišljen, je poročniški čin, nasprotno, vsaj polresnica. V spominih se mu izogne oziroma ga vkomponira v »poročnika 2. razreda«.

²⁹⁷ <http://www.zjihlavy.cz/zc1-papirna-v-jihlave> (14. 3. 2011).

²⁹⁸ MZA SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno, 26. 2. 1849.

²⁹⁹ Gl. op. 269 in 327.

³⁰⁰ Prav tam. – Prošnja je Dienersperg napisal zato, ker je glavno poveljstvo pred poroko zahtevalo naknadno še нравstveno spričevalo za nevesto, te pa ne bi mogel dobiti pred koncem pustnega časa.

³⁰¹ K svojemu podpisu je dodal naziv poročnik (*Lieut.*) tako v prošnji moravsko-šlezjskemu glavnemu vojaškemu poveljstvu kot brnskemu škofijskemu konzistoriju, obeh datiranih 26. februarja 1849, toda v poročnem dovoljenju vojaške oblasti v Brnu 1. marca 1849 je izrecno naveden kot podporočnik (*Unterlieutenant*) (MZA SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno).

³⁰² *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender* 1880, str. 170; *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender* 1882, str. 177. – Prej se je v Gradcu naslavljal kot poročnik (*Adressbuch der Landeshauptstadt Graz* 1862, str. 15) in neaktivni poročnik, na Dunaju pa kot upokojeni poročnik (gl. op. 328, 329 in 336).

²⁹² Gl. op. 268, 293, 295.

²⁹³ Ob krstu hčerke Antonije v Gradcu je njen dekliški priimek naveden kot »von Heller« (DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz – Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78). – V habsburških deželah je živel več plemenitenih rodbin s priimkom Heller, ki niso v nikakršni zvezi z jihlavskimi papirničarji, zadnji med njimi so dobili plemiški naslov leta 1756 (Frank, *Standeserhebungen* 2, str. 184). Med letoma 1856 in 1880 so bili plemeniteni še trije Hellerji, častniki, ki so vsi dobili dodatek k prvotnemu priimku (Frank–Döfering, *Adelslexikon*, str. 332).

²⁹⁴ Gl. slikovno prilogo na str. 48.

²⁹⁵ MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika narozených pro Staré Hory sv. BO II, pag. 64; MZA SOA Jihlava, Farní úřad u sv. Jakuba Jihlava, i. č. 54, *Verkündigungen*.

²⁹⁶ MZA Brno, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika oddaných sv. VI, pag. 535.

Zdi se, da je pri pisanju svojega življenjepisa nameral val šele pozneje povedati kaj več o članih svoje družine, najprej pa ga je vleklo k opisu krivic, ki so se njemu in drugim Dienerspergom zgodile zaradi megalomanskih načrtov in nepremišljenosti svaka grofa Hoyosa pri širjenju toplic na Dobrni. Tako je o lastni poroki, ženi in obeh otrocih napisal vsega tri stavke, pa še tu je z zadnjim stavkom implicitno uvedel opis rodbinskega bankrota, ki ga je tako zelo peklil. Kot nekaj samoumevnega je pri navedbi poroke in rojstev svojih dveh otrok izpustil celo kraje, kaj šele da bi si, tako kot njegov oče, dal opraviti s podrobnim opisovanjem, kako sta otroka prišla na svet in kdo so bili njuni krstni botri. Očetovske radosti je preskočil in izrazil še največ osebnih občutij z besedami, da je »s svojo srčno ljubljeno soprogo živel v sreči in zadovoljstvu, četudi pozneje v hudih skrbih in žalosti«. Razlog teh je bila samo »ravnodušnost mojih dragih sester«, s katero je bralca že pripravil na nadaljevanje zgodbe o bankrotu, začete nekaj strani prej z opisom delitve očetove dediščine in Hoyosove neizpolnitve obveznosti do dedičev.

V nadaljevanju je z dejstvi in številkami orisal svakove nepremišljene poteze in prekomerno zadolževanje ter pri tem glede na prejšnje navedbe zagrešil nekaj pomot. Vse kaže, da je pisal na pamet, ne da bi imel pred seboj ključne pogodbe in zadolžnice ali da bi se o številkah prej poučil iz deželne deske na graškem deželnem sodišču, ki mu je bila med dolgotrajnim bivanjem v Gradcu sicer pri roki. Tako kot se je prej za skoraj celo leto zmotil pri datumu materine smrti in se za leto dni uštel glede časa svojega obiska pri bratu na Dobrni jeseni 1850, je navedel nekaj napačnih vsot in drugih zmotnih podatkov. V istem sklopu – opisu družinskega bankrota – je precej natanko opisal tudi osebne izkušnje z neuspešnim lesnim podjetjem brata Ferdinanda. Brat je junija 1851 na prigovarjanje zakoncev Hoyos in proti njegovi volji prodal Dobrno in druge posesti, večji del denarja pa vložil v lesno trgovino z družabnikom sumljivega slovesa. Jeza Antona Aleksa na svaka grofa Hoyosa je bila upravičena. Glede na to, da je grof ob nakupu dobrnskih toplic prevzel od svojega tasta Franca Ksaverja vse hipoteke na gospodstvih Dobrnica in Dobrna, je Ferdinand isto leto 1846 dobil obe gospodstvi v last brez dolga. Toda v samo dveh letih je Dobrno, česar Anton Aleks ne pove, obremenil z najemanjem zasebnih posojil v skupni višini 19.000 goldinarjev, leta 1848 je sledila zemljiška odveza, ki je občutno zmanjšala njegove prihodke, neizplačanih pa je bilo tudi 13.000 goldinarjev dediščine sestr Mariji Garbich.³⁰³ Za najemanjem posojil je stal Hoyos, o čemer priča podatek, da je zadnje posojilo najel kar on kot Ferdinandov pooblaščenec,

in slednjič je bil Hoyos tisti, ki je svaka prepričal, naj Dobrno in Dobrnico proda. Grof je imel vsekakor velik vpliv na svojega devet let mlajšega svaka Ferdinanda, s katerim je skoraj eno desetletje živel v Gradcu pod isto streho in bil kot višji po lestvici tudi njegov sodelavec pri dveh graških uradih.³⁰⁴ Ne preseneča, da je Anton Aleks tako podrobno opisal Ferdinandovo ponesrečeno družabništvo z Aloisom Smrekerjem, zlasti kako je tega in njegovega brata Raimunda jeseni 1852 sam zalotil pri goljufanju. Družina Smreker je namreč znala Ferdinanda dobro izkoristiti. Tretji brat Franz in njegova žena Josefina sta mu 20. septembra 1852 prodala dvorca Brdce in Lešje pri Mozirju,³⁰⁵ pri čemer se je 20.000 goldinarjev zaostale kupnine znašlo kot hipoteka na Ferdinandovih tedaj že prodanih posestih Dobrna in Dobrnica, po Ferdinandovi smrti pa je tam uveljavljal terjatev 3.750 goldinarjev tudi Raimund Smreker.³⁰⁶

V nedokončani zgodbi Antona Aleksa barona Dienersperga o bankrotu družine, ki bi se morala skleniti leta 1858 s Hoyosovo prodajo dobrnskih toplic kot posledico prevelikih dolgov, ni veliko prostora za osebne zadeve in občutja, kar je glede na naravnost pripovedi razumljivo. Tudi vrednostne sodbe so bolj izjema. Z »nizkotno intrigo« je Anton Aleks označil ravnanje zakoncev Hoyos, ki sta ga jeseni 1850 spravila »iz bližine« brata Ferdinanda. Kaj konkretno je to pomenilo, pisec ni razkril, najverjetneje pa je šlo za fizično bližino, torej tako, da je eden od bratov zapustil Dobrno. Prav tako ni pojasnil, kaj natanko je mislil z ravnodušnostjo sester, ki mu je povzročala hude skrbi in ga spravljala v žalost, a očitno so sestre po njegovem izražale premajhno skrb, kaj bo z dobrnsko dediščino po očetu. Druga vrednostna oziroma moralna oznaka se nanaša na Ferdinandovega graškega družabnika Aloisa Smrekerja, »zaradi svoje podlosti zelo zoprnega človeka«.

Anton Aleks ne skriva, da je z žalostnim dogodkom, smrtjo brata Ferdinanda (1853), zanj osebno posijalo sonce. Z veliko hvaležnostjo se spominja Ferdinanda, ki ga tem bolj upravičeno imenuje »moj ljubljeni brat«. Prav bratovo volilo 25.000 goldinarjev ga je namreč rešilo gmotne stiske, v kateri se je znašel kot družinski oče brez rednih dohodkov, z majhnim premoženjem in negotovo ali že zavoženo dediščino po očetu, za katero zaradi Hoyosove prezadolžitve ni bilo več jamstva. Uživanje omenjene vsote, ki jo je sicer Ferdinand namenil

³⁰⁴ Gl. op. 185.

³⁰⁵ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 10, fol. 1152, 1254. – Po Ferdinandovi smrti so hoteli posest prevzeti oba njegova brata in tri sestre, vendar brez uspeha, leta 1858 pa sta bila prodana. Prim. tudi StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 911, F. Gadolla, Genealogische Notizen etc., fol. 5.

³⁰⁶ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 199, 200, 201; Hauptbuch 11, 1352, 1353, 1354.

³⁰³ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. fol. 1348–1352.

triletnemu nečaku, svojemu soimenjaku, je pomenilo, da se Antonu Aleksu ne bo več treba udinjati v ne ravno ugledni pisarniški službi pri železnici. Kratkotrajna, samo nekaj mesecev trajajoča vloga diurnista na graškem kolodvoru pač ni bila primerna za barona in nekdanjega cesarskega častnika, ki v opravičilo ni pozabil navesti, kako ga je prav tedaj mučila huda putika.

Pisec spominov nam ni privoščil veliko opore za razglabljanje o njegovih odnosih z bližnjimi sorodniki. Očetovo odločitev, da ga kljub drugačnim nagnjenjem pošlje v vojsko, je opravičil z vplivom, ki naj bi ga imel na očeta njegov francoski svak, častnik. Očeta največkrat nevtrarno imenuje »moj oče«, le ob njegovem koncu »moj dobri oče«. V edini omembi matere ob njeni smrti pravi najprej bolj distancirano »moja zelo spoštovana mati« in nato »dobra mati«. Z drugačnimi pridevki bo pozneje omenil umrlega brata Ferdinanda kot »ljubljenega brata« in ženo Charlotte kot »svojo srčno ljubljeno soprogo«.

Od bratov in sester je bil najbrž vseskozi najbolj povezan s Ferdinandom, ki ga prikazuje kot dobrega, a lahkovernega, zato večkrat opeharjenega človeka. Anton Aleks naj bi brata dvakrat svaril pred prenapljenimi potezami, vendar obakrat zaman. Bila sta podobne starosti, Anton Aleks tri leta in pol mlajši, skupaj sta obiskovala gimnazijo in imela v Ferdinandovem zadnjem letu življenja v Gradcu veliko priložnosti, da so se njune vezi še utrdile. Anton Aleks je bratu pomagal pri lesnem podjetju in mu, vsaj ne v spominih, ni očital prodaje posestev in rodne graščine Dobrna, ampak je krivdo za to dejanje valil na sestro Kajetano in svaka grofa Hoyosa. Na povezanost pisca z bratom ne nazadnje kaže dejstvo, da je svojega prvorojenca imenoval po Ferdinandu, ki je šel nečaku v Jihlavi za krstnega botra. Dejstvo, da ima namreč brat moškega potomca in da se ta imenuje po njem, je gotovo vplivalo na 36-letnega umirajočega Ferdinanda, ko je sestavljal svojo zadnjo voljo, datirano štiri dni pred smrtjo. Antonu Aleksu se, zanimivo, ni zdelo vredno omeniti, da je brat umrl za tifusom in da je bil pol leta poročen. Nevesta Helene Hermine von Popowitz – morda tudi ta v resnici brez predikata »von« –, s katero se je Ferdinand neznanokje poročil 20. julija 1852 in o kateri je znanega zelo malo,³⁰⁷ se v pripovedi

ne pojavi niti v povezavi z njegovo zapuščino. Ferdinand, ki je pustil uradniško službo, ko je po očetovi smrti postal graščak na Dobrni (1846), se je še pred tem vrnil na slovensko Štajersko, kjer je v letih 1845 in 1846 izpričan kot konceptni praktikant pri celjskem okrožnem uradu.³⁰⁸ Prej je bil v enaki službi pri graškem okrožnem uradu (1841–1842) in nato pri guberniju (1843–1844), pomenljivo, obakrat nameščen pri uradih, pri katerih je služboval svak grof Hoyos.³⁰⁹ Očitno je bil na Dobrni dovolj priljubljen, da so ga Dobrnčani kot novopečenega lastnika gospostva leta 1850, le slabi dve leti po zemljiški odvezi, izvolili za prvega župana novo ustanovljene občine Dobrna.³¹⁰ Vendar njen prvi župan ni dolgo opravljal zaupane funkcije, saj je domači kraj prav kmalu zapustil, najpozneje leta 1852, bolj verjetno pa že leto prej, ko je prodal graščino.

O odnosih med Antonom Aleksom z drugim bratom in tremi sestrami je v spominih le nekaj bežnih namigov. Brat Janez Nepomuk (1818–1885), od njega dve leti starejši, je razen v zvezi z dediščino po očetu, omenjen samo enkrat in zelo neosebno. Pisec pri omembi matrine smrti suho pove, da je brat še pred njim vstopil v vojaški stan in kje je v tem času služboval. Dejansko je Janez Nepomuk oblekel prvo uniformo célo desetletje pred piscem spominov, pri samo enajstih letih, ko so ga poslali na vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu. Kot je oče Franc Ksaver sam priznal, sinova tiha narava in značaj nista sodila tja, toda mladenič je

lahko samo domnevamo, da je nevesto našel tam. Po Lazarinijevi genealoški zbirki je umrla 22. julija 1899 na Dunaju (ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg). Dejansko je 26. julija navedenega leta v dunajski splošni bolnišnici preminila neka »Helene Baronin von Dimersberg«, vdova, stara 60 let, grškokatoliške vere, pristojna v Arad na Ogrskem (Stadt- und Landesarchiv Wien, Totenbeschauprotokolle 1899, Buchstabe D, Microfiche-Rolle Nr. 592). Umrla ne po imenu ne po starosti ne ustreza Ferdinandovi soprogi Hermine, a gre kljub temu za pravo osebo, kajti vdovine zahteve do grofa Hoyosa iz naslova hipoteke njenega moža razkrivajo, da je imela dve imeni – Helene Hermine, včasih pa je imenovana tudi samo Helene (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 201, 202, 203, 204; Hauptbuch 11, fol. 1355, 1356, 1357, 1358; Hauptbuch 29, fol. 594, 595, 596, 597, 598). Ob smrti je zmotna le starost, saj je bila v resnici kakšnih deset let starejša, a v bolnišnici se taka napaka zlahka pripeti. Do leta 1899 je kot baronica Helene navedena tudi v dunajskih naslovnih (Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger 41 (1899), str. 200), potem ko je v šestdesetih letih nekaj časa živela v Gradcu (Adreß- und Geschäftshandbuch 1867, str. 78). O njenem izvoru ni znanega nič določnega; lahko bi izhajala iz družine bukovinskih vitezov Popowitschev (prim. Frank, Standeserhebungen 4, str. 97). V zapuščinskem spisu za Ferdinandom, ki obsega le peščico dokumentov iz let 1854–1856, vdova ni omenjena (StLA, Bezirksgericht Graz I, D5/1853, Ferdinand Freiherr v. Dienersberg).

³⁰⁸ Kot takega ga srečamo v letih 1845 in 1846 (Handbuch des Herzogthumes Steiermark 1845, str. 61; 1846, str. 61, prim. Žižek, Upravni razvoj, str. 49).

³⁰⁹ Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1841, str. 50; 1842, str. 51; 1843, str. 37; 1844, str. 43, 44.

³¹⁰ J. Orožen, Zgodovina Celja II, str. 115.

³⁰⁷ O datumu poroke pričajo zgolj veliko mlajši Gothini genealoški priročniki. V priročniku za leto 1862 ni podatkov ne o Ferdinandovi smrti ne o poroki (Gothaisches Genealogisches Taschenbuch 1862, str. 124), po priročniku iz leta 1891 pa je bil od 20. julija 1852 poročen z neko Hermine von Popowitz, rojeno v dvajsetih letih (geb. 182..) in označeno kot njegova vdova (Gothaisches Genealogisches Taschenbuch 1891, str. 148). Kje sta se poročila, ni bilo mogoče ugotoviti, a zanesljivo ne na Dobrni, v Celju ali v Gradcu (prim. NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1830–1856; Celje-sv. Danijel, prav tam, P 1845–1871; Schiviz von Schivizhofen, Der Adel – Graz). Glede na Ferdinandove zveze z Dunajem

tudi po nedokončani akademiji ostal v vojski, še celih enajst let kot navaden kadet. Slednjič je le prišel do čina nadporočnika in bil nazadnje spoznan kot »uporaben v običajni službi«, po vojaški karakteristiki kot tak zdrav, resen, dobrodušen, v polku skromen, do podrejenih pravičen, prizadeven, z veliko volje in nekaj darovi, pri urjenju vojakov pa šibek.³¹¹ Pri samo 33-ih se je leta 1851 upokojil, se nato čez štiri leta za nekaj mesecev vrnil v vojsko kot inšpektor poljske bolnišnice,³¹² živel po ponovni upokojitvi v Gradcu – tam je bil tedaj tudi brat Anton Aleks – in kmalu zatem psihično zbolel. Kaže, da so ga zlomila bremena iz dolgih let premagovanja svoje nevojaške narave. Leta 1861 se je znašel v zasebni umobolnici na Dunaju, od koder so ga čez dve leti premestili v drugo zasebno umobolnico v bližnji Lainz, kjer je po 22 letih 30. januarja 1885 v 67. letu umrl.³¹³ O stikih med bratoma, ki si kljub podobni življenjski zgodbi – vsiljeni častniški službi – zelo verjetno nista bila blizu, saj sta ne nazadnje preživela skupaj le rosna otroška leta, nimamo nobenih pričevanj. Edino, posredno, je knjiga spominov z genealoškim orisom Dienerspergove rodbine izpod peresa njenega očeta, za katero pa ne vemo, kako in kdaj je iz rok Janeza Nepomuka prišla v posest Antona Aleksa.

Tri sestre, ki so Antona Aleksa vse preživele in katerih življenjske poti so se med letoma 1890 in 1894 iztekle v Celju, so v njegovih spominih z imeni omenjene pri delitvi očetove dediščine, sicer pa ni o vsaki posebej zapisal nič določnega. Kjer pravi, da se je »le zaradi ravnodušnosti mojih dragih sester« znašel v hudih skrbeh in žalosti, ni povsem jasno, ali misli na vse tri ali samo na dve in kateri dve sta to bili. Tudi zoper najstarejšo Kajetano–Jetto, poročeno grofico Hoyos, ne nastopi neposredno, ko Hoyosem očita »nizkotno intrigo«, ampak govori v množini (*die Hoyos'schen*). Najverjetneje ima sicer v mislih samo svaka in sestro, lahko pa skupaj z njima še njunega tedaj 17-letnega edinca Franca Ksaverja. Predimenzionirano prezidavo toplic na Dobrni in pretirano zadolževanje naprti sicer zgolj svaku. Odnosi med Antonom Aleksom in zakoncema Hoyos vsekakor niso bili zgledni, očitno pa niso zledeneli, ko je brat Ferdinand na prigovarjanje Hoyosov prodal svoje posesti, niti potem, ko je moral svak Johann grof Hoyos toplice prodati (1858). Dve leti zatem je naš pisec od novega lastnika, štajerskih deželnih stanov, vendarle dobil vsaj del svoje dediščine, pripadle po očetu.³¹⁴ Poleg tega mirni

Anton Aleks, kot njegov temperament označuje častniška karakteristika, očitno ni bil prepirljive narave in se mu tudi ni kazalo spreti s svakom, saj je lahko v stiski računal na pomoč grofa Hoyosa, svetnika pri graškem namestništvu. Sam omenja, kako je jeseni 1852, torej dve leti po »nizkotni intrigi«, prav pri Hoyosu iskal zaščito za bratovo podjetje, ki ga je najedalo goljufanje družabnika Smrekerja. Tudi pozneje so bili Hoyosi in Dienerspergi v stikih, na kar kaže že dejstvo, da so leta 1862 v Gradcu stanovali v neposredni bližini,³¹⁵ kar je Antonu Aleksu prejkone pomagal urediti vplivni svak Johann. Zakonca Hoyos sta nazadnje živela v Celju, kjer je 76-letna Kajetana–Jetta preminila 3. januarja 1892, 88-letni Johann pa 6. decembra 1896.³¹⁶

Drugi dve Dienerspergovi sestri sta se omožili leta 1847, leto dni po očetovi smrti in razdelitvi zapuščine, za moža pa nista dobili plemičev. Ni izključeno, da sta odlašali s poroko, dokler je bil oče živ, tako kot se je razmeroma pozno oženil njun brat Ferdinand, čeprav ga, drugače kot drugih dveh bratov, ni vezala častniška služba. Sestra Marija Ivana, rojena 1824, je stopila pred oltar v Gradcu, in sicer z Nikolajem (Nikolo) Antonom Garbichem iz dubrovniške kapitanske družine, tedaj uradnikom pri gubernijskem računskem oddelku v Trstu,³¹⁷ kamor se je po poroki preselila. Z bratom Antonom Aleksom je bila bržčas bolj povezana kot drugi dve sestri, vsaj sodeč po tem, da jo je leta 1855 povabil za krstno botro svoje hčerke Antonije.³¹⁸ Kot vdova se je Marija Ivana z edino preživelo hčerko Ido³¹⁹ preselila

bil izbris vpisan (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 587).

³¹⁵ Grof Hoyos, komornik in gubernijski svetnik, je prebival na naslovu Geidorf 979, poročnik baron Dienersperg pa na št. 976 (Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862, str. 15, 38).

³¹⁶ NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, M 1886–1894, fol. 264; M 1895–1899, fol. 131. – Prim. Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser 112 (1939), str. 233. – Ob popisu prebivalstva 31. decembra 1890 sta bila zakonca Hoyos še v Gradcu (STAG, Volkszählung 1890, Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, IV. Band, 13114–16571, No. 15507). Zanimivo je, da je v prijavno–odjavni knjigi bivališč od 2. julija 1878 naveden samo Johann z gospodično Feill, ne pa tudi Kajetana; v Celje se je odselil (sam za ženo ali skupaj z njo?) 2. junija 1891 (STAG, MPG, Meldebuch H). Gospodična Feill je bila po popisu 1890 Hoyosova gospodinja (Haushalterin) Franziska Heill, rojena leta 1824 (kot zgoraj, No. 15508).

³¹⁷ DAG, Matriken–Abschriften, Graz – Maria Himmelfahrt, Trauungen 1847, pag. 4; prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 336–337.

³¹⁸ DAG, Matriken–Zweitschriften, Graz – Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78; prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel – Graz, str. 494.

³¹⁹ Zakoncema Garbich, ki sta vseskozi živela v isti župniji in razen prva leta tudi na istem naslovu, se je v daljših intervalih rodilo pet otrok: 17. januarja 1848 v sili krščen in takoj umrli nedonošenček Georgius, 17. julija 1855 Rosa Andreana Francisca (umrla 30. novembra 1856), 29. oktobra 1858 Rudolphus Gajetanus Franciscus (umrl 3. novembra 1863), in končno 22. aprila 1864 dvojčici Gaetana in Ida, od katerih je prva preminila 1. januarja 1869, za

³¹¹ ÖStA, KA, Conduite–Listen, K 548, 3. Kür. Reg./1849.

³¹² ÖStA, KA, Grundbuchblätter, K 735, Feldspital Nr. 27, Heft 1, S. 3.

³¹³ ÖStA, KA, Pensionsprotokoll, Band III, fol. 244. – Podatek o datumu smrti, brez navedbe kraja, tudi v: Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser 1886, str. 166, kjer je naveden kot »K. K. Leutnant a. D.« (c. kr. neaktivni poročnik).

³¹⁴ O tem priča izbris Dienerspergovih hipotek na dobrnskih toplicah 22. oktobra 1860, žal pa ni ohranjena listina, na podlagi katere je

iz Trsta v Celje, kjer je v skromnih razmerah umrla pri 66. letih 25. aprila 1890.³²⁰

Druga sestra Ida Terezija – Tekla, rojena 1819, se je omožila v rodnih krajih, na Dobrni, in sicer z Antonom Vitalom iz fužinarske družine v Oberzeiringu na Zgornjem Štajerskem, ob poroki lastnikom graščine Reintal pri Gradcu.³²¹ Zakonca brez otrok sta pozneje živela kot hišna posestnika v Gradcu,³²² Ida pa je nazadnje zapustila moža in pri 75-ih umrla 6. novembra 1894 v Celju,³²³ kjer so jo tudi pokopali in kjer je imela tedaj, po smrti obeh sester, še svaka grofa Hoyosa in nečakinjo Garbichevo.³²⁴

Končno si pogledimo še, kaj vemo o Antonu Aleksu samem v času, ki ga je obravnaval v spominih, in v naslednjih več kot tridesetih letih življenja. Kratko ga lahko označimo kot revnega plemiča, ki nima ne poklica ne nepremičnin in živi od skromne rente iz bratove zapuščine. Če se ne bi mogel ponašati z vojaškim činom, bi ga sodobni viri označevali kot »Privat«.³²⁵ V glavnih potezah je sicer mogoče rekonstruirati, kje je preživel štiri desetletja od poroke do smrti (1849–1889), zelo malo pa je znanega o tem, kaj je v vsem tem času počel. Iz spominov je mogoče izluščiti zgolj to, da je jeseni 1851 (dejansko 1850) obiskal brata na Dobrni in da se je najpozneje leta 1852 znašel v Gradcu, najprej kot nameščenec pri železnici in nato kot neke vrste bratov pomočnik pri trgovskih poslih. Vse drugo visi v zraku, saj manjkajo celo nekateri ključni podatki. Tako pri omembi svoje poroke ni navedel točnega datuma ne kraja, tega pa pogrešamo tudi pri navedbah datumov rojstev njegovih dveh otrok. Prvorojenec Ferdinand se

mu je 7. januarja 1850 rodil še v Jihlavi na Moravskem, na obisk na Dobrno jeseni 1850 pa je šla mlada družina najverjetneje že iz Gradca, kjer je 12. januarja 1855 prišla na svet hči Antonija, in sicer na tedanjem mestnem obrobju, v hiši na Schiesstattgasse 338, katere lastnik je bil dve leti prej in najverjetneje tudi takrat Anton Aleks.³²⁶ V štajerski prestolnici je Dienerspergova družina preživela vsaj eno desetletje, stanovala leta 1862 na drugem naslovu, zdaj v najetem stanovanju,³²⁷ in se, sodeč po neomembi Antona Aleksa v mestnem naslovniku za leto 1867,³²⁸ pred tem neznanokam odselila, najpozneje leta 1871 pa spet vrnila v Gradec.³²⁹ Vsekakor je pastorka Maria (Marjeta) Sonnewend (1847–1895) tu spoznala svojega bodočega moža, študenta ali že doktorja prava, slovenskega narodnjaka dr. Ivana Geršaka (1838–1911),³³⁰ kar je zaznamovalo tudi poznejšo usodo njene polsestre Antonije, matere in očima. Drug za drugim so namreč prišli živeti v bližino Geršakovih na slovensko Štajersko, v ožjo domovino barona Antona Aleksa. Še pred njegovo pastorko Mario (Marjeto), ki se je leta 1868 pri 21-ih omožila z Geršakom in odšla z njim najprej na Ptuj, nato pa 1871 v Ormož,³³¹ je leta 1867 zapustil dom sin Ferdinand, ki je kot 17-letni gimnazijec nastopil prostovoljno služenje kot topniški kadet.³³² Poleti 1874 sta Ferdinand, tedaj kadet v Gradcu, in nje-

drugo pa bi se izgubila sled, če v krstni matici ne bi bilo pripisa, da se je 28. aprila 1914 omožila v Gradcu. 62-letni Nikolaj (Nicolaus) Garbich je umrl 6. januarja 1881. – Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso, Trieste, Liber baptizatorium I, pag. 30, 247; Liber baptizatorium II, pag. 25, 174; Liber defunctorum II, pag. 79 (za izpiske iz matic in kopije se iskreno zahvaljujem Anarži Slavec).

³²⁰ NŠAM, Matične knjige, Celje, M 1886–1894, fol. 179.

³²¹ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1831–1856, fol. 25, 29. 7. 1847.

³²² Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862, str. 106; STAG, Volkszählung 1880, T-Z, Vital Anton; prav tam, Volkszählung 1890, Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, II. Band, 4342–9683, No. 5350. – V prijavno-odjavni kartoteki prebivalstva mesta Gradec, ki se začne leta 1892, ni ide več ne na moževem ne na samostojnem naslovu (STAG, MPG, Meldekartei 1892–1925, Knr. 195).

³²³ NŠAM, Matične knjige, Celje, M 1886–1894, fol. 407.

³²⁴ Pomenljivo je, da sta v osmrtnici v celjski Deutsche Wacht najprej navedena nečak in nečakinja, otroka pokojnega brata Antona Aleksa, za njima nečakinja Garbicheva, in nazadnje drugo sorodstvo, ne pa tudi v Gradcu živeči soprog pokojne (Deutsche Wacht, XIX, Nr. 89, 8. 11. 1894, str. 8).

³²⁵ Tako se je sam označil v nedatiranem fragmentu pisma ormoškemu občinskemu uradu: »Privat in Fridau« (ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg).

³²⁶ Neuestes verbessertes, str. 34.

³²⁷ Anton Dienersperg je leta 1862 naveden na naslovu Geidorf 976 v VIII. okraju (Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862, str. 15), hiša na Schiesstattgasse 338 pa je medtem dobila novega lastnika (str. 138). – V Gradcu je osemletni sin Ferdinand očetu Antonu Aleksu 17. julija 1858 sestavil voščilo za god (ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg).

³²⁸ Prim. Adreß und Geschäfts-Handbuch 1867, str. 78–79.

³²⁹ Po naslovniku samostojnih stanovalcev Gradca je baron Aleksander (!) Dienersperg, c. kr. neaktivni časnik, stanoval na Merscheingasse 10 (Neues Adreßbuch 1871, str. 19), kar je tiskovna pomota, saj take ulice ni bilo. Po imenu bi ji še najbolj ustrezala Mondscheingasse, ki pa ni imela toliko hišnih števil.

³³⁰ Dr. Ivan Geršak, rojen v Sv. Petru pod Sv. gorami (danes Bistrica ob Sotli), je v Gradcu obiskoval zadnji letnik gimnazije (1859–60), študiral pravo (promoviral 1865), bil nato domači učitelj pri baronu Gustavu Conradu in po službovanju kot odvetniški kandidat v Mariboru (1865–66) opravljal enako delo spet v Gradcu (1866–67), od koder se je najprej preselil na Ptuj (1867–71), leta 1871 pa postal notar v Ormožu, kjer je živel do smrti (Pirjevec, Geršak Ivan, str. 210).

³³¹ Gl. prejšnjo opombo. – Navedba v knjigi status animarum župnije Ormož, da sta se zakonca Geršak poročila leta 1868 (ŽU Ormož, status animarum 1883–1913, Stadt No. 17), se je pokazala kot točna. Pred oltar sta stopila 7. septembra 1868 v župniji Graz-St. Leonhard, kjer je Geršak prebival prejšnje leto 1867, ko je v graškem mestnem naslovniku naveden kot doktor prava in odvetniški kandidat (Adreß und Geschäftshandbuch 1867, str. 98). V poročni matici je vpisano že njegovo novo bivališče na Ptuj, nevestino pa v Gradcu na Heinrichstrasse 1138 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – St. Leonhard, Trauungen 1868, fol. 24). Nemara so živeli na tem naslovu tudi Dienerspergi in je Anton Aleks v mestnem naslovniku leto prej izpuščen zgolj po pomoti.

³³² ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

gova sestra Antonija (Antoinette) obiskala polsestro v Ormožu, kjer sta botrovala pri krstu nečaka Milana Geršaka.³³³ Na dlani je, da je Antonija med obiski pri Geršakovih spoznala svojega bodočega moža, Ptujčana Ludvika Koflerja (1843–1914), veleposestnika na Kogu pri Ormožu, s katerim se je omožila 19. marca 1876 v dunajski avguštinski cerkvi.³³⁴ Pred poroko naj bi absolvirala na tamkajšnjem konservatoriju,³³⁵ v času nje-nega študija in poroke pa najdemo v naslovniku mesta Dunaj tudi očeta Antona Aleksa, in sicer med letoma 1874 in 1878 na naslovu Canovagasse 3, od koder jo je pospremil pred oltar.³³⁶ Starši so hčerki sledili na Dunaj, da bi ji bili v oporo, poleg tega pa je tedaj v cesarski prestolnici prebival sin Ferdinand, najprej kot topniški kadet in nato kot poročnik.³³⁷ Potem ko se je Antonija po poroki s Koflerjem preselila v Gradec in tam 31. decembra 1876 rodila edinca Ludvika³³⁸ († 1914) – zadnji brst oziroma usahlo vejo Dienerspergovega rodu –, so se v Gradec vrnili tudi starši, tam pa se je službeno za nekaj časa znašel še poročnik Ferdinand.³³⁹ Anton Aleks in njegova žena Karolina (Charlotte) sta prišla v Gradec najprej očitno le za krajši čas jeseni 1877³⁴⁰ in nato ponovno spomladi 1879, ko sta si našla stanovanje na Annenstrasse 38, med glavno železniško postajo in starim mestom, kjer je izpričano tudi Ferdinandovo bivališče.³⁴¹ Najverjetneje sta se v štajerski prestolnici spet nameravala ustaliti, saj sta tu že dotlej preživela večji del skupnega življenja, toda zdaj sta ostala samo tri leta in pol. Mlada družina hčerke Antonije Kofler se je medtem, morda še pred preselitvijo staršev v Gradec,

odselila na Koflerjevo posestvo na Kogu pri Ormožu.³⁴² Ko je zbolela mati Karolina–Charlotte, je prišla sama ali z možem v oskrbo k hčerki Geršakovi v Ormož in na njenem domu 20. septembra 1882 pri 63-ih preminila za pljučnim endemom.³⁴³ Dobra dva tedna zatem se je 62-letni vdovec Anton Aleks baron Dienersperg poslovil od Gradca in se, kot priča graška prijavno-odjavna knjiga, 6. oktobra odselil v Ormož.³⁴⁴ Tam je dobrih šest let pozneje v Geršakovi novozgrajeni hiši preminil 10. januarja 1889 v 69. letu življenja za ohromitvijo pljuč.³⁴⁵ Njegovo zadnje, spodnještajersko obdobje je morda čas, v katerem je nastalo tudi nadaljevanje očetovih spominov. Ovdoveli šestdesetletnik je imel zdaj zase še več časa kot prej, potrditev, da ga je med drugim izkoristil za pisanje, pa je avtorska zbirka pesmi, datirana leta 1883.³⁴⁶ Vse kaže, da ni stalno živel pri pastorki Geršakovi v Ormožu, kjer je umrl, temveč pri hčerki Antoniji Kofler na Kogu. Navedba ob odjavi bivališča v Gradcu, da se seli v Ormož, namreč ne pomeni nujno mesta Ormož, temveč širše območje (sodni okraj), poleg tega pa Dienersperga pogrešamo med člani Geršakove družine, navedenimi v knjigi status animarum ormoške župnije.³⁴⁷ Nemara je prišel k pastorki v Ormož sploh šele malo pred smrtjo, in to zaradi zdravniške oskrbe, ki jo je na odročnem Kogu pogrešal. Kakor koli, pastorkin soprog dr. Ivan Geršak v svojih *Ormoških spominih* zakoncev Dienersperg niti ne omenja, kar ne preseneča, saj se družinskih zadev komajda dotakne.³⁴⁸ Podobno kot je o svoji družini komaj kaj napisal njegov »krušni tast« baron Anton Aleks, ki je našel zadnje počivališče ob svoji ženi na ormoškem pokopališču.

³³³ Antonija je v ormoški krstni matici pomotoma navedena kot žena (Antoinette dessen Gattin), namesto kot sestra Ferdinanda barona Dienersperga, tedaj topniškega kadeta v Gradcu (NŠAM, Prepisi matičnih knjig, Ormož, R 1870–1899, fol. 76, 13. 8. 1874).

³³⁴ DAW, Matrikenarchiv, Matriken–Zweitschriften, Stadtpfarre St. Augustin in Wien, Trauungen 1876, fol. 8. – Na kraj in datum poroke je avtorja napotila knjiga status animarum župnije Sv. Bolfenk na Kogu (ŽU Sv. Bolfenk na Kogu, status animarum 1900–1912, dopis Ludvika Koflerja 11. 3. 1908).

³³⁵ Podatek je v pripisu h knjigi spominov Dienerspergov (str. 105) navedel njen mož Ludvik Kofler.

³³⁶ Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger, 12 (1874), str. 134; 14 (1876), str. 152; 16 (1878), str. 238.

³³⁷ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

³³⁸ Na svet je prišel v predmestju St. Leonhard in bil krščen kot Ludwig Franz Ferdinand Anton Silvester Kofler (DAG, Matriken–Abschriften, Graz – St. Leonhard, Taufen 1877, S. 47). Na kraj rojstva je avtorja napotil status animarum župnije Sv. Bolfenk na Kogu (gl. op. 334).

³³⁹ Ferdinand je izpričan v graškem naslovniku za leto 1879 (Grazer Geschäfts– und Adreß–Kalender 1879, str. 154).

³⁴⁰ Zakonca sta se 6. novembra 1877 prijavila na Annenstrasse 59, ni pa naveden datum odjave bivališča (STAG, MPG, Meldebuch D).

³⁴¹ Zakonca sta se 6. novembra 1877 prijavila na Annenstrasse 59, ni pa naveden datum odjave bivališča; na Annenstrasse 38 sta se prijavila 31. marca 1879, kot datum odjave in preselitve v Ormož pa je naveden 6. oktober 1882 (STAG, MPG, Meldebuch D), ko je bila žena že pokojna.

³⁴² Navzočnost Koflerjev na Kogu je prvič dokumentirana 8. oktobra 1879, ko je šla Antonija za krstno botro kmečkemu otroku (NŠAM, Matične knjige, Sv. Bolfenk na Kogu, R 1856–1895, pag. 539).

³⁴³ Upravna enota Ormož, MKU Ormož 1862–1919, fol. 130. – Naslov ob smrti je naslov tedanjega Geršakovega stanovanja (ŽU Ormož, status animarum 1860–1885, s. p., Stadt No. 17).

³⁴⁴ STAG, MPG, Meldebuch D.

³⁴⁵ Upravna enota Ormož, MKU Ormož 1862–1919, fol. 182. – O hiši: ŽU Ormož, status animarum 1889–1913, s. p., Obere Vorstadt No. 38.

³⁴⁶ ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Ple-miška rodbina Dienersberg, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883«.

³⁴⁷ V nedatiranem fragmentu pisma ormoškemu občinskemu uradu se je sicer sam označil kot: »Privat in Fridau« (ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Ple-miška rodbina Dienersberg), toda glavni referenci, knjigi status animarum ormoške župnije, ga v Ormožu ne navajata (Ormož, status animarum 1860–1885, 1889–1913). Žal iz tega časa ni ohranjen status animarum za župnijo Sv. Bolfenk na Kogu.

³⁴⁸ Iz zasebnega življenja je Geršak omenil le prihod v Ormož ter smrt žene in hčerke: »»Dne 2. septembra 1871 selil sem se iz Ptuj v Ormož. Bil je krasen, solnčen jesenski dan! Bili smo trije: moja ljuba ženka Marjeta in moj angeljček Olga. /.../ Obe sta me zapustili leta 1895., ko je listje padalo: moja Olgica je šla prva, štiri dni za njo pa njena mati.« (Geršak, Ormoški spomini, str. 9).

Kako dobro se je baron Dienersperg razumel z ženo, je težko soditi. Nad svojim zakonom v spominih ni potožil, zavedajoč se, da so namenjeni potomcem. Glede na piščevo siceršnje skopo dodeljevanje pridevkov ne gre prezreti, da je »moja srčno ljubljena soproga« njegov daleč najbolj laskav naziv za kakšno osebo, »sreča in zadovoljstvo«, v kateri je živel z njo, pa naj bi prevladovala nad hudimi skrbmi in žalostjo, katerih vir je bil drugje, zunaj družine. Zdi se, da sta zakonca živela predvsem za svoje otroke in Charlottino hčerko iz prvega zakona. Kamor so se napotili otroci – na Dunaj, v Gradec, Ormož –, sta šla namreč z njimi ali za njimi tudi onadva. Pri tem pa se postavlja vprašanje, koliko svobode sta jim puščala in ali nista bila morda preveč zaščitniška. Odgovorov na vprašanji v zapuščini Antona Aleksa ni najti, misliti pa daje zlasti življenjska zgodba sina Ferdinanda (1850–1905), zadnjega moškega potomca Dienerspergovega rodu, s katerim je rodbina po moški strani ugasnila. Ga je pri 17-ih iz gimnazije privedlo v vojsko nagnjenje do častniškega poklica ali morda želja staršev? Je šlo bolj za ambicije očeta Antona Aleksa, da sin popravi precej klavrn vtis, ki sta ga naredila on sam in brat Janez Nepomuk kot dotlej zadnja Dienersperga-častnika? Glede na to, da je imel Ferdinand zagotovljeno stričevo zapuščino in bil mestni otrok, bi si lahko izbral kakršen koli poklic. Poleg tega mu v vojski sprva ni šlo najbolje. Prvih šest let je prostovoljno služil kot nižji topničar, po končanem dveletnem šolanju na topniški kadetnici na Dunaju pa so ga vseeno spoznali kot »neprimernega«. A četudi za častniški poklic ni bil nadpovprečno nadarjen in v 37 letih vojaške službe ni prišel dlje kot do majorja, kaže poznejša karakteristika na predanost in veselje do poklica, ki ga je opravljal.³⁴⁹

Anton Aleks žal ni pustil nobenih pričevanj o svoji družini po rojstvu otrok in o svojem siceršnjem početju po letu 1853, ko ga je sredi hudih skrbi nepričakovano osrečila bratova zapuščina. Ni znano, ali se je kje udeleževal kot društvenik ali celo kaj objavil. Kako je preživel dolge dneve »brezdelja« od svojega 33. do 69. leta, priča le mapa zapisov, risb, skic, zemljevidov, drobnih tiskov, načrtov in drugega raztresenega gradiva v Zgodovinskem arhivu na Ptuju, kamor je prišla med obema svetovnima vojnoma iz nekdanjega Koflerjevega doma na Kogu nad Ormožem, najverjetneje skupaj z zvezkom spominov obeh Dienerspergov.³⁵⁰ Nemogoče je ugotoviti, koliko se je porazgubilo, preden so Brezniki, novi lastniki Koflerjevine, mapo in spomine izročili ptujskemu mestnemu muzeju, a tudi iz ohranjenega gradiva je mogoče s precejšnjo gotovostjo sklepati o konjičkih »brezposelnega« barona. Anton Aleks se je

Nagrobnik Karoline (Charlotte) in Antona Aleksa baronov Dienersperg na ormoškem pokopališču
(foto: B. Golec, marec 2011)

zanimal za zgodovino, zlasti vojaško, se zabaval s tehniko, hkrati pa je z risanjem in pesnjenjem dajal duška svojim umetniškim hotenjem. Malo stvari je datiranih, med temi njegova slika Dobrne in mladostni prerisi umetniških risb (1836–1838) in zbirka avtorskih nemških pesmi z letnico 1883.³⁵¹ V liričnih, deloma osebnih izpovednih pesnitvah je povedal marsikaj o sebi in razmišljanjih šestdesetletnika. Pisal je o mladosti in bremenih starosti, o ljubezni in minulih časih, o naravi, ženinem grobu, bližajoči se smrti, svoji osamljenosti in zapuščenosti. Vedrine je v njegovih verzih zelo malo in še ta je ujeta v melanholijo. Za večno življenje in za Boga, ki ga je njegov oče Franc Ksaver v spominih vsaj omenil in s prošnjo Stvarniku svoje spomine tudi sklenil (str. 77 in 88), ni pustil Anton Aleks priprtih vrat niti v najintimnejših izpovedih. Nasprotno, v pesmi Smrt pred smrtjo (*Tod vor dem Tode*) pričakuje le pogreznitev v večno praznino (*in ewige Leere*), pesem o mladosti in starosti pa sklene v vzklikom tolažniku življenja – vinu. Tudi sklepni verzi v zadnji, 51. pesmi Pomlad in zima niso niti malo optimistični: »Zdaj kot star človek gledam skozi očala, majem z glavo v žalostnih mislih,

³⁴⁹ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

³⁵⁰ ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg.

³⁵¹ ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg, »Gedichte verfaßt von Anton Frh. Dienersberg 1883«.

obdan s tišino pokopališča kličem: kmalu zazibljem se smrti naproti.«³⁵²

Z ostarelim baronom, ki je težko prenašal bremena svoje sicer sploh ne visoke starosti, je prišla na Kog tudi zbirka družinskih portretov Dienerspergov in drugih z družino povezanih oseb, danes večidel shranjena v ustreznih ustanovah v Ljubljani. Glede na premoženje prednikov že močno obubožani in »nekoristni« baron se je, kot kaže, oklepel portretov – edinega vidnega dokaza nekdanje veljave Dienerspergovega rodu. Iz njegove zapuščine je v Kofler-Breznikovem domu na Kogu zelo verjetno izviralo tudi precej danes pogrešane hišne opreme in nakita ter bogata knjižnica, stvari, ki jih pomni družinsko izročilo Breznikovih.³⁵³

Glede na to, da je Anton Aleks o svojem življenju zapustil zavestno ustvarjene zapise, ni odveč nekaj besed o rabi jezikov v njegovi družini. Njegov prvi jezik je bila seveda nemščina, drugi pa v otroštvu naučena slovenščina, ki jo je lahko v slovenskem in jezikovno mešanem okolju koristno uporabljal vse življenje. Kot smo videli, je po besedah častniške karakteristike iz druge polovice 40. let znal poleg nemščine nekoliko italijansko in »kranjsko«. ³⁵⁴ Slovenščine sicer gotovo ni obvladal tako dobro kot njegov oče Franc Ksaver, ki se je med drugim šolal na Kranjskem in je razen med petletnim študijem v Gradcu in zadnjih enajst let življenja vseskozi živel na slovenskih tleh. Pomenljivo je, da je njegov vnuk Ferdinand, edini sin Antona Aleksa, čeravno ni nikoli živel na Slovenskem, ob dobrem znanju nemščine govoril za službene potrebe zadovoljivo slovensko in češko ter za silo madžarsko. ³⁵⁵ Obeh slovanskih jezikov bi se lahko naučil ali vsaj začel učiti v domači hiši, od svoje moravske matere in spodnještajerskega očeta. Zanimivo sliko rabe jezikov srečamo pri Ferdinandovi polsestri v Geršakovem domu v Ormožu, trdnjavi tamkajšnjega slovenstva, ³⁵⁶ v kateri sta sobivala dva občevalna jezika, slovenski in nemški. ³⁵⁷ Manjšo veljavo pa je imela slovenščina pri Koflerjevih na Kogu, kjer je Anton Aleks

s hčerko, zetom in vnukom preživel največji del svojega zadnjega življenjskega obdobja. ³⁵⁸

Epilog spominov in rodu baronov Dienersperg

Za tistim mestom v knjigi spominov, kjer je zadnji na Slovenskem živeči baron Dienersperg in hkrati predzadnji moški svojega rodu odložil pero (str. 104), je vsaj 19 let ostajala praznina. Anton Aleks svoje zgodbe ni povedal do konca in o nadaljnjih treh desetletjih njegovega življenja ni napisane niti vrstice. Po 2. januarju 1908 pa je na Kogu roka njegovega zeta Ludvika Koflerja st. (1843–1914) zapisala na naslednji strani 105 te skromne besede:

»Ferdinand državni baron Dienersperg, sin Antona in Charlotte, državne baronice Dienersperg, rojen 7. januarja 1850, c. in kr. topniški major, je umrl 15. decembra 1905 v Budimpešti, v garnizijski bolnišnici št. 16.

Njegova sestra Marija Antonija, rojena državna baronica Dienersperg, se je po končanem dunajskem konservatoriju 19. marca 1876 omožila s posestnikom Ludvikom (Ludwig) Koflerjem in umrla na svojem posestvu na Kogu v okraju Ormož 2. januarja 1908 ter počiva na pokopališču pri sv. Bolfenku. Rodila se je 12. januarja 1855 v Gradcu.«

Ni izključeno, da sta bila med stranema 104 in 105, ki sta dobili paginacijo šele pozneje, iztrgana dva lista. Zdi se namreč, da so za šivano vezavo njuni ostanki, poleg tega pa na strani 104 manjka zadnja črka v podpisu Vladimirja Wresnika, dečka z začetka naše pripovedi. Mor-da je pisanja še ne najbolj večči Vlado prenesel manjajočo črko -k na naslednjo stran, ki jo danes pogrešamo. Če sta bila med koncem Dienerspergovih spominov in Koflerjevim pripisom prvotno res še dva lista, je nenavdno, da bi ju Jožef Breznik ali ptujski muzealci odstranili. Odgovor je enak kot za zadnjih približno dvanajst iztrganih listov: ker so bili počekani z otroško pisavo. Z istim tintnim svinčnikom, s katerim se je podpisal, je mali Vlado Breznik deloma počekal tudi stran 105 s Koflerjevim sklepnim zapisom, vendar očitno manj kot prejšnje štiri, ki so bile po vsej verjetnosti (skoraj) prazne. Težko je verjeti, da bi Ludvik Kofler st. na njih

³⁵² »Nun luppe ich als alter Mann durch die Brille und schüttle mein Haupt in trüben Gedanken in der mich umgebenden Friedhofstille, und rufe: Werde bald dem Tode entgegenwanken.«

³⁵³ Golec, »Der Hudič is hier zu Hause«, str. 70.

³⁵⁴ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 70, 8. IR/1845, 1846, 1847.

³⁵⁵ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

³⁵⁶ Dr. Ivan Geršak je med drugim ustanovil (1876) in od ustanovitve tudi načeloval Ormoški posojilnici in jo privedel od samo nemškega k samo slovenskemu uradovanju. Njen poslopje, prej last njegove žene, je postalo središče slovenskega narodnega življenja v Ormožu zlasti v letih 1884–99 (Pirjevec, Geršak Ivan, str. 211).

³⁵⁷ Popis prebivalstva 31. decembra 1880 ponuja takšno sliko o občevalnem jeziku članov Geršakove družine: pri očetu Ivanu, 11-letni hčerki Olgi in obeh služkinjah je navedena slovenščina, pri materi in 6-letnem sinu Milanu nemščina, pol leta stari Oskar pa še ne govori (ZAP, ZAP 8/1.1, Mestna občina Ormož – knjige, št. 81, Popis prebivalcev Ormož 1880).

³⁵⁸ Vse kaže, da so bili Koflerjevi edina nemško govoreča družina na Kogu. Ob ljudskem štetju leta 1880 jih očitno ni bilo tam, saj so se vsi domači prebivalci izrekli za slovenski občevalni jezik. Leta 1890 – po smrti Antona Aleksa barona Dienersperga – sta po rezultatih štetja izpričani na Kogu le dve osebi z nemškim občevalnim jezikom, ker je bil prejkone odsoten 14-letni Ludvik Kofler ml., tedaj najbrž v šoli, leta 1900 so bili nemško govoreči trije Kogovci, po štetju leta 1910 – po Antonijini smrti – pa spet samo dva. Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 70.

zelo natanko opisal preostanek življenjske poti Antona Aleka barona Dienersperga. Bolj verjetno je na zadnji ali dveh zadnjih od skupno štirih strani navedel samo osnovne podatke o preselitvi zakoncev Dienersperg na slovensko Štajersko ter o njuni smrti v Ormožu v letih 1882 in 1889. Tako postane logično, zakaj je na strani 105 opisal samo usodo njunih dveh otrok.

Nikoli ne bomo izvedeli, zakaj je Ludvik Kofler st. pri tem zamolčal dva genealoška podatka: da se je namreč zadnji baron Dienersperg, major Ferdinand, tik pred smrtjo poročil in da je imela njegova sestra Antonija sina Ludvika Koflerja ml. Zdi se, kot da je pisec teh vrstic sledil dotedanjim smernicam pripovedi, tj. pisati (samo) o Dienerspergih. Končal je torej z zadnjim Dienerspergom in dodal še kratek biogram njegove sestre kot zadnje ženske potomke, rojene s tem priimkom. Več kot toliko mu ni kazalo povedati. Sproge zadnjega barona Ferdinanda najbrž nihče od Koflerjev nikoli ni videl, morda so si z njo izmenjali le kakšno pismo, zadnji izrastek Dienerspergovega rodu, Ludvik Kofler ml., pa je bil družini vse prej kot v ponos in je v 38. letu na Kogu samski preminil za vodenico 12. februarja 1914. Oče Ludvik st. mu je sledil na skromno vaško pokopališče pri sv. Bolfenku še isto leto, umrl 20. decembra v starosti 71 let.³⁵⁹ Zadnji zapis v Dienerspergovi knjigi spominov, ki seže do smrti Antonije Kofler v začetku leta 1908, je torej nastal najpozneje pozno jeseni 1914, bolj verjetno pa je treba njegov nastanek pomakniti bliže Antonijini smrti, še v leto 1908 ali okvirno v čas okoli 1910.

V tem zadnjem zapisu je dragocen podatek, da je Antonija na Dunaju absolvirala konzervatorij, kar pojasnjuje, zakaj so v tistih letih živeli na Dunaju tudi njeni starši; drugih novih podatkov ni. In česa zadnji zapis v knjigi ni povedal? Prvič tega, da so Dienerspergi (zdaj Dienersbergi) s smrtjo majorja Ferdinanda po moški strani izumrli, kar je s prav temi besedami zabeležila izdaja Gothinega genealoškega priročnika o baronskih družinah iz leta 1911.³⁶⁰ Ferdinandu, ki je 15. decembra 1905 preminil v garnizonski bolnišnici v Budimpešti, se je življenje izteklo naravnost dramatično. Ko se je pri 55-ih nameraval poročiti, se ga je poleti 1905 na Ogrskem, kjer je tedaj služboval že trinajsto leto, na strelišču polotila bolezen, nato pa ga je med bolezenskim dopustom zadela še možganska kap.³⁶¹ Zakonsko zvezo s 23 let mlajšo Marie Mathilde Epstein, rojeno v Vézspremu, je sklenil vsega nekaj ur pred smrtjo v vojaški bolnišnici, v poročno matično knjigo pa se zaradi paraliziranosti desne polovice telesa niti ni več mogel sam

podpisati.³⁶² Ferdinand, ki na začetku svoje vojaške poti ni bil najbolj uspešen kadet, je s svojim trdnim značajem, vedro naravo, mirnim temperamentom, odločnostjo, vztrajnostjo in sposobnostmi postopoma napredoval po častniški lestvici in se izkazal kot zelo dober v vlogi poveljnika baterije, inštruktorja mladih ter štabnega oficirja. Častniška karakteristika ga poleg tega označuje kot poslušnega in odkritega do nadrejenih, družabnega in priljubljenega med tovariši ter prijaznega in primerno odločnega v odnosu do podrejenih, ki so mu zaupali in bili nanj navezani, on pa je skrbel za njihovo dobro in pozitivno vplival na »duha« podrejenih. Dober jezdec in strelec, visok, telesno zelo krepak in zdrav je v očeh nadrejenih veljal kot primeren za vse službe tako v miru kot v vojni, a se v skoraj štirih desetletjih vojaške službe ni imel priložnosti soočiti s sovražnikom.³⁶³ Baron Ferdinand, »zgled avstrijskega mirnodobnega častnika«, ki se je sredi petdesetih zdel na vrhuncu svojih moči, je kot zadnji svojega rodu želel končno izpolniti še obveznost do Dienerspergove rodbine in ji dati naslednika, pri tem pa je le malo pred ciljem omagal.

Zelo drugačen je bil njegov nečak Ludvik Kofler ml. s Koga pri Ormožu, edini vnuk Antona Aleka. Kaj natanko je neporočeni Ludvik počel in koliko je k njegovi bolezni in prezgodnji smrti prispeval alkohol, ne vemo, toda alkoholizem je glede na druga znana dejstva več kot verjeten. Kofler ml. je veljal za razsipneža, imel neurejeno življenje in je zato dvakrat dobil sodno imenovanega skrbnika. Še za materinega življenja, preden je po njeni smrti (1908) podedoval celotno Koflerjevino, mu je mariborsko okrožno sodišče leta 1907, staremu 31 let, prvič določilo skrbnika zaradi razsipništva. Skrbništvo je bilo čez tri leta sicer odpravljeno, nato po treh letih iz enakega razloga spet uvedeno – s prepovedjo obremenitve in odtujitve posesti –, in šest tednov pred Ludvikovo smrtjo (1914) ponovno izbrisano iz zemljiške knjige. Dve leti prej je Ludvik vse svoje premoženje z oporoko volil okrajnemu zdravniku dr. Jožefu Špešiču in svojemu očetu zagotovil dosmrtno oskrbo. Za Koflerji ni danes na kogovskem pokopališču nobenega pomnika več, njihova domačija in posest pa sta leta 1915 iz rok zdravnika Špešiča s prodajo prešli na Breznike.³⁶⁴

Mali Vlado Breznik z začetka naše pripovedi, tedaj še Wresnik, je dokumentirano zadnji »avtor« knjige Di-

³⁵⁹ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 68.

³⁶⁰ Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser 61 (1911), str. 155.

³⁶¹ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

³⁶² Mikrofili mlrlške in poročne matične knjige v mestnem arhivu v Budimpešti: BFL, XV.20 Mikrofilmvár; XXXIII.1.a/Állami anyakönyvek/A627 (kötet 1805. pag. 360); prav tam, A592 (kötet 1580, S. 348). Podatka o kraju in času poroke in smrti prim. tudi po: Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser 61 (1911), str. 155; ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. VIII, Dienersperg.

³⁶³ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, No. 216.

³⁶⁴ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 69.

enerspergovih genealoško-biografskih skic in spominov. Knjiga je, kot smo videli, med njegovim šolanjem ali bolj verjetno že med študijem medicine prišla s Koga na Ptuj v knjižnico tamkajšnjega Muzejskega društva. Kdo ve, ali se je odrasli dr. Breznik sploh še spominjal svojih otroških pisnih vaj na njenih straneh. Skoraj gotovo pa knjige nista nikoli videli, kaj šele prebirali, dve sorodnici Koflerjev iz Dienerspergovega rodu, zadnji potomki prvega pisca Franca Ksaverja, ki sta brez potomcev umrli v Gradcu prav v času, ko so knjigo vzeli v zaščito ptujski muzealci. Njegova vnukinja Ida Eminger, leta 1864 v Trstu rojena hči Marije Ivane Garbich roj. baronice Dienersperg (1824–1890), je leta 1929 premnila kot vdova po pozno plemenitenem odvetniku,³⁶⁵ grofica Eugenie Hermine Hoyos, piščeva pravnukinja in edina vnukinja njegove najstarejše hčerke Kajetane grofice Hoyos (1815–1892), rojena leta 1860 na Dunaju, pa se je od tega sveta kot neporočena poslovila leta 1936, potem ko se je v štajerski prestolnici naselila po več desetletjih življenja v Londonu.³⁶⁶ Baron Franc Ksaver, prvi pisec naše knjige, je torej še imel pravnuka Koflerja in pravnukinjo grofico Hoyos, s katerima je njegov rod izumrl. Neuresničeni samomor z ustrelnitvijo, ki ga ta »celjski Werther« na začetku 19. stoletja ni storil, je za kakšnih 130 let podaljšal življenje njegovega pokolenja. To je ugasnilo ravno v času, ko je knjiga spominov na vso srečo pristala »ad acta (archivi)«. ³⁶⁷

Po izbrskanju spominov dveh generacij Dienerspergov v ptujskem arhivu (2008) je knjiga lahko spet zaživila in obudila spomin na usode baronov in baronic, skoraj po naključju potomcev kranjskega polihistorja iz 17. stoletja. Janez Vajkard Valvasor je imel v vsej zgodbi povsem obrobno vlogo, za prvega pisca Franca Ksaverja predvsem kot referenca pri vključevanju »mitskih« začetkov rodu švabskih vitezov Dienerjev v pomemben dogodek obče zgodovine davnega leta 1278. Pisca knjige, polihistorjeva prapravnuk in prapravnuk barona Dienersperga s Celjskega se za svojega prednika nista posebej zanimala. Predmet prvega dela, genealoško-biografskega orisa rodbine Dienerjev, je namreč rodbina sama, v svojih osebnih spominih pa sta se oče in sin osredotočala na stvari, ki so ju še v poznih letih najbolj težile. V ospredje naše obravnave sta zato stopili njuna samopercepcija in doživljanje sveta okoli sebe. Čeprav pri opisovanju nista bila v enaki meri osebna, sta vendarle oba razkrila bistvo problemov – medosebne odnose v družini in še posebej dve ne docela razčiščeni medgeneracijski razmerji med sinovoma in očetoma. Denimo, da sta s tem izpolnila enega svojih poslanstev.

Viri in literatura

Viri

Arhiv Republike Slovenije (= ARS):

- AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko: C 35, C 563.
- AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani: šk. 39, 92.
- AS 1075, Zbirka rodovnikov: št. 52.

Budapest Főváros Levéltára (= Arhiv mesta Budimpešta = BFL):

- XV.20 Mikrofilmtár (= Zbirka mikrofilmov): XXXIII.1.a/Állami anyakönyvek (= Matična knjiga)/A592, A627.

Diözesanarchiv Graz-Seckau (= DAG):

Altmatriken:

- Graz-Münzgraben: Sterbebuch V 1866–1894.
- Matriken-Zweitschriften:
- Graz – Herz Jesu: Trauungen 1914; Sterbefälle 1929.
- Graz – Hl. Blut: Sterbefälle 1845, 1846, 1866, 1868.
- Graz – Maria Himmelfahrt: Trauungen 1847; Sterbefälle 1836.
- Graz – Münzgraben: Taufen 1855.
- Graz – St. Andrä: Trauungen 1843; Sterbefälle 1853.
- Graz – St. Leonhard: Taufen 1877, Trauungen 1868.

³⁶⁵ Gl. op. 319. – *Ida je do leta 1898 živela v Celju, od koder se je leta 1898 z odvetnikom dr. Emmanuelom Emingerjem in njegovo ženo, očitno kot njuna gospodinjska pomočnica, preselila v Gradec, kjer je 16 let pozneje, 28. aprila 1914, pri petdesetih postala Emingerjeva druga žena (STAG, MPG, Meldekartei 1892–1925, Knr. 313, Garbich Ida; Knr. 159, Eminger Emmanuel; DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Herz Jesu, Trauungen 1914, No. 54). Dr. Eminger, svetnik višjega deželnega sodišča in dvorni svetnik, je bil malo pred zlomom monarhije sredi leta 1917 povzdignjen v plemiški stan z naslovom »Edler von Reeming«, izpeljanim iz njegovega priimka (Frank-Döfering, Adelslexikon, str. 288). Ida je kot vdova umrla 27. januarja 1929 v Gradcu (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz – Herz Jesu, Sterbefälle 1929, pag. 289).*

³⁶⁶ *Neporočeno grofico Hoyos navajajo Gothini genealoški priročniki od leta 1901 do 1931 kot živečo v Londonu in leta 1937 v Gradcu, kjer je dejansko leto pred tem umrla, kar navaja priročnik iz leta 1939 (Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser 74 (1901), str. 377; 82 (1909), str. 404; 89 (1916), str. 437; 104 (1931), str. 241; 110 (1937), str. 185; 112 (1939), str. 233. O njeni smrti 15. novembra 1936: STAG, Sterbe-Protokoll, 1936 November 1936, No. 140.*

³⁶⁷ *Valvasorjevo potomstvo se do današnjih dni nadaljuje po dveh ženskih vejah, ki izvirata od sester Franca Ksaverja – Barbare por. pl. Gadolla (1772–1841) in Terezije por. pl. Resingen (1776–1849). Danes živi po svetu (nihče več v Sloveniji) okoli sto polihistorjevih potomcev, ki imajo vsi skupnega prednika Franca Ksaverja Avgušтина barona Dienersperga (1743, Ponikva – 1814, Zgornji Lanovž), Valvasorjevega pravnuka s »Slomškove« Ponikve. Vsi danes živeči potomci izvirajo iz ene ali druge osebe, ki sta sredi 19. stoletja skoraj hkrati zasnovali družino. Prva je Franc vitez Gadolla (1797, Blagovna – 1866, Gradec), druga pa njegova mrzla nečakinja Angela Pauer por. Sterger (1826, Velenje – 1869, Sv. Ana*

pri Borlu). O tem v skorajšnji objavi: Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo – 2. del (Zgodovinski časopis 65 (2011), št. 3–4).

Moravský zemský archiv v Brně (= MZA):

E 67, Sbírka matrik: Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika narozených sv. XVI, matrika oddaných sv. VI, matrika narozených pro Staré Hory sv. BO II.

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava (= MZA SOA Jihlava):

– Farní úřad u sv. Jakuba Jihlava: i. č. 54.
– Sbírka dokladů k matrikám okresu Jihlava: nezpracováno (neurejeno gradivo).

Nadžkofijski arhiv Maribor (= NŠAM):

Matične knjige:

– Celje-sv. Danijel: R 1773–1784, R 1794–1801, R 1801–1817, R 1818–1840, P 1804–1826, P 1826–1845, M 1784–1807, M 1808–1834, M 1851–1862, M 1886–1894.
– Dobrna: R 1783–1830, P 1830–1856, R 1830–1848, M 1771–1830.
– Maribor-sv. Janez Krstnik: M 1762–1857.
– Nova Cerkev: M 1784–1833.
– Ptuj-proštija: P 1866–1888
– Sevnica: R 1727–1765, M 1742–1782.
– Sv. Bolfenk na Kogu: R 1856–1895
– Šentjur pri Celju: R 1785–1805, P 1785–1835, M 1785–1836, M 1837–1864.
– Šmartno v Rožni dolini: M 1760–1784, M 1784–1826.
– Vojnik: R 1737–1770.
Prepisi matičnih knjig:
– Ormož, R 1870–1899
Zapisniki duš:
– 0016 Celje-sv. Danijel: K 01.
– 0030 Dobrna, K 01.
– 0117 Nova Cerkev: K 10.

Narodna galerija, Ljubljana:

– inv. št. NG S 888, NG S 905–907, NG S 909, NG S 910, NG S 962, NG S 965.

Narodni muzej Slovenije:

– Inventarna knjiga Deželnega muzeja za Kranjsko, zv. 2.
– inv. št. 15855, 17796, 17797.

Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv (= ÖStA, KA):

– Conduite-Listen: K 70, K 548.
– Grundbuchblätter: K 735.
– Pensionsprotokoll: Band III.
Qualifikationslisten: K 451.

Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= ÖStA, HHStA):

– Oberstkämmereramnt: Indices.

Stadtarchiv Graz (= STAG):

– Meldearchiv der Polizeidirektion Graz = MPG):
Meldebücher 1876–1891: D, H; Meldekartei 1892–1925: Knr. 195, 313.
– Sterbeprotokoll, November 1936.
– Volkszählung 1880: T–Z.
– Volkszählung 1890: Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, IV. Band.

Steiermärkisches Landesarchiv, Graz (= StLA):

– A. Dienersperg: K 1–2.
– Handschriften, Gruppe 2: Hss. 240 (1124) 282 (1192), 911.
– Steiermärkische Landtafel: LT I, Einlagenbuch 3, 5; LT II, Hauptbuch 1, 2, 3, 7, 8, 10, 11, 29; Urkundenbuch Tom 141, 165, 199.

Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso:

– Liber baptizatorum I, Liber baptizatorum II, Liber defunctorum II.

Universitätsbibliothek Graz (= UBG):

– Ms. 58–2, 58–3.

Upravna enota Ormož:

– MKU Ormož 1862–1919.

Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog:

– MKR Kog 1896–1920.

Zgodovinski arhiv Celje (= ZAC):

– ZAC 845, I. gimnazija v Celju: fasc. 1.
– ZAC 868, Glavna, deška in dekliška osnovna šola Celje: fasc. 2.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (= ZAL):

LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka: šk. VIII.

Zgodovinski arhiv na Ptuju (= ZAP):

– ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva: šk. 52.
– ZAP 70, Rokopisna zbirka: R-45.

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje (= ZRC SAZU, ISN):

– Göthova topografija: št. 286.1.

Župnijski urad Ormož (= ŽU Ormož):

– status animarum 1860–1885; status animarum 1889–1913.

Elektronski viri

http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Wickenburg,_Matthias_Graf_von

http://www.napoleon-online.de/AU_Generale/html/werneck.html
http://www.napoleonseries.org/military/organization/Austria/ArmyStudy/c_AustrianArmyInner.html
<http://www.zjihlavy.cz/zcl-papirna-v-jihlave>
http://193.95.242.215/fotografije/Rokopisne%20zbirke/SI-ZAP_00070-R-45

Literatura

Adressbuch der Landeshauptstadt Graz und Geschäfts-Handbuch für Steiermark. Graz : A. Leykam's Erben, 1862.

Adreß und Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Graz. Graz : Leykam's Erben, 1867.

Amon von Treuenfest, Gustav: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47.* Wien : Verlag des Regimentes, 1882.

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz, Band 4, 1711–1765.* Graz : Akademische Druck- und Verlagsanstalt (Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz 6/4), 2002.

Brandstetter, Bruno: *Burgen und Schlösser meiner Vorfahren in mütterlicher Linie und deren Verwandten in Steiermark, Kärnten und Krain. Chronik einer Grossfamilie.* Manuskript. Graz, 1988 (Steiermärkische Landesbibliothek).

Curk, Jože: *Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850* (Viri 1). Maribor : Pokrajinski arhiv, 1985.

Črnič, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965.* Ljubljana : Maturanti Klasične gimnazije (1951–1958), 1999.

Dodič, Milan: Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971. V: Sever, Jože (ur.): *225 let novomeške gimnazije.* Novo mesto : Gimnazija, 1971, str. 397–476.

Dodič, Milan: Dvesto petindvajset let novomeške gimnazije. V: Sever, Jože (ur.): *225 let novomeške gimnazije.* Novo mesto : Gimnazija, 1971, str. 7–396.

Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 1. Band. A–E. Schloss Senftenegg : Selbstverlag, 1967; 2. Band. F–J. Schloss Senftenegg : Selbstverlag, 1970; 4. Band. O–Sh. Schloss Senftenegg : Selbstverlag, 1973.*

Frank-Döfering, Peter: *Adels Lexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918.* Wien : Herder & Co., 1999.

Geršak, Ivan: *Ormoški spomini. Ob petindvajsetletnici Ormoške posojilnice in ob tridesetletnici svojega*

beležništva v Ormožu. Ljubljana : Ormoška posojilnica, 1902.

Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Leopold II., König der Belgier Nr. 27 von dessen Errichtung 1682 bis 1882. Wien : Verlag des Regimentes, 1882.

Goethe, Johann Wolfgang: *Die Leiden des jungen Werther.* 20. Auflage. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004.

Golec, Boris: »Der Hudič ist hier zu Hause« – med uboštvo, glasbo, portreti neznanih prednikov, shizofrenijo in evtanazijo. Usode zadnjih Valvasorjevih potomcev na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja in njihova kulturno-umetnostna zapuščina. *Zgodovina za vse* XVII (2010), str. 51–100.

Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis* 61 (2007), str. 303–364.

Golec, Boris: Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni – 1. del. *Zgodovinski časopis* 62 (2008), str. 351–383.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser. Gotha : Justus Perthes, 12 (1862), 14 (1864), 36 (1886), 39 (1889), 41 (1891), 43 (1893), 47 (1897), 49 (1899), 61 (1911).

Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser. Gotha : Justus Perthes: 74 (1901), 75 (1902), 80 (1907), 82 (1909), 89 (1916), 104 (1931), 110 (1937), 112 (1939).

Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das Jahr 1879, 1880, 1882. Graz : Gutenberg, 1879, 1880, 1882.

Grobelnik, Ivan: Nastanek in razvoj zdravilišča Dobrna. V: *Celjski zbornik* 1959. Celje : Svet za prosveto in kulturo okraja, 1959, str. 107–118.

Handbuch des Herzogthumes Steiermark für das Jahr 1844, 1845, 1846, 1847, 1848. Gratz : Andreas Leykam'sche Erben, 1845.

Handbuch des Herzogthumes Steiermark für das Jahr 1848. Gratz : Andreas Leykam'sche Erben, 1848.

Handbuch von Steiermark für das Jahr 1855. Graz : A. Leykam's Erben, 1855.

Hueck, Walter v.: *Adelslexikon. Band II. Boo–Don* (Genealogisches Handbuch des Adels, Band 58 der Gesamtreihe). Limburg an der Lahn : C. A. Starke Verlag, 1974.

Krones, Franz Xavier: *Geschichte der Karl Franzens-Universität in Graz.* Graz : Verlag der Karl Franzens-Universität, 1886.

Kuret, Niko: *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1811) in Georga Götha (1842). Prvi del. 2. snopič* (Gradivo

- za narodopisje Slovencev 3). Ljubljana : SAZU, Razred za filološke in literarne vede, 1987.
- Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger nebst Handels- und Gewerbe-Adreßbuch für die k. k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien und Umgebung.* Wien : Alfred Hölder: 12 (1874), 14 (1876), 16 (1878), 41 (1899).
- Lukács, Ladislaus:** *Catalogus generalis: seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1551-1773). Pars I A-H, Pars II I-Q, Pars III R-Z.* Romae : Institutum historicum, 1988.
- Lukman, Franc Ksaver:** Gmeiner Franc, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham – Lužar.* Ljubljana : Zadrúžna gospodarska banka, 1925–1932, str. 223–224.
- Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes.* Wien : k. k. Hof- und Staats-Druckerei: 1820, 1838, 1836, 1837, 1839, 1840, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848.
- Mlinarič, Jože:** *Stiška opatija 1136–1784.* Novo mesto : Dolenjska založba, 1995.
- Neues Adreßbuch und Geschäfts-Handbuch für die Landeshauptstadt Graz.* Graz : Actiengesellschaft »Leykam = Josefthal«, 1871.
- Orožen, Ignac:** *Celska kronika.* V Celi [Celje]: Julius Jeretin, 1854.
- Orožen, Ignaz:** *Das Dekanat Neukirchen etc. (Das Bisthum und die Diözese Lavant. VIII. Theil).* Marburg : Selbstverlag, 1893.
- Orožen, Janko:** *Donesek k zgodovini Dobrne.* V: *Celjski zbornik 1960.* Celje : Svet za kulturo okraja, 1960, str. 280–291.
- Orožen, Janko:** *Posestna in gradbena zgodovina Celja.* Celje : Ljudski odbor občine Celje, 1957.
- Orožen, Janko:** *Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848.* Celje : Kulturna skupnost 1971.
- Orožen, Janko:** *Zgodovina Celja in okolice. II. del. (1849–1941).* Celje : Kulturna skupnost, 1974.
- Ožinger, Anton:** *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774. 2. zvezek. Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–.* Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije etc., 1991.
- Personalstand der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Steyermark im Jahre 1822.* Grätz : Andreas Leykam, 1822.
- Pirchegger, Hans:** *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte.* München : R. Oldenbourg, 1962.
- Pirjevec, Avgust:** Geršak Ivan, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga Abraham – Lužar.* Ljubljana : Zadrúžna gospodarska banka, 1925–1932, str. 210–211.
- Pokorn, Frančišek:** *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788.* Ljubljana : Knezo-škofijski ordinariat, 1908.
- Puff, Rudolf Gustav:** *Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte. I. Band.* Gratz : Andr. Leykam'sche Erben, 1847.
- Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee.* Wien : C. Graffer und Comp. XV (1804), XVI (1805), XVII (1806), XVIII (1807), XIX (1808), XX (1810).
- Schematismus des Herzogtums Steyermark auf das Jahr 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843.* Grätz : Andreas Leykam.
- Schematismus für Steyermark auf das Jahr 1794.* Graz : Widmanstätten, 1794.
- Schematismus für Steyermark, Kaernten und Krain auf das gemeine Jahr 1789.* Graz : Widmanstätten, 1789.
- Schematismus für Steyermark und Kärnten für/ auf das Jahr 1817, 1818, 1819, 1820, 1823, 1826.* Grätz : Andreas Leykam.
- Schillinger, Christa:** *Die Familie Gadolla. V: Ehrlich, Egon: Josef Ritter von Gadolla. Ein österreichisches Offiziersleben in der k. u. k. Armee, im Bundesheer und der Wehrmacht. 2. verbesserte und erweiterte Auflage.* Wien : Bundesministerium für Landesverteidigung, 2000.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig:** *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz.* Graz : Lydia Schiviz von Schivizhoffen geb. Haas von Bingen, 1909.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig:** *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain.* Görz : Selbstverlag, 1905.
- Schlossar, Anton (ur.):** *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen von seinen Aufenthalte im Kurorte Rohitsch=Sauerbrunn und über seine Reisen in Untersteiermark aus den Jahren 1810, 1811 und 1812.* Graz : Leykam, 1912.
- Schmutz, Carl:** *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. I.–IV. Theil.* Gratz, 1822–1823.
- Smole, Majda:** *Graščine na nekdanjem Kranjskem.* Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Stopar, Ivan:** *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga. Spodnja Savinjska dolina.* Ljubljana : Založba Park Znanstveni tisk, 1992.
- Tangl, Karlmann:** *Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und des Badeortes Neuhaus. Mittheilungen des Historischen Vereins für Steiermark III (1852), str. 160–222.*
- Valvasor, Johann Weichard:** *Die Ehre deß Hertzogthums Crain.* XI. Laybach, 1689.
- Vrhovec, Ivan:** *Zgodovina Novega mesta.* Ljubljana : Matica slovenska, 1891.

Witting, Joh. B.: *Steiermärkischer Adel*. Nürnberg 1919–1921. Ponatis v: *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol* (1. Siebmacher's großes Wappenbuch, Band 28). Neustadt an der Aisch : Bauer & Raspe, 1979.

Wurzbach, Constant: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Dritter Theil*. Wien : Druck und Verlag der typogr.=literar.=artist. Anstalt, 1858.

Žižek, Aleksander: Upravni razvoj Celja v letih 1748–1850. V: Počivavšek, Marija (gl. ur.): *Iz zgodovine Celja 1780–1848* (Odsevi preteklosti 1). Celje : Muzej novejša zgodovine, 1996, str. 9–54.

Zusammenfassung

DIE LEIDEN DES »CILLIER WERTHER«, DIE WELTLICHEN SORGEN SEINES SOHNES UND DER AUFTAKT ZUM UNTERGANG IHRES GESCHLECHTES

Die Memoiren von zwei Nachfahren Valvasors, der Freiherren von Dienersperg aus der Gegend von Celje/Cilli

Die Memoiren von Franz Xaver Freiherr von Dienersperg (1773, Dobrna/Neuhaus – 1846, Graz) und seinem Sohn Anton Alex (1820, Dobrna/Neuhaus – 1889, Ormož/Friedau) sind ein intimes Selbstzeugnis zweier Generationen der Dienersperg/Dienersberg in der Periode von den siebziger Jahren des 18. Jahrhunderts bis zu den fünfziger Jahren des 19. Jahrhunderts. Zur Entdeckung der Memoiren kam es aufgrund der genealogischen Verbindung der beiden Verfasser mit dem berühmten Krainer Polyhistor Johann Weikhard Valvasor (1641–1693), der in der Erzählung jedoch nur eine ganz marginale Rolle spielt. In seinen „genealogisch-biographischen Skizzen“, die gut die Hälfte des Buches ausmachen, hat der erste Verfasser Franz Xaver den Polyhistor nur einmal flüchtig namentlich als seinen Vorfahren erwähnt und sich ansonsten drei Mal auf dessen Werk berufen. Der »historische Teil« der Memoiren, in dem Franz Xaver das Geschlecht der Diener von Dienersperg recht unkritisch behandelt, hat keinen größeren Wert. Der Gegenstand der vorliegenden Abhandlung und Veröffentlichung sind die persönlichen Erinnerungen von Franz Xaver und seinem Sohn. Dem äußeren Anschein nach geht es um das Schicksal einer durchschnittlich wohlhabenden adeligen Familie, die in den dreißiger Jahren des 19. Jahrhunderts aus der Untersteiermark nach Graz übersiedelt und in den Jahren nach der Grundentlastung (1848) aufgrund verfehlter finanzieller Transaktionen sozusagen zu Grunde geht. Doch unter der äußeren Hülle verstecken sich Lebensgeschichten und zwischenmenschliche Beziehungen,

von denen wir sonst nur eine blasse Ahnung hätten. Das Hauptproblem beider Generationen ist die Rolle des dominanten Vaters in einer immer noch patriarchal geordneten Familie. Beim zweiten Verfasser ist das Problem zwar weniger ausgeprägt und steht im Schatten seiner beruflichen Erfolglosigkeit und seiner Existenzängste, doch liegt die Schuld für beides mittelbar bei seinem Vater. Beiden Verfassern gemeinsam ist, dass sie sich gerade wegen ihrer Väter ihre Berufswünsche nicht erfüllen konnten, womit sie in ihrer Generation nicht die Einzigen waren. In den Erinnerungen kehren beide noch in späten Jahren fortwährend zu den Dingen zurück, die sie immer am meisten bedrückt hatten, daher steht ihre Selbstwahrnehmung und ihr Erleben der sie umgebenden Welt im Mittelpunkt der vorliegenden Abhandlung.

Der Vater des ersten Verfassers, Augustin Freiherr von Dienersperg (1742, Ponikva/Ponikl – 1814, Zg. Lanovž/Lahnhof bei Celje/Cilli), von dem alle heute lebenden Nachfahren Valvasors abstammen, war ein familiärer „Absolutist“ der alten Schule. Er klammerte sich an sein mit Mühe erworbenes Vermögen, vier Güter und eine Kuranstalt, und bestimmte alleine über das Schicksal seiner Nächsten. Zwei studierten Söhnen vereitelte er eine Berufskarriere durch ihre Anbindung ans Heim, und er vergällte auch das Privatleben von Franz Xaver bis zu dessen vierzigstem Lebensjahr. *„Ich kam nach Hause als absolvirter Jurist mit 21 Jahren [1794 nach Dobrna/Neuhaus], mußte meinem Vater in der Administration seiner Güter aushelfen, und so verstrich ein Jahr ums andere, und meine schönsten Jugendjahre verlebte ich leider ! im – Nichtsthun !!! So, und auf dieselbe Weise führte ich durch beinahe 9 Jahre mein Leben fort, und zwar bis zum 7ten August 1804, wo ich auf ausdrücklichen Befehl meines erzürnten Vaters das väterliche Haus verlassen mußte.“* Der Vater lehnte nämlich völlig unerwartet die Verbindung seines Sohnes mit der jungen Antonia Freiin von Adelstein (1782, Celje/Cilli – 1845, Graz) ab – seiner späteren Ehefrau, mit der er erst nach 13 Jahren Beziehung vor den Traualtar treten konnte. In den Jahren 1800 bis 1813 durchlebte dieser „Cillier Werther“ zunächst eine Zeit bitterer Streitigkeiten mit seinem Vater, danach lebte er trotz scheinbarer Versöhnung mit dem Vater noch weitere vier Jahre in Unsicherheit. *„Mein Vater von dem Augenblick, als er es erfuhr [die Beziehung mit Antonia], haßte und verfolgte mich auf die grausamste Art. Die Auftritte, die es zwischen ihm und mir gab, sind zu empörend und zu herzzereissend, als daß ich sie zu wiederhollen und niderzuschreiben im Stande wäre.“* Fünf Jahre, von 1804 bis 1809, lebte der dreißigjährige Franz Xaver mittellos und gewissermaßen ohne Dach über dem Kopf auf

den Schlössern seiner beiden Schwestern³⁶⁸ und in einer Mietwohnung in Celje/Cilli, abhängig von Gaben der Verwandten und auch vom Verdienst seiner „Geliebten“. *„Meine Versuche, mich mit dem Vater wieder zu versöhnen, liefen alle fruchtlos, vielmals war ich auf dem Punkt, meinem Leben durch einen wohlangebrachten Schuß ein Ende zu machen.“* Gleichgültig gegenüber allem meldete er sich im Jahr 1808 zur neugegründeten Landwehr und verabschiedete sich im darauf folgenden Frühling vor dem Abmarsch des Bataillons aus Celje/Cilli mit einem rührenden Brief vom Vater. Dieser Abschiedsbrief des in den Krieg ziehenden Landwehrhauptmanns stimmte den Vater milde, er nahm den Sohn wieder in sein Heim auf und zeigte sich auch großmütig gegenüber seiner Auserwählten. Doch das Problem war damit noch nicht gelöst. Franz Xaver hatte keine gesicherte Existenz für eine Ehe und konnte erst im Jahr 1813 vor den Altar treten, als er nach dem Tod der Mutter seiner Auserwählten deren Herrschaft Dobrnica/Gutenegg als Pacht bekam. Sein eigener Vater Augustin gab nämlich bis zu seinem Tod 1814 nichts aus der Hand. Franz Xaver, der in seinen Erinnerungen den Tod des Vaters voller Rührung beschreibt und gleich zwei Nachrufe auf seinen Vater einfügt, war noch gut zwanzig Jahre danach, als er die Erinnerungen verfasste, durch das ambivalente Verhältnis zum Vater Augustin belastet. Fortwährend nennt er ihn *„mein guter Vater“*, in einem der Nachrufe gar *„Theuerster, geliebtester, unvergeßlicher Vater!“*, auf der anderen Seite erwähnt er zum Beispiel den Tod seiner Mutter nur beiläufig.

Dem Vierzigjährigen, der endlich eine Familie gründen konnte und nach dem Vater das Gut Dobrna/Neuhaus mit Kuranstalt erbte, bedeuteten seine Kinder viel, und er beschrieb deren Geburten ausführlich. Trotz der umfangreichen Erneuerung der bis dahin recht vernachlässigten Kuranstalt, die nun ein kosmopolitisches Flair bekam, fand er in Dobrna/Neuhaus nicht wirklich Zufriedenheit. Vor allem mit Hinblick auf die Ausbildung der Kinder übersiedelte er im Jahr 1835 mit der Familie nach Graz, wo er im Jahr darauf die Memoiren mit den Worten abschloss: *„Mit meiner treuen Gattin im Zirkel unsrer 6 Kinder, eines Schwiegersohns und Enkels führen wir nun ein wahres patriarchalisches Leben. Der allgütige Schöpfer schenke uns Gesundheit und erhalte dies Glück, diese Eintracht und Zufriedenheit durch eine lange Reihe von Jahren.“*

Die Memoiren borgte sich der Grazer Historiker Karlmann Tangl vom Sohn des Verfassers, Johann Ne-

pomuk, im Jahr 1852 und verwendete sie für seine Abhandlung über die Geschichte von Dobrna/Neuhaus. Danach kamen sie aus den Händen des geistig erkrankten Oberleutnants Johann Nepomuk (1818–1885) in die Hände seines Bruders Anton Alex (1820–1889). Dieser setzte in seinen späteren Jahren die Erinnerungen seines Vaters an der Stelle fort, wo dieser geendet hatte, nämlich beim *„wahren patriarchalischen Leben“* in Graz 1836, blieb aber beim Schreiben in der Mitte der fünfziger Jahre des 19. Jahrhunderts stecken, noch bevor seine Familie im Jahr 1858 den „Ruin“ (Bankrott) erlebte. Bei Anton Alex, dessen Schreibweise viel trockener als die des Vaters ist, ist die Beziehung zum Vater weniger ausgeprägt. Aber auch sein Schicksal wurde stark vom Vater geprägt, der dem Neunzehnjährigen eine Karriere als Offizier zudachte, obwohl dieser eine Vorliebe für Technik hatte. Der Vater machte den gleichen Fehler wie zuvor beim Sohn Johann Nepomuk, der für die Militärakademie nicht geeignet war – was Franz Xaver in den Memoiren auch selbst vermerkte. Beide Söhne verließen als recht erfolglose Offiziere die Armee schon sehr bald. Aus den Memoiren von Anton Alex ist klar ersichtlich, dass er keine Freude am Militärdienst hatte. Im Revolutionsjahr 1848 verließ er das Militär, heiratete im darauf folgenden Jahr in Jihlava/Iglau in Mähren Charlotte Sonnewend geb. Heller (1819–1882), die verwitwete Tochter eines Papierfabrikanten, und übersiedelte nach Graz. Seine größte Sorge wurde der Lebensunterhalt für die junge Familie, insbesondere weil das Schicksal des bescheidenen Erbes nach dem Vater auf dem Spiel stand, da es – als Hypothek auf die Kuranstalt Dobrna/Neuhaus eingeschrieben – vom Schwager Johann Graf Hoyos, dem neuen Besitzer, unbesonnen verwaltet wurde. Hoyos begann mit einer megalomanischen Erneuerung der Kuranstalt, die jedoch aufgrund der zu großen Verschuldung im Jahr 1858 versteigert werden musste, was Anton Alex auch in späteren Jahren noch als sehr schmerzhaft empfand. Anton Alex bestritt seinen Lebensunterhalt in Graz einige Zeit als Diurnist bei der Eisenbahn und half danach dem Bruder Ferdinand (dieser hatte im Jahr 1851 das Gut Dobrna/Neuhaus verkauft) bei seinem nicht gerade erfolgreichen Holzhandel. Der unerwartete Tod des Bruders im Jahr 1853 befreite ihn schließlich von seinen materiellen Sorgen, denn seinem dreijährigen Sohn Ferdinand vermachte der Bruder testamentarisch ein Legat von 25.000 Gulden, wobei der Fruchtgenuss an Anton Alex ging.

In der Mitte der fünfziger Jahre des 19. Jahrhunderts enden die Memoiren. Das weitere Schicksal des Buches verrät eine Nachschrift des Schwiegersohns des Freiherren, Ludwig Kofler (1843, Ptuj/Pettau – 1914, Kog/Kaag), über den Tod der beiden Kinder der Dienersperg, des Sohnes Ferdinand (1850, Jihlava/Iglau – 1905, Budapest)

³⁶⁸ Von den Schwestern Barbara Edle von Gadolla und Theresia Edle von Resingen stammen beide heute lebenden Zweige der Nachkommen Valvasors ab, während der Zweig des Verfassers der Memoiren Franz Xaver im Jahr 1936 erlosch.

und der Tochter Antonia (1855, Graz – 1908, Kog/Kaag). Anton Alex lebte die meisten seiner letzten Lebensjahre bei der Tochter und dem Schwiegersohn in Kog/Kaag, und dies in Melancholie und Einsamkeit, wenn man nach seiner erhaltenen Gedichtsammlung urteilt. Er starb zu Beginn des Jahres 1889 bei der Stieftochter Marie Geršak in Ormož/Friedau, wo er und seine Frau auch begraben sind. Mit seinem unverheirateten Enkel Ludwig Kofler d. J. (1876, Graz – 1914, Kog/Kaag) verlosch der Stamm von Anton Alex. Die leeren Seiten der Memoiren der zwei Dienersperg, Vater und Sohn, dienten während des Ersten Weltkrieges für Kinderkritzeleien und als Schulbuch. In der Zwischenkriegszeit kam das Buch in die Sammlung des Musealvereins in Ptuj/Pettau. Im Haus der Koflers in Kog/Kaag blieb auch eine wertvolle Porträtsammlung der Mitglieder der Familie Dienersperg erhalten – unter anderem das einzige Porträt von Valvasors Tochter Regina Konstantia verh. Dienersperg³⁶⁹ – die heute größtenteils in entsprechenden Einrichtungen in Ljubljana/Laibach aufbewahrt wird.

Schlagwörter: Freiherren von Dienersperg/Dienersberg, Memoiren, Dobrna/Neuhaus, Celje/Cilli, Kog pri Ormožu/Kaag bei Friedau, Valvasors Nachkommenschaft.

³⁶⁹ Von Regina Konstantia (um 1690–1755) stammen alle heute lebenden Nachkommen Valvasors, insgesamt um 100.